yazko **somut**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

6 NİSAN 1984
100 LİRA
Yıl: 4 Sayı: 52

nasılsınız

"Beylerim, efendilerim haydi durmayın, onları nerde ele geçirirseniz orda vurun, asın, kesin, boğun, süngüleyin, üstlerine kurşun yağdırın! Düşünün ki isyan eden insandan daha zehirli, daha zararlı, daha şeytan bir yaratık yoktur! Onları kuduz köpekler gibi gebertin, çünkü siz onları gebertmezseniz onlar sizi bütün memleketle birlikte yokedecektir! İsyan büyüktür, her an dünyanın batması beklenebilir."

THOMAS MÜNZER

Türkiye'nin efendisi yoktur

Devletlerin ilişkilerinde, dostluk yoktur. Çıkarları vardır. Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli çıkarlarını çok iyi saptamadan, baskıların ya da ilişkilerin yoğunluğuna kapılarak atılacak bir yanlış adım, ne adına olursa olsun, geleceğimizi tehlikeye atar.

Somut okurları anımsayacaklardır. On hafta önce yayımlanan 51. sayımızın başlığı, "Verecek ödünümüz yok", diyordu. Aradan geçen zamanın olaylarını tek tek irdelemeyegerek duymadan, içinde bulunduğumuz zamanın değerlendirmesi bile, o başlığın haklılığını ortaya koymaya yetecektir.

Doğuyla Batı'nın olduğu ölçüde, Kuzey'le Güney'in de kavşak noktasında bulunan ülkemiz, ister istemez bütün çıkar çelişkilerinin ortasına düşmektedir. Özellikle, dünya dengesinin iki büyük süper gücünün egemenlik alanlarına istediğinde bir geçit, istediğinde sağlam bir kilit olabilecek coğrafya yapısı, elinde olmaksızın çeşitli çıkarların çatışmasına sahnelik etmektedir. Ortadoğu ile Sovyetler Birliği'nin ilişkileri sıcaklaştıkça, Türkiye'nin konumu çok daha ilgi çekici hale gelmektedir. Yakın ve Uzak Doğu ile yine Ortadoğu'daki ABD çıkarları da, ülkemizin dünya dengesi içindeki yerini değerli kılmaktadır.

İki süpergücün kendi aralarındaki çıkar çelişkilerini dengelemede, gereksinim duydukları geçit ve konaklama olanakları, yalnız Anadolu yarımadasında vardır. Anadolu'nun bu yapısı, dünya dengesinde söz sahibi olmak isteyen her gücün kesin ilgisini çekecektir. Kaçınılmaz bir biçimde, ya su yollarını, ya da topraklarını kullanmayı istemeyecek bir büyük güç düşünmek olanaksızdır. Çünkü, bir bölgede egemenlik alanı kurabilmek, gerektiğinde o bölgeye müdahale edebilmekle eşanlamlıdır. Yoksa, egemenlik alanı yalnız sözde kalır.

SÜPERGÜÇLER VE ÇIKAR ÇEKİŞMELERİ

Süpergüçler sözde kalacak egemenliklerle hiçbir yere varamazlar. Vietnam'dan, Lübnan'a, Çad'dan Grenada'ya baktığınızda, egemenlik alanlarının korunması sözkonusu oldu mu, askerin gerektiğini ortaya koymaktadır.

Böyle bir oluşum, ister istemez, geçit durumunda olan ülkeler üzerine yoğun bir ilgi çekmektedir. Olaya, 1950'lerin gözlükleriyle değil, 1980'li yılların olgusuyla bakılacak olursa, yalnız İran-Irak savaşı değil, Ortadoğu'nun karmaşık duru-

muhabirine söylerken, bir doğruyu dile getiriyordu. Bir ülke, yardım istiyorsa, yardım istediğinin koşullarını yerine getirmeye zorunludur. Hiç kimse, başkasına pîr aşkına yardım etmez. Sadaka bile ardında bir Cennet düşü olmasa, dilencinin avucuna düşmez.

Büyük devletler ise harcadıkları her kuruşun karşılığında yüzlercesini geri almıyorlarsa, büyük devlet olma niteliğine uymuyorlar demektir.

İçinde yaşadığımız günlerde, suçu lobilere, azınlık baskılarına, oy kaygılarına yükleyerek yorumlar yapılacaktır. Yönetim, Kongre kararını veto ederse, sütten çıkmış kaşık işlemi görecektir. Bütün bunlar, koşullanmaların getirdiği değerlendirmelerdir. Devletlerarası ilişkilerde, ödünle, çıkarı birbirine karıştırmamak gereklidir. Diyelim ki, Kongre kararını geri aldı. Ya da yönetim veto ederek, yardımın aynen verilmesini sağladı. Bütün bunlar, yapılanı düzeltir mi?

ABD açısından bakarsak, düzeltir. Kongre bir yanlışlık yapmıştır. Ya yönetimin ya da Kongre'deki aklıbaşında insanların müdahalesiyle yanlışlık düzeltiimiştir. Sorun burada bitmeli, hatta bozulan ne varsa düzeltilmelidir.

TÜRKİYE AÇISINDAN DURUM DEĞİŞİK

Peki Türkiye açısından aynı değerlendirmeyi yapabilir miyiz? İşte bu mümkün değildir. Çünkü, ne denli düzeltilirse düzeltilsin, Türkiye'nin onuru kırılmıştır. Para karşılığında, açık bir biçimde toprak ödünü verilmesi öne sürülmüştür. Salt bu durum bile, Maraş'ın bir daha hiç bir biçimde, hiç bir organizasyona verilmemesinin gerekçesini oluşturur. Çünkü, bundan sonra anlaşma neyi getirirse getirsin, Maraş'ın Birleşmiş Milletler'e ya da Kıbrıs Rum kesimine verilmesi, ABD Kongre'sinin buyruklarının yerine getirilmesi anlamını taşıyacaktır.

Ortadoğu dengesi içinde yavaş yavaş üçüncü devlet konumuna gelmeye başlayan Türkiye için, böyle bir duruma razı olmak, sanırız bütün çıkarlarının tehlikeye düşmesi anlamını taşıyacaktır. İsrail karşısında zayıflamış Ortadoğu ülkelerinin, aynı zamanda birbirleriyle çatışmalarından kaynaklanan boşluğu doldurma konumundaki ülkemizin, böylesine bir ödüne zorlanmış olması, parayla efendilik taslayanların isteklerine uyması demektir. Böyle bir devleti ve ulusu, hiç bir devlet, hiç bir halk ciddiye almaz. Ve hiç kimse geleceğinin çıkarlarını onunla bağdaştırmaya yanaşmaz.

Ortadoğu ticaret dengesinde söz sahibi olabilmek, aynı zamanda başı dik ve güçlü görünebilmekle mümkündür. İsrail'in candarmalığını sınırlayacak bir gücü olmayanın, Ortadoğu'da, söz hakkı yoktur. Mısır'ın serüveni en yakın örnek olarak ortada durmaktayken, ABD Kongresi'nin, küçücük Lübnan'da, askerle yapamadığını, koskoca Türkiye'de parayla yapabileceğini sanmasının altında derin bir anlam yatmaktadır: Olayın, şöyle ya da böyle geçiştirilebileceği inancı...

Süpergüçlerde bu inancı yıkmak için, her gün hepimizin yinelemesi gereken bir gerçek vardır. Türkiye'nin efendisi yoktur. Çünkü Türkiye insanı, verdiği Kurtuluş Savaşı'yla, kendisine efendilik taslayanların hepsine yeterli dersi vermiştir. Hem içindekilere, hem dışındakilere...

Bu sayıda

• Felsefeci Bayana üçüncü ders
Aziz Nesin (2. sayfada)

• Katlinin 349. yılında Nefî
Cahit Tanyol ve Vehbi Belgil'in kaleminden (3. sayfada)

• Aybar "Yeni Anayasa sosyalizme açıktır" dedi.
Röportaj: Şahap Balcıoğlu (6.ve7.sayfalarda)

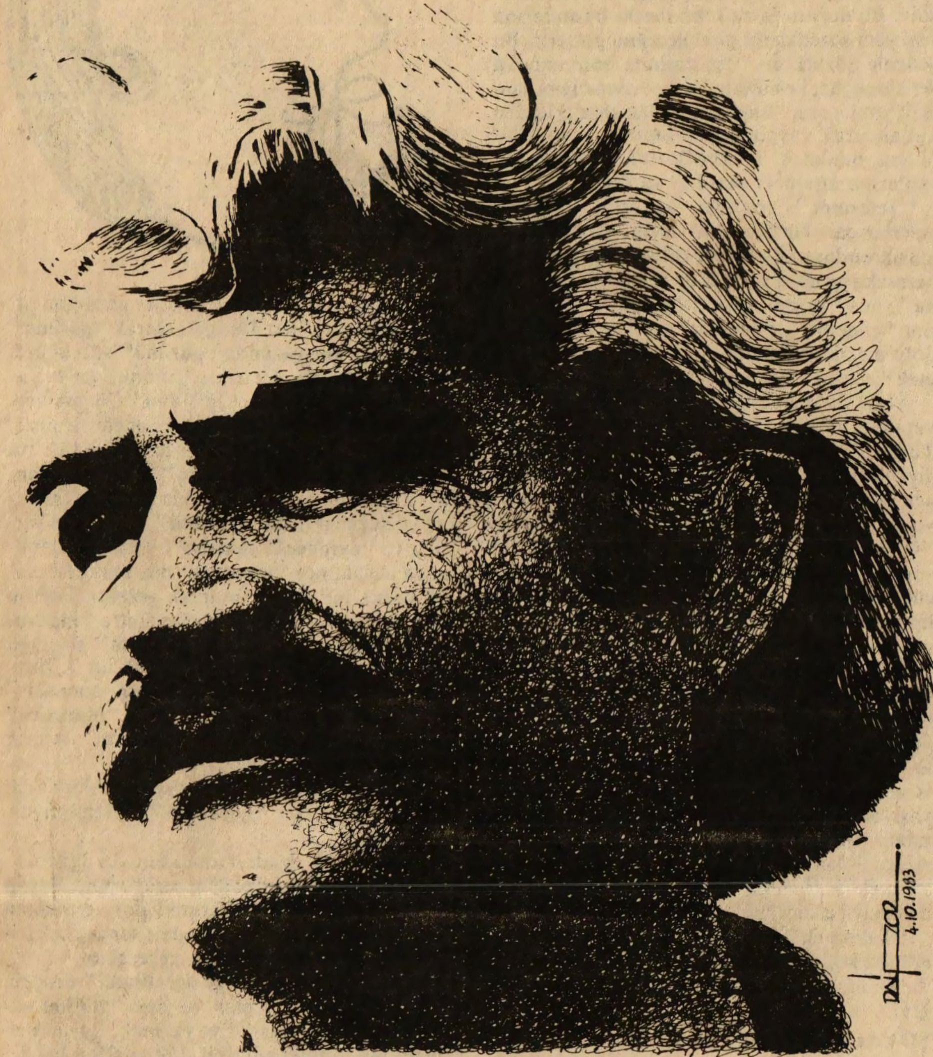
• Yavaş Ölüm Gündemde- 2
Şükran Moral (5.sayfada)

• Mim Uykusuz
İbrahim Tapa'nın Uykusuz'la ölümünden bir kaç gün önce yaptığı söyleşi (12. sayfada)

• Olaylar ve Düşünceler
Adnan Cemgil (12. sayfada)

Bir kampanyanın açıklaması

Ekim başında, haftalık hazırlık toplantısını yapan Somut Haber Merkezi, Oktay Akıncı kaynaklı bir haberin sarsıntısı içindeydi. Bütün yaşamını halkının aydınlık geleceğiyle mutluluğuna adamış başı dik büyük ozanımız Hasan Hüseyin, ölümle tarif edilmez bir savaşım içine girmişti.

Sevenlerinin tamamı, birşeyler yapabilmek için çırpınıyorlar, her zaman, her güçlüğün aşılmasında dimdik yanında bulunmayı özverinin çabasına girmişti.

Bütün kadro, bir şeyler yapma isteğiyle kıvranıyordu. Böyle ağır ve onurlu bir savaşımın desteklenmesi, güçlendirilmesi için çeşitli çareler aranıyor, çeşitli fikirler ortaya atılıyordu.

Biliniyordu ki, yakınlarının ve dostlarının olağanüstü özverilerine eklenecek pek bir şey yok. Ama onların ve onurlu ozanın direncine katılmak da bir borç. Çünkü, Hasan Hüseyin, yaptığını hepimiz için yaptı. Hasan Hüseyin'e yapılacak olan da, hepimizce paylaşılmalı. Elbette bir Azime Korkmazgil'in özverisine ulaşamayız. Elbette öteki yakınlarının, dostlarının ve çocuklarının gösterdiği dirence sahip çı-

çok ötesinde aydın bilincinin bir görevi sayan karısı ve çocuklarıyla yakınları insanüstü çabalar gösteriyorlardı. Karısı Azime Korkmazgil, doktorlarının gerekli gördüğü her türlü bakımı gözünü kırpmadan üstlenmiş, gecesini gündüzüne katmaktan bir an sakınmaksızın yanıbaşında yerini almıştı. Hastaneden sonra eve çıkarıldığında gerekli olan yoğun bakımın yirmidört saati birkaç katına çıkaran zorunluluklarına uyabilmek amacıyla, işinden ayrılmış, herkese örnek olacak biçimde her şeye yetişme

Yeniden çıkarken

Sevgili okurlarımız

SOMUT on haftadır sizden yoksun.

Bir yayın organının unutulması için sanırız yeterli bir süredir bu.

Üstelik, ülkemiz bu dokuz hafta içinde gerçekten büyük olaylar yaşadı. Sadece yerel seçimleri anımsatmak bile, geçirdiğimiz zamanın önemini kanıtlamaya değer. Gerçi bunların sonuçları henüz gerektiğince değerlendirilmedi. Hatta meydana getirdikleri çalkantıların başlama sürecini yaşıyoruz. Yine de, böylesine yoğun olayların yaşandığı bir dönemde, bir yayın organının okurlarından uzak kalması, belleklerden silinmesine yeter.

Elbette böyle bir ayrılık kendi karar ve bilinciyle gerçekleşirse.

Bildiğiniz üzere SOMUT, sadece okurlarına dayanarak ayakta duran bir gazetedir. Böyle olduğu için de, geçmişin kültür mirasına sahip çıktığı ölçüde, geleceğin bileşimine de okurları adına katkıda bulunmayı görev sayar. Üstelik, böyle bir bileşimin, bağımsız, demokratik ve özgür bir ortam olmaksızın gelişmeyeceğinin bilinciyle, bütün ağırlığını gelecekten yana koyar.

Ancak, özgürlük de, demokrasi de, bağımsızlık da, başkalarının bağışı olarak elde edilemez. Toplumun ve kendini onun sözcüsü sayanların her türlü olumsuz koşula ve engellere karşın, başlarını vura vura genişlettikleri bir çemberdir adı geçen kavramlar. Çünkü, yinelenmesinde yarar olan bir gerçek vardır. Hak verilmez, alınır.

Toplumlar ve kişiler, hakların verilmesini beklerlerse, onlara yaraşır bir nitelikte değillerdir. Verilen, bir gün alınabilir. İnsan hakları olsun, bağımsızlık olsun, sürekli kazanım gerektiren değerlerdir.

Zaman zaman hakların kısıtlanması zorunlu sayılabilir. Hiç bir koşul altında, insan haklarının sınırlanması istenmese de varlık yokluk zamanlarının gereksinimleri, çeşitli etkiler meydana getirebilir. Bu durumlarda, yetkili olanlar, hiç tereddüde düşmeden gerekli kararları verirler. Toplumsal oluşumdaki işbölümünün gereği, yetkili olanın kararlarına saygı duymak bir zorunluluktur. Ancak, yine bu iş bölümünün gereği, haklarını elde etmeye çalışmak da insanlarımızın görevidir.

SOMUT her zaman bu görüşü savunmuştur. Savunmayı da sürdürecektir. Çünkü bizim inancımız, işbölümünün gereklerini yerine getirmeyenlerin, toplumsal yapıda bir yerlerinin olmadığıdır. Eğer okurlarımız, geçmiş zamana karşın SOMUT'un bir boşlukbıraktığıinancıyla yeniden sahip çıkarlarsa, savının doğruluğunu da ispatlamış olacaklardır. Zaten okuruyla el ele doğru bildiği yolda, sürekli ilerlemekten başka amcı olmayan bir yayın organının başka bir ölçütü de olamaz.

Gazeteniz on haftanın unutulmuşluğunu geride bırakarak yeniden size ulaşmaya hazır. Siz de, gerçekten ülkemiz ve toplumumuzun geleceği için yürümeyi dileyen bir organ istiyorsanız, eskisinden daha yoğun bir ilgi ve destek göstermeye koşulusunuz. On haftanın ağırlığını başka türlü kaldırmamız olanaksızdır. Her zaman olduğu gibi durumu apaçık size iletiyoruz. Kararınız geleceğimizin güvencesi olacaktır.

SOMUT

kamayız. Ama, O nun çevresinde ... bi dönenlere yalnız olmadıklarını duyuracak bir şeyler yapmaya zorunluyuz. Çünkü, onlar, bütün düşünceleri ve inançlarıyla yaptıklarını bizim için yapıyorlar...

Olayı ne yapıp yapıp, bir yazı, bir haber boyutunun ötesinde, ortak dirence ortak bir katkı haline getirmemiz gerek. Yakınları ve Hasan Hüseyin bu amansız savaşımın içinde, tek başlarına uğraşırlarken, bütün bir toplumun yanlarında ve uğraşılarında destek olduğunu duymalılar...

Kitaplarını ele alalım diyenleri oldu.. Şiirlerini, düzyazılarını, gülmecelerini, eleştirileriyle tanıtmalarını yeniden gündeme getirelim, diyenler bulundu. Hepsinde de, Hasan Hüseyin'in bütün bu çabalara tek başına ulaştığı düşüncesinde birleşildi. Okurları, bir yan katkıya gereksinim duymayacak ölçüde yüreklerinde ve belleklerinde taşıyorlardı sevgili ozanımızı.. Daha somut bir durum ortaya koyabilmeliydik...

Sonunda gereksinim duyabileceği pahalı bakım yöntemlerine katkıda bulunabilecek bir katılım üstünde birleşildi. Aralarından, hemen aileyi haberli kılmak isteyenler çıktı. Enine boyuna tartıştığımız zaman, durum gerektirdiğinde, özverilerin en büyüğünü göstererek, işinden o an ayrılan Azime Korkmazgil'e böyle bir kararın iletilmesi, sanki çabaları yetersiz görüyormuş gibi bir duygu uyandırabilir kaygısı doğurdu. Hasan Hüseyin, büyüklüğünü, toplumunu, borçlu kılarak değil, toplumuna hiç karşılık beklemeden ödemeyi bilerek elde etmişti. Yakınları ve özellikle eşi, son davranışlarıyla, bu soylu ve onurlu tutuma katkıda bulunmuşlardı.

Somut kadrosu, düşüncesinde yanılmamıştı. Kampanya başladığı anda, Azime Korkmazgil'in tepkisi tam düşünüldüğü gibi oldu. Hasan Hüseyin'in şu aşamada hiçbir gereksinimi yoktu. Ancak, tedavisi, yurtdışına götürülmesini gerektiriyorsa, o zaman maddi katkı sözkonusu edilebilirdi. Doktor dostları, yakın çevresi ve ailesi ile sigorta ve yayıncısı ellerinden geleni yapıyorlardı.

Ne var ki, Somut okurlarının çabalarına katılan değerli yazarlarımız İlhan Selçuk'la, Mustafa Ekmekçi'nin çağrıları da, düşünülen kampanyanın boyutlarını birden genişletivermişti. Yurtiçinden çeşitli hazırlıklar yapılıyor, pekçok dostumuz bunun bir büyük aşamanın başlangıcı olmasını öneriyordu..

Azime Korkmazgil'in bütün o yoğun özverisi içinde, kendi olanaklarıyla sürdürdüğü olağanüstü çabaya, bir de ülke çapında ve yurtdışında gelişen bu hazırlıkların sonuçları eklenince, düşündüğümüzden çok öteye uzanan bir yola girildi.

Üstelik, Somut'la bağlantılı olmaksızın genişleyen bir dalga gibi çeşitli girişimler üstüste geldi. Bir yerde amaç gerçekleşmişti. Azime Korkmazgil'in o insanı tüketen yorgunluğuna, bütün bir toplumun sıcak nefesi yelpaze oluyordu. Ve o güç, eşinin dirençli ellerinde Hasan Hüseyin'in bilincine aktıkça, ölümün karşısındaki direnci bileniyordu.

Hasan Hüseyin olayı, toplumun malı haline gelmişti. Yine yakınları, yine dostları, doktorları ve yayıncısı ellerinden geleni yapıyordu. Hem de, bütün bir kitlenin kendileriyle birlik olduğunu bilerek.

Nİtekim bunu daha önceden bilen Hasan Hüseyin ailesi, son demine değin, toplumsal çabaların, yalnız manevi yanıyla yetinmeyi bir görev ve onur saydılar. Somut, acilen gerekir diye ilk elde ikiyüz bin lira göndermişti. Dokunmadılar. Başka çabaların birleştirdiği miktarlara da el sürmediler. Ve Hasan Hüseyin bütün bu çabalara karşın, direncini noktalayınca, kararların en güzeline vardılar. Kitlelerin katkısını, Hasan Hüseyin'in o güzel adında birleştirerek, yeniden toplumun yararına döndürmek. Somut'un başlattığı kampanyada biriken 2.961.000.- lirayı da, kurulacak Hasan Hüseyin Vakfı'na, yetkililerin talebine uyarak aktaracağız. Toplumumuza, kendi onur ve bilinçlerine yaraşır katkılarda bulunmak amacıyla oluşacak Vakfı, birlikte selamlıyoruz.

munda da, Türkiye'nin konumu olağanüstü bir değer kazanmaktadır.

Böylesine değerli bir ülkenin insanları olarak, hem çok soğukkanlı, hem çok dikkatli, hem de dünya dengesinde etkin olabilecek kararlar almakla yükümlüyüz. Süper güçlerin, çıkar çekişmeleri içinde, konumu bakımından böylesine avantajlı olan bir ülkenin, durumlara rastlantıların rüzgârıyla yaklaşması yapabileceği yanlışların en büyüğüdür.

Üstelik, her tarafın, bütün olanaklarını kullanarak sürekli ödün istediği bir zamanda, koşullanmaların ötesinde düşünmeye zorunluyuz. Devletlerin ilişkilerinde, dostluk yoktur. Çıkarları vardır. Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli çıkarlarını çok iyi saptamadan, baskıların ya da ilişkilerin yoğunluğuna kapılarak atılacak bir yanlış adım, ne adına olursa olsun, geleceğimizi tehlikeye atar. Hem de, kendi çıkarlarımızın, süpergüçlerin çıkarlarıyla çelişecek bir duruma geldiği bir zamanda, alışkanlıkların ve geçmişin bağlarının teslimiyetçiliğiyle davranmak, yarını tehlikeye atmaktır.

KOŞULSUZ YARDIM OLMAZ

Yerel seçimlerin tozu dumanı arasında yeterince dikkat çeken bir durumun sonuçları belirlemeye başladı. ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Strause-Hupe, yardım konusundaki eleştirilerden sıkıldığını, yardım isteniyorsa, ABD kamuoyunun isteklerine boyun eğilmesi gerektiğini Cumhuriyet

Tülin Onat- "Şafak" (Sevgi Soysal'a Saygı) 100 × 70 cm tuval üzerine yağlıboya.

Adam Yayıncılık, Bekir Yıldız hakkında dava açtı

Adam Yayıncılık şirketi, yazar Bekir Yıldız hakkında sözleşmeden usûlsüz olarak caydığı gerekçesiyle dava açtı.

Söz konusu dava ile ilgili olarak, Adam Yayıncılık şirketinin avukatı Muammer Demirtaş tarafından İstanbul Asliye Ticaret Mahkemesi Başkanlığına verilen dilekçede; Bekir Yıldız'ın herhangi bir "yasal dayanak" olmaksızın Adam Yayıncılık ile yaptığı sözleşmeden caydığı belirtilerek, caymanın geçersiz kılınması ve bu sözleşmeden doğan hakların kullanımının Adam Yayıncılık'a geri verilmesi istendi.

Bekir Yıldız, 16 Şubat 1984 tarihinde, İstanbul Üçüncü Noteri kanalıyla Adam Yayıncılık'a bir ihtarname göndermiş ve bu yayınevinde basılmış olan "Kaçakçı Şahan" ve "Kara Vagon" adlı iki yapıtının gerektiği gibi pazarlanamadığını, dağıtımının yapılmadığını ve yapılan telif anlaşmasına aykırı ederlerle satıldığını belirterek, "Fikir ve Sanat Eserleri" yasasının 58. maddesi

Bekir Yıldız

uyarınca bundan böyle sözleşmeye bağlı kalmayacağını açıklamıştı. İhtarnamede; Adam Yayıncılık ile Bekir Yıldız arasında yapılmış olan sözleşmenin ikinci maddesinde belirtilen hususlara aykırı davranılarak, yukarıda belirtilen iki kitabın 'piyasada bulunmaz hale gelmesine' karşın ikinci baskılarının yapılmadığı, oysa yazarın başka yayınevlerince yayınlanan kitaplarının ortalama her yıl bir baskı yaptıkları da belirtilmişti. Yazarın hem maddi, hem de manevi hak ve çıkarlarının zedelendiği de vurgulanan ihtarnamede bu konudaki dava haklarının saklı tutularak, şimdilik böylesi bir protesto ile yetinildiği söylenmişti.

Adam Yayıncılık adına avukat Muammer Demirtaş tarafından hazırlanan dava dilekçesinde ise, Bekir Yıldız'ın iddiaları reddedilerek, söz konusu yayın kuruluşunun gerek yayın, gerek dağıtım ve gerekse pazarlama konularında kapsamlı ve başarılı çalışmalar yaptığı belirtildi. Bekir Yıldız'ın iddia ettiği gibi, kitapların depoda tutulmasının yayınevinin ekonomik çıkarlarına ters düştüğüne de değinilen dilekçede böyle bir durumun söz konusu olmadığı söylendi. Oysa, Bekir Yıldız'ın ihtarnamesinde Adam Yayıncılık'ta yapılan bir sayım sonucunda söz konusu kitapların büyük çoğunluğunun depoda tutulduğunun ortaya çıktığı vurgulanmıştı.

Tüm bu ilgi çekici gelişmeler karşısında görüşlerini aldığımız yazar Bekir Yıldız, söyleyecek çok şey olmadığını, her şeyin mahkemede ortaya konacağını söyledi. Bekir Yıldız şöyle dedi:

"Her şey ortada. Şimdilik söyleyecek fazla bir şey yok. Mahkeme iki yana da açık. Orada hesaplaşırız. Yandığım, Kaçakçı Şahan'ın Güneydoğu sınırında patlayan bir mayınla ölmüş olması yetmiyormuş gibi, şimdi de bir yayıncının deposunda tabuta konmasıdır. Ben kitaplarımın hakkını korumak için sonuna kadar savaşım vereceğim. Dilerim, bu konuda benim gibi düşündüklerine inandığım pek çok yazar, beni yalnız bırakmazlar".

İTİRAZA İTİRAZIM VAR

Süt limanlarda poyrazlarla lodoslar oluyorum
Döndükçe, döndükçe başım, martılar kusuyorum
Derya bir Kurân-ı Kerim, yapraklarını bir bir açıyorum
Karış, karış, karış, karış, karış, karış, karıştırıyorum
Bakara oynuyorum Fatihâ'nın Bakara Sûresiyle
Ve zarlarla ki hepsi ayrı bir Sûre Alayı'dır
Nedir diye, nemenedir bu arabesk diye diye
Martılar bu, şakası yok, akaraplar tarafından ağlanılan
Bir mersiye --- şâd olsun ruhu --- Tambûrî Cemil Bey'e
Odéon bir rekorla koşan bir gramofonmuş dünya
Kurdukça dönüyorum, döndükçe çalıyor, çalınıyorum
Ben ki Kibârîye bir hırsız ve Ferdi Tayfur kadar eski bir
sipiker ve kokayiniman
Kendimden kendimi kendimi çalıyorum, kendimle, kendimle kendimi
Yaşasın mahşere dek bu kısır olmayan döngü
Yaşasın Veli'fendiler'de kıyametin o dokuz doğuran süvarisi
Benden önce de vardı, benden sonra da tufan
Yaşamak ölünmez ki, yaşamayı yaşamaklan
Gönderinde Hasan-Hüseyin emminin, dalgalandıkça bu kırmızı don
Bir arabesk ki bu, ister sol, olsun, ister sağ
Ve indikçe kustuğum martıların güzel gözlerinden yaşlar
Capıtlar kalkıp kalkıp Marmara'nın dalgakıranlarından
Kondu-konacak geceleri, Hacı Bektâşî Velî'nin türbesindeki o milyon
yıllık dut ağacının dallarına
Lumpen kesilmiş şahsımın (rıpp) kuzgunlaşmasıyla birden göğe ağan ve
ağaran meçhul bir artısıyla
Ki istersen demevî bir RH pozitiv de olabilir
İşte bu, bir şairin kendini çektikten sonra Kodak'la, nefsine nefes
etmesidir
Zaten şiir denen nesne, eski bir an'aneyle, doğan çocuğun kulağına
ezan makâmıyla isminin üflenmesidir
Ya da tınlatmaktır içinle için için olan tambûr ola ki,, bir evreni
Ve de çınlasın deyûû Neyzen'in neyi (görülmemiş hiçbir neyin çınladığı
bu âna dek)
Ve en arabesk ve en çağdaş adamımız olan Orhan Veli'nin kuzular
kulağına
O maraz, o menapoz, o muhteris, o muteriz itirazlara itirâzım var,
itirâzım, itirâzım
Ama halka, o halka halka halkalanan halka dünden ve yârından
herzaman razıyım

CAN YÜCEL

Felsefeci Bayan'a üçüncü ders: Türkçe Dersi

AZİZ NESİN

26 Kasım 1983 günü saat 11'de birden hastalanıp da beni hastaneye kaldırırlarken, yardım eden arkadaşlarımdan, masamdaki iki şeyi de alıp benimle hastaneye getirmelerini rica etmiştim: Biri yakında ödenecek iki senet, biri de Felsefeci Bayan'a verilecek dersin notları. Hemen iyileşip hastanede Felsefeci Bayan'a verilecek iki dersi yazabileceğimi sanıyordum. Olmadı. Hastaneye yatışımdan iki hafta sonra notları okuduğumda gördüm ki, ikinci ders olan Gülmece dersinin notlarını Vakıf'ta unutmuş, yanıma salt Türkçe dersinin notlarını almışım. Bu yüzden isteristemez gülmece dersini daha sonraya bırakıp, önce Türkçe dersinden başlamak zorundayım. Bu Türkçe dersini de bir ay tutmayan sağ elimle yazamadığım için, dört ayrı arkadaşa söyleyerek yazdırttım. Şimdi, ağır da olsa sağ elimle de yazabildiğim için, söyleyerek yazdırdıklarımı yeniden yazdım. Süründemede kalan bu yazının işte böyle bir serüveni var. Gecikmeden ötürü okurlarımın bağışlamalarını dilerim. Üç yanıtım içinde Türkçe dersinin en yararlısı olacağını sanıyorum.

Gösteri (Mart 1983) Dergisi'nde "**Zurnanın Zırt Dediği Yer**" başlıklı yazısında Bayan Füsun Akatlı "**Yokuşun Başı**" adlı kitabımdaki Türkçe yanlışlarımı şöyle gösteriyor:

"Ben asıl, Aziz Nesin'in beni düş kırıklığına uğrattığı üçüncü nokta - Türkçe sorunu - üzerinde durmak istiyorum. Kim derdi ki, gün gelecek, eleştiregeldiği dil yanlışlarının, özensizliklerinin örnekleri, Nesin'in kendi kitabında bulunacak, gösterilecek? Kalemim taş olur mu acaba? Olsun, kayıp sürçmesinden iyidir yine de!"

Bu girişten sonra Bayan Füsun Akatlı kitabımdaki dil yanlışlarımı, yada yanlış sandıklarını sıralıyor:

"Aziz Nesin'in kendi geliştirdiği yazım kuralları vardır. Zaman zaman gerekçesiyle anlatmıştır bunları. Nitekim bu kitapta da Heybeliada'nın niye "Heğbeliada" diye yazılması gerektiğine ilişkin doyurucu olmaktan uzak bir temellendirmesi var. (s. 32)

HEYBELİADA MI, HEĞBELİADA MI?

İleri ülkelerin üniversitelerinde, dil enstitülerinde ve dil konusuyla ilgili bilimsel kurumlarında dil laboratuvarları vardır. Bu laboratuvarlardaki bir aygıtla o ülkenin değişik ağızlarıyla geçerli dilinin en doğru söyleniş biçimleri saptanır. Her sözcüğün, bir anlama röntgeni diyebileceğimiz fotoğrafları çekilir. Halk ve aydınlar bir sözcüğü nasıl söylüyorsa, tartışmaya yer vermeyecek biçimde o sözcük saptanır. Sözcüğün filmindeki çizgide ses eğrisi görülür ve her seslemin nasıl söylendiği kesinlikle ortaya çıkar.

Bizdeyse kimi sözcüklerin genellikle nasıl söylendiğine bakılmadan, halkın söyleyişine aykırı olarak kimi aydınlarca o sözcükler saptanmaktadır. Örneğin, her Istanbullu "Istanbul" dediği ve Türklerin çoğu da "**Istanbul**" dediği halde, yazım kuralına göre de "**Istanbul**" denmesi gerekirken, bütün sözlüklerde ve bütün ya-

cük yapılmışsa bunun tam karşılığı olan ve onların yerine kullanılan "**yada**" da, "**ya**" ve "**da**" sözcüklerinden yapıldığı halde bileşik tek sözcük olarak yazılmalıdır. Çünkü "**yada**", oluştuğu "**ya**" ve "**da**"dan ayrı, başka bir anlam kazanmıştır, "**yada**" artık ne "**ya**" ne de "**dahî**" anlamındaki "**da**"dır. "**Yada**" bileşik yazılınca, oluştuğu o iki sözcükten büsbütün başka bir anlam almıştır. Bu nedenle "**ya da** değil "**yada**" olarak yazılmalıdır.

Bayan Felsefeci, bu kurala karşı başka bir kural getirebilirse, ancak o zaman bu konuyu kendisiyle tartışabiliriz.

Görüldüğü üzere özgünlük olsun diye "**yada**" yazmıyorum, doğrusu böyle olduğu için "**yada**" diye yazıyorum.

NİÇİN "BİGÜN", "BİTEK", "BİTAKIM", "BİSÜRÜ"?

Dilimize eskiden "**sal**" sonekiyle kullanılan tek sözcük vardı: **Kumsal.** Bu tek örneğe dayanarak "**sel-sal**" sonekini yaygınlaştırdık. Bugün ençok kullanılan eklerden biridir. İyi de yapmışız, dilimiz hem arındı, hem zenginleşti. Bu sonek öyle yaygınlaştı ki, Türkçe sözcüklerden başka Arapça ve Fransızca sözcüklere bile eklemeye başladık: Fiziksel, görsel, maddesel, özdeksel, ulusal, ruhsal, evrensel, sosyal, duygusal, şiirsel, hukuksal, siyasal, yapısal vb.

Fikret Adil'in ölümünün birinci yıldönümü için yapılan toplantıdan sonra beş on yazar arkadaş Beşiktaş İskelesi'nin üzerindeki gazinoya gitmiştik. Tartıştığımız için Behçet Necatigil'in, Oktay Akbal'ın orada olduklarını kesinlikle anımsıyorum, ötekilerini unutmuşum. Orada niçin "**bitek**", "**bitürlü**" yazdığımı açıklarken bir örnek vermiştim. Bu örnek "**biteviye**" idi. Behçet Necatigil ve bir iki arkadaş "**Biteviye**"nin Türkçe olduğunu söylediğimde, pek şaşırdılar ve "**Biteviye**"nin Arapça bir sözcük olduğunu sandıklarını söylediler. Sanırım söylenişi "**seviye**"ye benzediği için bu sözcüğü Arapça sanıyorlardı. "**Biteviye**"nin Türkçe olduğunu açıkladım. "**Biteviye**" yada "**Bitevi**", "**bir devi**"den dönüşerek oluşmuş bir sözcüktür. Bilindiği gibi "**devi**", devinmek fiilinden yapılmış bir addır. Osmanlıcadaki "**mütemadiyen**"in karşılığı olarak dilimizde eskiden beri kullanılır. "**Bir**" ve "**devi**" sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür ve "**bitevi**" ne "**bir**" ne "**tevi**" anlamlarını taşır. Bileşik sözcük olunca, yeni bir anlam kazanmıştır.

Nasıl, dilimizdeki tek kumsal örneğinden aldığımız sel-sal sonekiyle dilimizi zenginleştirdikse, yine dilimizdeki "**biteviye**" yada "**bitevi**" sözcüklerinden de "**bi**" önekini alarak pekçok bileşik sözcük ortaya koyabiliriz.

"**Bir gün**"le "**bigün**" başka anlamlardadır. "**Bir**" ve "**gün**" anlamlarının dışında '**bigün**'-ün ayrı bir anlamı vardır. Ve işte bu nedenle bileşik yazılan "**bigün**" başka bir sözcüktür, ayrı yazılan "**bir gün**" ise başka anlamda iki sözcüktür. Ayrıca Türkçeden başka, dünyada geçerli öteki dillerin çoğunda "**bigün**" karşılığı olan sözcük bitişik yazılır.

Kural: Iki yada üç sözcük, birleştikleri zaman eski anlamlarından ayrı, başka bir anlam **kazanıyorlarsa** bu bileşik sözcük demektir. "**Bir türlü**", "**iki türlü**", "**üç türlü**" sözcüklerinin başındaki sayılar sayı nitemidir. Ama "**bitürlü**"deki "**bir**"den bozma "**bi**" artık sayı nitemi değildir, belirsizlik nitemidir; ve "**bigün**" "**bir gün**"den ayrı anlamdadır. Aynı mantık-

"Cehl-i mikap"ın Türkçesi "bilmezlik küpü" demek. Bayan Felsefeci de, salt bilmiyor değil, hem bilmiyor, hem bilmediğini bilmiyor, hem de bilmediğini biliyorum sanıyor.

saygı gereğidir. Bayan Felsefeci'nin her gördüğü büyük "**O**"yu Atatürk sanması boşunadır.

AYRICALIK VE AYRALLIK

"Ayrıcalık" varken "ayrallık", "bitek" ya da "verimli" dururken, "bitkel" demesine de haydi peki diyelim. Ama "söylence"nin destan değil, (s. 429) "efsane" karşılığı olduğu; "spekülasyon"un "yanıltmaca" (s. 439) değil, kurgulama olduğu herhalde bilinmeliydi.

Böyle eleştiriyor kitabımı Bayan Füsun Akatlı.

Önce "**ayrıcalık**"la "**ayrallık**"ın, "**ayrıca**" ile "**ayralı**"nın anlam ayrımı üzerinde duralım. Dil özleşmesine karşı olan gericilerin şöyle bir savı vardır: Türkçemiz özleştirilerek yoksullaştırılmıştır.

Özleştirme yoluyla dilimizin daha da zenginleştiği açıktır. Örneğin eskiden üç ayrı anlama gelen "**kadar**" sözcüğü yerine, şimdi üç ayrı anlam için şu üç ayrı sözcüğü kullanıyoruz: **Değindek, denli-kerte...** Ama kimi özleştirme örneklerine de bakarak, gericilerin savlarında büsbütün haksız oldukları söylenemez. İşte buna bir örnek iki ayrı anlam için kullanılan "**ayrıca**" sözcüğüdür.

Arapçadan Osmanlıcaya geçmiş ve ayrı anrak sözcükler ya halktan derlenerek yada yazar ve dilcilerin önerileriyle kullanılır ve bunlardan tutup yayılanlar sözlüklere alınır. "**Söylence**" de böyle olmuş ve ancak 1983 yılında Türkçe Sözlük'ün 7. basımına girebilmiştir. "**Yokuşun Başı**" ise, 1976'da, yani "**söylence**"nin sözlüğe girişinden 7 yıl önce yazılmıştır. Bundan başka "Destan"ın Türkçe Sözlük'te yazılı birbirine ilişkin üç tanımından (üçü de koşuk ve şiir) ayrı olarak, bir de şu tanımı vardır: "**Destan yaratmak: olağanüstü kahramanlık, başarı göstermek.**" İşte bu destan tanımı efsane tanımına yakındır. Ve bu nedenle gerek destan, gerek efsane nitem olarak da aynı anlamda kullanılabilir: Örneğin "**destan adam**" "**efsane adam**" ve bunların yerine de, "**söylence adam**" gibi... Konuşma dilinde "**destan adam**" yada "**Yokuşun Başı**"nda olduğu gibi "**söylence kahraman**" denilince, bunun koşukla, şiirle, tarih öncesiyle bir ilgisi yoktur. Bununla birlikte "**söylence**"yi "**destan**" karşılığı diye göstermiş olmam yanlıştır.

SPEKÜLASYON - YANILTMACA

Yokuşun Başı'nda "**yanıltmaca**" sözcüğünü (spekülasyon) olarak açıkladığım için Bayan Felsefeci beni eleştiriyor ve yanlışımı düzelti-

TELESMEK NE DEMEK?

Şöyle yazmış Bayan Felsefeci:

"Telesmek" diye bir sözcük yok, "telesimek" var sözlükte. O da "acele etmek" değil, "sıcak ya da yorgunluktan bunalıp sık sık solumak" demekmiş. Aceleci anlamına gelen "telesik" diye bir sıfatsa Türkçede hiç yok."

Türkçe Sözlük'ün ilk basımından yedinci basımına dek, her basımında değişiklik, düzeltmeler, çıkarma ve ekler yapıldığı unutulmamalıdır. Bu durum Sözlük'ün ileriki basımlarına yeni yeni sözcüklerin girebileceğini gösterir. Bu nedenle Sözlük'ün 7. basımında bulunmayan her sözcüğün, kesinlikle Türkçe olmadığını sanmak yanlış olur. Bugün önerilen sözcüklerden kullanılarak yaygınlaşıp dilimizde tutunanlar olursa, bunların. Türkçe Sözlük'ün ileriki basımlarına alınması olasılığı vardır.

"**Telesmek**" sözcüğü uydurma değildir. Azerbaycan Türkçesinde vardır. Azerbaycanlıların kullanıp da bizim kullanmadığımız daha başka güzel sözcükler de var. Örneğin: "**ayna**" yada "**ayine**" yerine "**gözgü**", "**plaj**" yerine "**çimerlik**", "**anahtar**" yerine - Doğu Anadolu'da da kullanılan - "**açar**" ve "**acele etmek**" yerine "**telesmek**"...

"**Acele**" sözcüğünü ve bu sözcük kökünden yapılmış gilleri - "**gil**" sözcüğü de ne yazık ki, Türkçe Sözlük'te yok - dilimize bir sömürgen gibi girmiş olduğu için sevmiyorum: "**Acele, acil, acilen, acul, müstacel, istical, müstacelen vb.**" Türkçemizde "**acele etmek**" karşılığı "**ivmek**" fiili ve bu fiilden türetilmiş "**ivdirmek - ivecen - ivecenlik - ivedi - ivedilik**" gibi sözcükler varsa da bu "**ivmek**" fiilini konuşma dilimizde her durumda kullanma olanağı bulamıyoruz. Örneğin "**acele et!**" yerine "**iv!**", "**acele etmelisin**" yerine "**ivmelisin**" diyemiyoruz. Bu yüzden "**ivmek**" ve türevleri, ancak bürokrasi yazışmalarında, bilim ve felsefe dilinde kullanılabilmektedir. "**İvmek**" yaşam diline, yazın diline giremiyor. Oysa "**telesmek**" Azerbaycan'da günlük konuşma dilinde vardır, yaşıyor. Türkçe olan ve Azerbaycan'da kullanılan "**telesmek**" sözcüğü dilimize girerse, Arapça olan "**acele**"den kurtulacağız, zamanla "**ivmek**"le "**telesmek**" arasında anlam ayrımı da ortaya çıkacağından dilimiz zenginleşecektir.

"**Telesmek**" sözcüğünü salt "**Yokuşun Başı**"nda kullanmadım. Daha başka yazılarımda da kullandım ve bundan sonra da kullanacağım.

ŞÖVALYE Mİ, ŞÖVALE Mİ?

Bayan Felsefeci eleştirilerini şöyle sürdürüyor:

"Şövalye" bilindiği gibi, derebeylik döneminin atlı savaşçılarına verilen bir addır. Resim sehpasına "şövale" ya da daha iyisi, resim sehpası denir.

Her ne denli "**bilindiği gibi**" demekle okurların da bildiğini varsayarak alçakgönüllülük gösteren Bayan Felsefeci'ye, "**şövalye**"nin tanımını yapıp bize de öğrettiği için sağolsun diyorum. Yoksa ben "**şövalye**"yi, at arabası sanacaktım. "**Yokuşun Başı**"nda, resim sehpası anlamına gelen "**şövale**" yerine, Ortaçağın atlı savaşçılarının adı olan "**şövalye**" yazmışım. Bu yanlışımı düzeltiyor Bayan Felsefeci, eksik olmasın.

Bn. Füsun Akatlı benim özyaşamımı, geçmişimi bilmek zorunda değil elbet. Bu yüzden ken-

Akşam Gazetesinde köşeyazıları yazdığım sıralar "**manzara**"nın Türkçesi olarak "**görünü**" önerilmişti. Bir yazımda "**görünü**" sözcüğünü kullandığım için, o tarihte Cumhuriyet'te yazan dostum Vala Nurettin Vanu "**Görünüverdi yerine ne diyeceğiz?**" diye beni eleştirmişti. "**Manzara**"nın karşılığı olarak "**görünü**" tutmadı. Daha sonra "**manzara**" yerine "**görüntü**" kullanıldıysa da, özellikle Sinema Terimleri Sözlüğü çıkıp da "**görüntü**", "**kadr**"ın karşılığı ve "**perdedeki yansıma**" yerine kullanılmaya başlanınca "**manzara**"nın Türkçesi olarak başka bir sözcük bulmak gerekti. İşte bu gereksinmeyle ve aşamalardan sonra "**manzara**"nın Türkçesi olarak "**görünüm**" sözcüğü saptandı ve ancak Türkçe Sözlük'ün 7. basımına girdi. Ben de bu tarihten sonraki - 1978'den beri - bütün yazılarımda "**manzara**" yerine "**görünüm**" kullanmışımdır. Ancak "**Yokuşun Başı**" 1975 yılında gazetede tefrika edilmek üzere yazıldığında, "**manzara**" yerine "**görünüm**" kullanılmıyordu daha.

Yanıtım çok uzadı. Ama konuyla ilgilenenler için yararlı olabileceğini sanıyorum. Bayan Felsefeci, kalan eleştirilerine yanıt vermekten çekindiğimi sanmasın. Bundan sonraki eleştirilerine çok kısaca değinip geçeceğim.

"**Eylemi çift edilginliğe uğratmak**", örneğin "**uğranılmadan**" demek ve yine "**Halkın ekmeğiyle oynanılmaz**" diye yazmak, Bayan Felsefeci'nin sandığı gibi, bir dilbilgisi yanlışı değil, bir biçem sorunudur. Eskiden daha çok böyle yazılırdı, pekçok örnek gösterilebilir.

Bayan Felsefeci kitabımı bir de şöyle eleştiriyor:

"Korku psikozuna girmek" sözü de "yersiz korkuya kapılma"nın bilimselcesi olsa gerek. "Birincilik diye bir psikoloji vardır" sözü de aynı bilimsellikte."

Bayan Felsefeci, bilgiçlik edip benimle alay etmeye kalkacağına, psikoloji okusa, biraz da - gerektiğinde - Fransızca sözlükleri karıştırsa çok iyi eder.

Şu bilgileri kitaplığımdaki Fransızca sözlüklerin herhangi birinden alıyorum:

psychose - akıl hastalığı, çıldırı, ruhsal bozukluk, saplantı. Örnekler: "La psychose de la guerre" - savaş psikozu. La psychose de la peur.

Peki, neden "**korku psikozu**" olmuyormuş,

zım sözlüklerinde "**İstanbul**" diye yazılır. Yazarlar da konuşurken doğru olarak "**Istanbul**" derler ama yazarken, "**İstanbul**" diye yazarlar. Nedir gerekçesi "İstanbul" yazmanın? Sözcüğün kökeni böyleymiş. Bu bir gerekçe değildir. Bana göre, insanların "**Istanbul**" dedikleri halde, "**İstanbul**" yazmaları bir yazım ikiyüzlülüğüdür.

"**İ**" ile "**I**" arasındaki ses ayrımı kolayca belli oluyor. Oysa "**Ğ**" ile "**Y**" arasındaki söyleniş ayrımı pek kolay belli olmaz. Dilimizde zamanla kimi sözcüklerdeki "**K**"nın "**G**"ye, "**G**"'nin "**Ğ**"ye, "**Ğ**"nin "**Y**"ye dönüştüğü bilinir: **Bek, Beg, Beğ, Bey** örneğinde olduğu gibi. Diyorum ki, nasıl dilimizde "**İstanbul**" değil de "**Istanbul**"sa, "**Heybe**" değil "**Heğbe**"dir. Dil laboratuvarımız ve sözünü ettiğim sözcüklerdeki seslemlerin çizgesini çeken ses aygıtlarımız olsaydı ve bu aygıtlar önünde ayrı ayrı insanlar "**heğbe**" demiş olsalardı, hiçbir tartışmaya yer kalmadan bu sözcükteki sözkonusu harfin "**y**" mi, yoksa "**ğ**" mi, olduğu kesinlikle anlaşılırdı. Bunu denemeler yaparak kendimiz de anlayabiliriz. Yüksek sesle bikaç kez ünlem olarak "**Hey!**" deyiniz, bir de "**heğbe**"... "**Hey**" ünlemiyle "**heğbe**" sözcüğü arasındaki ayrım hemen anlaşılacaktır.

Başka bir örnek vereyim. "**Teğmen**" sözcüğünü niçin "**y**" ile değil de "**ğ**" ile yazıyoruz. Çünkü "**teymen**" demiyoruz "**teğmen**" diyoruz. "**Teğmen**" sözcüğündeki ilk seslem "**teğ**" ne ise "**heğbe**" sözcüğünün ilk seslemi olan "**heğ**" de odur, aynı sestir. Yüksek sesle "**teğmen**" ve "**heğbe**" sözcükleri bikaç yinelenirse bu iki sözcükteki seslemin tıpkılığı ve "**ğ**" ile söylendiği anlaşılır.

İşte bu nedenlerle "**Heybeliada**" değil "**Heğbeliada**" yazıyorum. "**İstanbul**" ve "**Heybeliada**", yazım sözlüğümüze karşın yanlıştır, doğrusu söylediğimiz biçimde "**Istanbul**" ve "**Heğbeliada**" yazmaktır.

NİÇİN "YA DA" DEĞİL "YADA"

"Birleşik yazdığı "yada" yı, "çokaz"ı, "bigün", "bidaha", "bitürlü", "bikez", "bisüre" biçimindeki yazımlarını, "epey" yerine "epiy"i vb. bu kategoriye sokarak yazarın "orjinalitesi" sayalım."

Bayan Akatlı'nın yanlış saydığı bu sözcüklerin benim bir özgünlüğüm olmadığını anlatmak istiyorum. Bunu çok daha önce yapmalıydım. Bu açıklamaya aracı olduğu için Bayan Akatlı'ya teşekkür ederim.

"**Yada**" sonradan bulunmuş, üretilmiş yada türetilmiş bir sözcük değildir. Dilimizde eskiden beri kullanılır. Ancak Türkçe olmayan "**veya**"ile "**yahut**" sözcüklerini dilimizden atmak isteyince, bunların yerine "**yada**"yı daha çok kullanmaya başladık. "**Yada**"yı hangi sözcüğün yerine kullanıyoruz? "**Veya**" ile "**Yahut**"un. Bu iki sözcük niçin tek ve bileşik olarak yazılıyor? Yani "**ve ya**", "**ya hut**" diye iki ayrı sözcük olarak ayrı yazmıyoruz? Gerçekteyse gerek "**veya**" gerek "**yahut**" iki sözcükten oluşmuştur; "**Ve**" ile "**ya**" "**ya**" ile "**hut**". İki ayrı sözcük birleşerek "**veya**" ve "**yahut**" olmuştur. Peki, biz neden bunların tam karşılığı olan "**yada**"yı bileşik olarak "**yada**" yazmıyacağız da "**ya da**" yazacağız? (Büyük Osmanlı Lugatı Cilt IV 1961 Basımı Ali Rıza Alp-Sebahat Alp) "**Ya**" sözcüğüne bakınız "**Ya**", "**ey**" ve "**hey**" ünlemi yerine kullanılır. "**Yahut**" ise Farsça "**ya**" ve "**hod**" sözcüklerinden bileşerek "**yahod**" olan sözcüğün dilimize geçmiş biçimidir. (Bak: "Türkçe-Farsça Sözlük, Ferheng-i Farisî. İbrahim Olgun ve Cemşid Rahşan), (Bak: Şemsettin Sami Kamus-u Türkî).

Niçin "**ya da**" değil de, bitişik olarak "**yada**" yazılması gerektiğini anlatan bir kural getiriyorum. Diyorum ki, "**veya**" ile "**yahut**", "**ve**" ile "**ya**" ve "**ya**" ile "**hod**" olarak iki ayrı sözcükken, dilimizde nasıl bileşik bir söz-

la "**bişey**", "**bisürü**", "**bidaha**", "**bikez**", "**bikaç**" gibi sözcükleri bileşik sözcük olarak kabul ediyorum ve böylece hem dilimizin bir gereksinmesini karşıladığıma, hem de dilimizi zenginleştirdiğime inanıyorum. Yinelemem gerekir ki, bu "**bi**" önekiyle yaptığım bileşik sözcükler, dünyanın başka geçerli dillerinde de ayrı olarak değil, bileşik olarak yazılır.

Görüldüğü gibi ben bir dil "**özgünlüğü**" yapmıyorum, bir "**fantezi**" yapmıyorum, bir kural ortaya koyuyorum. Bunun yanlış olduğu ancak karşıt kural getirerek söylenebilir. Yine bu kurala göre "**çokaz**", "**çok**" ve "**az**" sözcüklerinin anlamından başka, yeni bir anlam yükümlenmiş olduğu için bu sözcüğü de bileşik yazıyorum.

EPEY Mİ EPİY Mİ?

"**Epey**" yada "**Epiy**" bileşik bir sözcüktür; "**ep**" önekiyle "**iyi**" yada "**eyi**" sözcüğünden oluşmuştur. Tıpkı "**yepyeni**" gibi. Dilimizde hem "**eyi**" hem de "**iyi**" denmektedir; halkımız daha çok "**eyi**" değil "**iyi**" biçiminde kullanılır sözcüğü. Ben de halkımızın çoğunluğu gibi, söylemesi daha kolay olduğu için "**eyi**" demiyorum, "**iyi**" diyorum. "**Eyi**" diyenler çok doğal olarak "**ep**" pekiştirme ekinden sonra "**ep-eyi**","**iyi**"diyenler de "**ep-iyi**" diyeceklerdir. Bu nedenle ne "**epey**" ne de "**epiy**" yanlıştır. Tıpkı dilimizde hem "**yine**" hem de "**gene**" sözcüklerinin aynı anlamda kullanıldığı gibi. Ama "**epey**" yada "**epiy**" sözcüğünün "**ep**" pekiştirme ekiyle "**eyi**" yada "**iyi**" sözcüğünden yapılmış bir bileşik sözcük olduğunu bilmeyen Füsun Akatlı "**epiy**" demenin yanlış olduğunu sanmıştır.

Bu sözcüğün "**epiy**" olarak kullanımı, "**epey**" olarak kullanımından daha yaygındır; tıpkı "**peki**" sözcüğü gibi. "**Pek**" ve "**iyi**" yada "**eyi**" sözcüklerinden oluşan bu sözcük "**pekeyi**", "**pekey**" diye değil, "**peki**" yada "**pekiy**" diye söylenir.

BU "O" BAŞKA "O"

Bayan Felsefecinin eleştirilerini sürdürüyoruz:

"Ama sanıyorum ki, üçüncü kişi adılı olan "o" nun, her yerde özel isim işlemi görmesi, yani büyük harfle yazılıp kesme imiyle takısından ayrılması ("O'nu", "O'na" vb.) bu fantezi yazım kuramını biraz aşıyor. İnsan her seferinde Atatürk'ten sözedildiği kanısına varıyor!"

Bayan Felsefeci'nin her gördüğü büyük '**O**'-yu, Atatürk'ten sözediliyor sanması, eskiden söylenilen, "**Her gördüğün sakallıyı baban sanma!**" sözünü anımsattı bana. Nerelerde ve ne zaman büyük "**O**" kullandığımı ayrımsayamamış.

Yazı içinde belirli bir kişinin adını yazıyorsak, yazım kuralına göre, o özel adın ilk harfini büyük yazarız. Yazıda yine o özel kişiden sözediyor ve özel adını yazmak yerine"**O**"yazıyorsak, bu "**O**"nun büyük harfle yazılması gerekir bana göre. Çünkü bir belirli kişinin özel adı yerine geçen "**O**"dur ve herhangi bir "**o**" değildir. Belli bir "**O**"dur ve bir kişiyi simgeler. Bütün "**o**"ları küçük harfle yazarsak, herhangi bir "**O**" ile, belli kişinin özel adı yerine geçen "**O**" arasındaki ayrımı gösteremeyiz. Örneğin bir tümce içinde, biri belli bir kişiyi imleyen, biri de herhangibirini yada bir eşyayı, yada bir hayvanı gösteren iki, hatta üç "**O**" kullanabiliriz. Bütün "**O**"ları küçük harfle yazarsak, belirli bir kişiyle herhangibirini yada bir eşyayı, yada bir hayvanı birbirine karıştırmış oluruz. İşte bu gerekçeyle belli kişilerin özel adları yerine geçen "**O**"ları büyük harf olarak yazıyorum. Kesinlikle büyük harfle yazılması gerektiğine de inanıyorum. Burda bir özel kişi adını imleyen "**O**"ların büyük harfle yazılmasının saygı göstermekle bir ilişkisi yoktur. Allah'tan ve Atatürk'ten ve başka ululardan sözedilirken "**O**"nun büyük harfle yazılmasıysa bir

Evet, Bayan Felsefeci'nin dediği gibi, Türkçede iddialıyım. Ama bu, dil yanlışları yapmam, yazılarımda "zaf-ı telif"ler bulunmaz demek değildir. Ne yazık ki pekçok dil yanlışları yapmaktayım. Ne var ki, hiç olmazsa yanlış yaptığımı biliyorum ve bilmediğimi de biliyorum sanmıyorum.

lamı olan "**imtiyaz**" ile "**istisna**" sözcüklerini tek sözcük "**ayrıca**" ile karşılıyoruz. İşte bu, dilimizin yoksullaşması demektir. TDK'nun Türkçe Sözlük 7. basımına (1983) bakalım:

Ayrıcalık - (.....) imtiyaz. Başkalarından ayrı ve üstün tutmak.

Ayrıcalıklı - imtiyazlı.

Ayrıcalıksız - imtiyazsız.

Ayrıcasız - (.....) istisnasız.

Görüldüğü üzere Türkçe Sözlük'te, "**imtiyaz**" ile "**istisna**" belirgin olarak birbirinden ayrılmış değildir.

Bayan Felsefeci, Türkçe sözcüklerin doğrusunu elbet Türkçe Sözlük'ten öğrenecek. Bana gelince, ben de Türkçe Sözlük'ten öğreneceğim, ama elli yıllık bir yazar olarak kimi Türkçe sözcükler önermeye hakkım vardır sanıyorum. Bugüne dek kullanarak önerdiğim bikaç Türkçe sözcük dilimize geçmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. "**İstisna**' anlamına "**ayrık**" sözcüğünü kullanmayı - ayrık otuyla karıştığı ve dilimizi yoksullaştırdığı için - ve türevleri olan "**ayrıksız**", "**ayrıklı**", "**ayrıklık**" demeyi uygun bulmuyor ve sevmiyorum. Ama "**ayrıksı**"nın "**eksantrik**" yerine kullanılması bana uygun geliyor.

"**Ayrıcalık**"ı "**imtiyaz**", "**ayrallık**"ı da "**istisna**" yerine kullanıyorum. Her önerdiğimiz sözcük ille de tutacak demek değildir.

yor: Spekülasyon kurgulama demektir.

Ne çok şey biliyor Bayan Felsefeci. Ne var ki, bildikleri ortalama düzeyde herkesin bildikleridir. Peki, ben şimdi "**spekülasyon ihtikâr demektir, vurgun ve vurgunculuk demektir**" desem ne olacak? Yanlış mı olur? İkinci Dünya Savaşı içinde ve sonrasında gazetelerimiz spekülasyon haberleriyle doluydu: **Un satışında spekülasyon yapılıyor.**" "**Ayakkabıcıların spekülasyon yaptığı saptandı.**" gibi. Yani uncular ve ayakkabıcılar "**kurgulama**" mı yapmış oluyorlardı. Yıllar önce -belki kırk yıl- okuduğum Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazın anılarındaki bölümü unutamıyorum. Koyu Osmanlıcacı -adını şimdi anımsayamadığım biri, belki Hayret Hoca- Hüseyin Cahit'in de bulunduğu bir toplulukta, O'nun kim olduğunu bilmeden, yeni Türkçeciler (Yeni Lisancılar) için şöyle der:

"Bişeyi bilmemek "cehl-i basit"tir. Ama, bilmediğini de bilmemek "cehl-i mürekkep"tir. Hem bilmemek, hem bilmediğini bilmemek, hem de bilmediğini biliyorum sanmaksa "cehl-i mikap"tır. Bu Yeni Lisancılar, hem lisanı bilmiyorlar, hem bilmediklerini bilmiyorlar, hem de bilmediklerini bildiklerini sanıyorlar. Bunların cümlesi "cehl-i mikap"tır."

Hüseyin Cahit Yalçın, belleğimde kalan biçimiyle, şöyle itiraf eder:

*Niçin "**ya da**" değil de, bitişik olarak "**yada**" yazılması gerektiğini anlatan bir kural getiriyorum. Diyorum ki, "**veya**" ile "**yahut**", "**ve**" ile "**ya**" ve "**ya**" ile "**hod**" olarak iki ayrı sözcükken, dilimizde nasıl bileşik bir sözcük yapılmışsa bunun tam karşılığı olan ve onların yerine kullanılan "**yada**" da, "**ya**" ve "**da**" sözcüklerinden yapıldığı halde bileşik tek sözcük olarak yazılmalıdır. Çünkü "**yada**", oluştuğu "**ya**" ve "**da**" dan ayrı, başka bir anlam kazanmıştır.*

Türkçe Sözlük'teki bütün sözcüklerin doğruluklarının kesinleşmiş olduğu söylenemez. Örneğin: 7. basımının kapağında bile yanlış vardır. "**Genişletilmiş 7. baskı**" diye yazılıdır kapakta. "**Baskı**" değil "**basım**" yazılmalıydı. "**Hükümetin baskısı**" olur, ama bir kitabın baskısı değil basımı yapılır. (Baskı - press), (basım - edition, printing).

"BİTEK" Mİ, "BİTKEL" Mİ?

Türkçe Sözlük'te Arapça "**münbit**" karşılığı Türkçe bir sözcük yoktur ama Türkçe "**bitek**" karşılığında "**münbit**" yazılmıştır. Benim "**münbit**" yerine kullandığım "**bitkel**" sözcüğü ise Türkçe Sözlük'te yoktur. Niçin "**bitek**" değil de "**bitkel**" kullanıyorum?

Önce de açıkladığım gibi, özleştirirken dilimizin yoksullaşmasını değil, zenginleşmesini istiyorum. "**Bir tek**" anlamına gelen "**bitek**" ile "**münbit**" anlamına gelen "**bitek**" birbirine karışabilir. "**Bitkel**" sözcüğünü ben uydurmuş değilim. 1958 yılındaki yurt gezimde, Tokat, Turhal, Suşehri, Şebin, Karahisar ve dolaylarında halkımızın "**münbit**" yerine "**bitkel**" sözcüğünü yaygın olarak kullandığını gördüm. O zamandan beri ben de bu sözcüğü kullanmaya başladım.

EFSANE - DESTAN - SÖYLENCE

Türkçe Sözlük yedi kez basılmıştır. İlk basımından altıncı basımına dek hepsine bakınız, hiçbirinde "**söylence**" sözcüğünü bulamazsınız. Türkçe Sözlük'ün her yeni basımı yeni sözcükler eklenerek, değişme ve düzeltmeler yapılarak gelişmektedir. "**Söylence**" sözcüğü de ancak 7. basımına konulmuştur. Çok doğal ola-

"Biz gerçekten de Osmanlıcayı iyi bilmediğimiz için isteristemez Yeni Lisan'dan yana olmuştuk."

"**Cehl-i mikap**"ın Türkçesi "**bilmezlik küpü**" demek. Bayan Felsefeci de, salt bilmiyor değil, hem bilmiyor, hem bilmediğini bilmiyor, hem de bilmediğini biliyorum sanıyor.

Kitaplığımdaki Fransızca ve İngilizce sözlüklerden (speculation-spèculation)un hangi anlamlara geldiğini öğrenip buraya aktarıyorum: **"Kurgu, hüküm süren darlıktan yararlanmak, aşırı kazanç sağlama durumu, kuram, tahmin etmek, istif etmek, istifçilik, vurgun, vurgunculuk, oyun, borsa oyunu, gerçeğe uymayan, kuram uydurma, yanıltma, tahvil alım satımından para kazanma vb..."**

Spekülasyon salt felsefede **kurgu**-kurgulama değil- anlamına gelir. Kaldı ki, dilimizde şimdilik yerine koyacak başka sözcüğümüz olmadığından "**Kurgu**", "**montaj**" anlamına da gelir. (Türkçe Sözlük'e bakınız.)

"**Yokuşun Başı**" adlı kitabımda, felsefe yazmadım ki, "**spekülasyon**"u "**kurgu**" anlamına yazmış olayım. O kitabımda, anılarımı yazdım.

Niçin "yanıltmaca"nın yanına ayraç içinde "spekülasyon" yazdım? Ayraç içindeki yazılar, salt tanım için değildir, gerekli açıklamayı da anlatır. Bir ortaokulun ikinci sınıf öğrencisi olarak spekülasyon yoluyla coğrafya öğretmenimizi yanıtmaya çalıştığımı anlatmak için ayraç içinde "spekülasyon" yazmıştım. Bunun böyle olduğunu, kitabın 438-39 sayfalarını okuyan, Bayan Felsefeci'den başka, her okur anlar.

dayım. Adı Mimar Sinan Üniversitesi olarak değiştirilen Güzel Sanatlar Akademisi'ne, kırkaltı yıl önce, giriş sınavını birincilikle kazanarak öğrenci oldum. İki yıl boyunca hiçbir ders gününü ve dersi kaçırmadan (1937-1939) Akademi'nin öğrencisiydim. Ayrıca, ders günü akşamları, resim bölümünün akşam kurslarını da izler, orda canlı model önünde resim yapardım. Subay olduğumdan uzak bir yere atanınca, bitiremeden Akademi'den ayrılmak zorunda kaldım. Bu iki yıllık Güzel Sanatlar Akademisi öğrenciliğimde, hiçbişey öğrenememiş bile olsam, üzerinde resim yaptığımız üç ayaklının (Sehpa, Farsça "üçayaklı" demektir) "**şövalye**" olmadığını, "**şövalye**"nin sırtında resim yapılamayacağını, "**şövale**"nin ne olduğunu öğrenmişimdir.

Çok isterim Bayan Felsefeci'nin Nesin Vakfı'na gelmesini, bigün onur verirse, Vakıf'ın kitaplığında, biri ortanca oğlumun olmak üzere, üç şövale görecektir. Herhalde ben bu şövaleleri, resim gereçleri satıcısından, şövalye diye satın almadım.

Sözün burasında dizgi - düzelti yanlışlarından yaşanmış iki örnek vermek isterim. Habip Edip Törehan adlı bir zengin "**Yeni Istanbul**" gazetesini çıkarmıştı. Sonradan satışı çok düştü ve bikaç el değiştirdi. Satışının düşük olduğu dönemde, bu gazetede bikaç gün üstüste bir sirk ilanı çıkmıştı. Az satışlı bir gazetede bu büyük ilan - üç yada dört sütun - sanırım özel ilişki nedeniyle çıkıyordu. İlanda "**Dünyanın En Büyük Sirki**" diye büyük puntoyla dizilmiş bir tümce vardı. Bu tümcedeki "**sirki**" sözcüğünün "**r**" harfi, ya düşmüş, ya ezilmiş olduğu için "**sirki**", "**r**"siz olarak çıkmıştı. Böylece "**Dünyanın en büyük sirki**" çok şaşılası bir anlam almıştı. Bunun, elbet bir dizgi - düzelti yanlışı olduğunu herkes anlamıştı.

Bir haftalık gazetenin, zamanın iktidarına meydan okuyan başyazısının son tümcesi şöyleydi: "**Biz gözümüzü budaktan sakınmayız!**" Bu tümcede "**gözümüz**" sözcüğünün birinci "**z**" harfi, ya dizgi - düzelti yanlışı olarak yada kötü amaçlı birisince değiştirilerek gazetede "**t**" olarak çıkmıştı. "**Gözümüzü budaktan sakınmayız**" yerine o uygunsuz söz çıkınca, bu yanlışın dizgi - düzelti yanlışından ileri geldiği anlaşılmaz mı?

Kimi kez düzeltmenler, benim yazımdan kimi yerleri, düzelttiklerini sanarak, bozmuşlardır. Örneğin Bayan Felsefeci'ye verdiğim ilk yanıtta (Kişilik Dersi) bulunan "**eskil Yunan**" sözünü "**Eski Yunan**" olarak sözde düzeltmişlerdir.

Bunların dizgi - düzelti yanlışından ileri geldiğini anlamak için biraz "**izan**" yeter.

GÖRÜNÜ - GÖRÜNTÜ - GÖRÜNÜM

Bayan Felsefeci'nin eleştirilerini sürdürelim:

"Ya "görüntü" resmi ne demek ola? Manzara resmi, peyzaj denmek isteniyorsa, doğa görünümleri denebilirdi pekala."

Bizim kuşak, bu yeni sözcüklerin tarihini, o sözcüklerle yaşayarak, değişerek, gelişerek birlikte yaşadık. Bayan Felsefeci içinse, Türkçe sözcüklerin kesin doğrusunu yazan tek kaynak Türkçe Sözlük 7. basımıdır. "**Manzara**"nın Türkçesi olan "**görünüm**" sözcüğü, Türkçe Sözlük yedi ve altıncı basımlarında vardır ama, daha önceki basımlarda bu sözcük yoktur. Altıncı ve yedinci basımlarında da "**görünüm**" sözcüğünün tanımı ayrıdır: Türkçe Sözlük 6. basımında "**görünüm**"ün karşılığı Osmanlıca'da "**zevahir**" olarak gösterilmiştir. 7. Basımındaysa "**zevahir**"den hiç sözedilmez, "**görünüm**"ün "**manzara**"nın Türkçesi olduğu yazılıdır. Demek, "**manzara**" yerine Türkçesi "**görünüm**" ancak 1983'de yapılan Türkçe Sözlük 7. basımında saptanmıştır.

Bu sözcüklerin hangi aşamalardan geçtikten sonra son ve kesin biçimlerini aldığını Bayan Felsefeci'nin bilmemesi doğaldır. 1957 yılında

yani **korku çıldırısı, korku saplantısı**. Korkudan korkmaya başlayan ruh hastaları yok mu?

"**Birincilik psikolojisi**" de olmazmış. "**psychologie**" sözlüklere göre duyuş ve düşünüş biçimi, ruhsal durum ve ruh hali demektir. Birinci olmak tutkusunun insanda yarattığı bir ruh hali vardır. Bu bir olumsuzluktur. Birinci olmak psikolojisindeki öğrenciler, ille de her ders birinci olmak isterler. Yarış atı gibidirler. Bencil olurlar. Rakiplerini yarış dışı bırakmak için kötülük de yaparlar. Özgeçileri ve özverileri yoktur.

Kitabımda yazdığım "**Birincilik psikolojisi**'-ni daha önce başka yerde okumadım. Sanırım, ilk ben yazıyorum. "**Yokuşun Başı**"nın yeni basımında, bu konuda daha geniş açıklama yapmam gerekiyor.

Bayan Felsefeci, uzun eleştirisinde çok haklı olarak büyük bir yanlışımı da gösteriyor:

Yorgunluk, dalgınlık da rol oynamış olabilir bu falsolarda. İşte masum bir örnek: "Tüfek, benim sağımda, bacağı kesilmiş üçüncü bir ayak gibiydi." (s. 402). Galiba tüfek, ayağı kesilmiş bir bacağa benzetilmek istenmiş ama sehven yukardaki biçimde yazılmış. Daha ne diyeyim: "Hat galat, mânâ galat, imla galat, inşa galat."

Bayan Felsefeci çok haklı. Büyük bir yanlış yapmışım. Doğrusu utandım. Bu yanlışımı gösterdiği için Bayan Felsefeci'ye teşekkür eder, okurlarımın da bağışlamalarını dilerim.

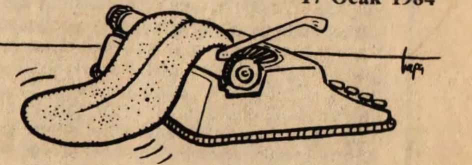
Yorgunluktan, dalgınlıktan, her neden olursa olsun, yanlış yanlıştır. Ancak bir bu yanlış için onca uzun eleştiriyi yazmak gerekir miydi?

Bayan Felsefeci şöyle yazıyor:

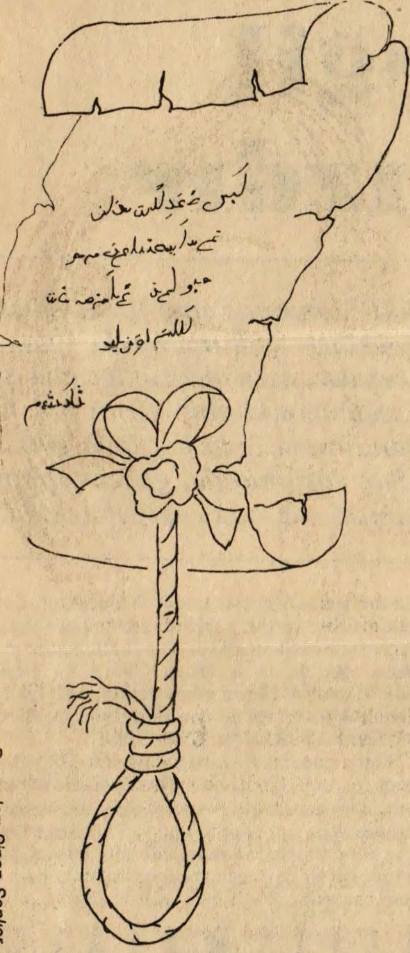
Aziz Nesin Türkçede iddialıdır. Dilin "doğru ve güzel" kullanılması konusunda çok duyarlıdır. (......) Aziz Nesin şu gösterdiğim yanlışlardan sakınamaz mıydı? Bilmez mi bu yanlışların doğrularını, bu çirkinliklerin güzellerini? Bilir kuşkusuz. Anlaşılan başkalarında hiç bağışlayamayacağı - bağışlamamakla da iyi edeceği - dil savrukluklarında, kendine alabildiğine "özgürlük" tanıyor. Bunun savunması ise çok güç olur sanırım.

Evet, Bayan Felsefeci'nin dediği gibi, Türkçede iddialıyım. Ama bu, dil yanlışları yapmam, yazılarımda "**zaf-ı telif**"ler bulunmaz demek değildir. Ne yazık ki, pekçok dil yanlışları yapmaktayım. Ne var ki, hiç olmazsa yanlış yaptığımı biliyorum ve bilmediğimi de biliyorum sanmıyorum. Kitaplarımın her yeni basımında, fırsat buldukça, bu yanlışlarımı düzeltmeye çalışıyorum. Kendim için en amansız eleştirmen yine kendimim. Yani Bayan Felsefeci'nin dediği gibi, başkalarına bağışlamadığım dil yanlışları ve savrukluklarında kendime alabildiğine özgürlük tanıyor değilim. Onikinci basımına ulaşmış kitaplarımın yeni basımlarında bile yeniden düzeltmeler, değişmeler yapıyorum. Gönül ister ki, kitaplarım ilk basımlarıyla olabildiğince yanlışsız, güzel özenli ve son biçimini almış olarak çıksın. Ama yaşamımda buna hiç mi hiç fırsat bulamadım. Yaşamım ve içinde bulunduğum koşullar bana hiçbir zaman dileğimce ve dilediğimi yazmak olanağını vermedi. Dilediklerimi ve dilediğimce yazmayı hep sonraya erteledim. Bugün artık o "**sonra**"nın hiç gelmeyeceğini anladığımda ve şu yazıyı bile dört-beş kişinin yardımıyla yazdığımda, herşeyin değilse bile çok şeyin geçmiş, benim de gecikmiş olduğumu gördüm.

Nişantaşı
17 Ocak 1984

Gelecek yazı: Fırsat bulabilirsem (Gülmece Dersi)

Desenler: Sinan Şanlıer

Katledilişinin 349. yılında

Zamanımızdan üçbin yıl önce, Çin Kağanı King, Liu Siu'yu ve bütün yapıtlarını yaktırdığında, yeni bir kültür, yeni bir düzen kuracağını sanıyordu. Dönüp ardına baktığında, onun düşünceleriyle yürüdüğünü gördü ve kahrından öldü denilir.

Atina ise, ikibin beşyüz yıl önce, Sokrates'e baldıran suyunu içirirken, yanlışlarını söyleyen sivri bir dilden kurtulduğunu sanıyordu. Zavallı Atinalılar, ikibinbeşyüz yıldır hepimizin yanlışlarını söyleyen bir dile ne yapabilirler?

Harun el Reşid, Hallac-ı Mansur'u, boşuna öldürttü. Düşüncesi ya da fetvayı verenlerden birinin, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin deyimiyle, "Dinde açtığı gedik öylesine büyüktü ki, ancak başıyla kapatabilirdi," umudu, bin ikiyüz yıldır boşa çıktı. Tarihin belleği, Harun el Reşid'in görkemini ne denli anımsıyorsa, Mansur'un "Tanrı benim," deyimini de öylesine unutmuyor.

Gırnata emiri Ebubekir, İbn-i Rüşt'ü sürer, kitaplarını yaktırırken, hemen emire katılan Paris Diyet'i, yapıtlarını yasaklıyordu. Yazık ki, ondan yoksun kalan Endülüs oldu. Floransa ve Pisa üniversiteleriyle, Sorbonne ise kuruluşunu ve gelişmesini yasaklanan yapıtlara borçludur.

Nesimi'den Bedreddin'e, Kazvini'den Pir Sultan'a uzanan çizgi ise, Osmanlı'nın batışını hızlandırırken, Galilei'yi bağışlayan Engizisyon, Batı merkantilizminin gelişmesini hızlandırıyordu.

Tarih içinde, bir kısa gözatışıyla gerçekleşiveren bu kısa gezi, ilginç bir oluşumu gözler önüne sermektedir. Ozan, yazar ve düşünürünü yok eden devletler, görkemlerinin doruğunda göründükleri an, çöküş süreçlerini yaşamaktadırlar. King Hanedanı, Liu Siu'dan sonra, pek tutunamamıştır. Atina Sokrates'in ardından yıkılmıştır. Abbasi görkemi, yerini Büveyhoğullarının oyuncaklığına terketmiştir. Endülüs, yarısıyla İspanyol Engizisyonunun dönmeliğine, yarısıyla Kuzey Afrika göçmenliğine soyunmuştur. Osmanlının sonunu bilmeyen ise hemen hemen yok.

Nef'i, hemen yukarıda çizdiğimiz kalın çizgilerin kesişme noktalarından biri. Günümüzden üçyüzelli yıl önce, egemen adına yardakçılarını eleştirirken el üstünde tutulan bir büyük ozan. Dilini iyice sivriltip, egemenin kendisine yöneltti̇ği anda ise "kaddi bükülmüştür."

Öldürülen, yakılan, sürülen, cezalandırılan ozan, yazar ve düşünürler, bu kadarla sınırlandırılamaz. Tarihin içinden hepsini çekip çıkartmaya kalkıştığımızda, ciltler tutacak bir büyük kitap oluşturmak işten değildir. Ne var ki, onlar, çekilip çıkartılmaya gerek duymayacak bir biçimde, aramızda, bizimle yaşamaktadırlar. Sanat ve düşüncenin temel taşları olarak bıraktıkları yapıtlar, her gün geçerliğini sürdürmektedir. Anımsanmaya gereksinim duymayacak ölçüde taze, yeni ve olgundurlar. Yine de, zamanlarında, zamanın egemenleri tarafından horlanmış, küçümsenmiş ve giderilmiş olmaları gerçeği silinemez.

Düşünce ve sanat üreticilerinin toplumlar belleğindeki uzun yolunu oluşturan da, zamanlarında bile böylesine etkin olmalarına bağlanamaz mı? Doğrudan, güzelden ve gelecekten yana olanlar, aynı zamanda yarını yaşayabilenlerdir. Geleceği yaşayanlara, zamanının baskıları ne kadar etkin olabilir?

Fiziksel varlıklarını sona erdirmek, üretimleri yoketmeyi getirmedikten sonra, hiç!... İşte bunun kanıtı, üçyüzelli yıl sonra Nef'i'yi bir kez daha anmamız değil mi?

Nef'î ve Divan Şiiri

CAHİT TANYOL

Divan Edebiyatı denince herkesin ilk anda aklına gelen birkaç isim var: Bâki, Fuzuli, Nedim, Nef'i.. Bunlar mertebesinde başka şairler yok mu elbette var... Belki buna dil alışkanlığı da diyebiliriz, ya da herkesin belleğinde bu dört şairden birkaç dizenin yer alması diye de yorumlıyabiliriz bu anımsamayı. Nitekim Nef'i için bir şeyler yazmayı düşünürken hemen:

Zülfüne kalsa perişan eylemezdi dilleri
Anı da tahrik eden badı sabahdır neylesün

dizeleri dudaklarımdan dökülüverdi.

Nef'i onyedinci yüzyılın en büyük ve en güçlü şairi idi. Her ne kadar Şeyhülislam Yahya Efendi de onun yaşadığı dönemde sağdı, fakat o, şiirleriyle daha önceki bir kuşağı temsil ediyordu. Divan şairleri arasında, yaşam açısından, Nef'i'nin kötü bir alınyazısı oldu. Hicivlerinden ötürü boğdurulmak suretiyle öldürüldü; ve ölüsü denize atıldı.

Dördüncü Murada gelinceye kadar, gelenekte, bilginlerin, şairlerin padişahlar tarafından öldürülmesi değil, korunması kuraldı. Timur gibi, insan kellelerinden yapılmış tepeler karşısında, kılı kıpırdamadan, elinde tesbihle dua mırıldanan bir insan bile şairlere, ediplere ve bilginlere aşırı bir saygı gösterirdi. Nitekim Nef'i de Birinci Ahmet Devrinde üne kavuşmuş ve Dördündü Murat tarafından da ilk zamanlarda teveccüh ve iltifata mazhar olmuş ve onun müsahipleri arasında yer almıştı.

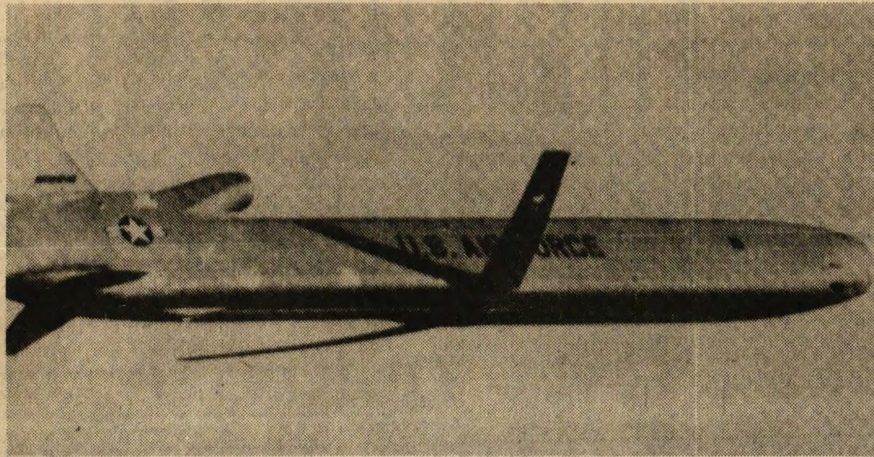
Nef'i yalnız devrinin değil, bütün bir Osmanlı edebiyatının en büyük bir "kaside" yazarı idi. Başına bela da bu yüzden geldi. Kasidenin konusu, padişahlara devlet adamlarına yazılan ve sunulan, içeriği mubalağa ve övgüye dayanan bir şiir türüdür. Kasideye konu olan kişiler tarafından ödüllendirilmek amacını güder. Böylece padişahların vezirlerin saraylarında bir çok bilginler ve sanatçılar toplanır. Bunlar devletin bir tür süsleri sayılarak korunurdu. Gerek bizde ve gerekse Batı'da bu bir gelenekti. Eski şiirimizin kendine özgü bir estetiği vardı. Bu estetik dilin gücü ve yapısıyla sa-

İnsanları övünce nasıl onları Arşıâlaya çıkarıyorsa, yerdiği zaman da yerin yedi kat dibine fırlatıyordu. Bu hicivlere hedef olanların düşmanlığı da o ölçüde acımasız bir kine çevriliyordu. Boğulduktan sonra dinsel merasim yapılmadan cenazesinin bir hayvan leşi gibi denize atılması çevresindeki düşmanlığın şiddetini göstermeye yeter.

de yaşamış olmasıdır. Bundan başka (Tutuyu mucizegu) olan bir şairin, insanları övmekteki sınırsız gücü, aynı yetenekle yermede yani hicivde de kendini göstermesidir. Üstelik Sultan Murat, başta şeyhülislâm olmak üzere o vakte kadar dokunulmaz olan ulema ve kadıları en basit nedenlerle cellada teslim etmekte tereddüt etmiyen bir padişahdı. Nef'i'nin hicivleri ise Şeyhi'nin **"Harname"**si, Fuzuli'nin **"Şikâyetname"**sindeki satirik incelikten yoksundu. İnsanları övünce nasıl onları Arşıâlaya çıkarıyorsa, yerdiği zaman da yerin yedi kat dibine fırlatıyordu. Bu hicivlere hedef olanların düşmanlığı da o ölçüde acımasız bir kine çevriliyordu. Boğulduktan sonra hiçbir dinsel merasim yapılmadan cenazesinin bir hayvan leşi gibi denize atılması çevresindeki düşmanlığın şiddetini göstermiye yeter.

Bir rivayete göre Sultan Murat Nef'i'nin **"Sihamı Kaza"** adlı hiciv kitabını okurken yakınına yıldırım düşmüş ve bunu padişah **"Sihamı Kaza"**-nın bir uğursuzluğu olarak yorumlamış; ve Nef'-i'ye bir daha hiciv yazmaması için yemin verdirmiş. Güya, Naima'nın yazdığına göre bir gün Sul-

DÜNYADA GEÇEN HAFTA

Nükleer savaşın sıcak soluğu

Nükleer silahların yaygınlaşmasını önleme çabaları ağır aksak sürerken, dünyada nükleer silahlara "bulaşan" ülke sayısı da hızla artıyor. Silahsızlanma görüşmelerinin özellikle Avrupa'da yoğunlaşması, tüm dünya ülkelerinin gözlerini bu kıtaya çevirmelerine neden oluyor ama, iki büyük devletin ve bazı gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin yanı sıra Asya, Güney Amerika, hatta Afrika ülkeleri bile nükleer silahlanma yarışına katılmaya hazarlanıyorlar.

Günümüz dünyasında nükleer başlıklı füze yapımını gerçekleştiren ve denemelerini sürdüren altı ülke bulunuyor. ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'in yanında Hindistan da nükleer silah yapımını başardı ve denemelerini sürdürüyor. Nükleer silah yapım tekniğini ellerinde bulunduran ülkelerin dışında, nükleer silah yapabilecek kapasiteye sahip olan ülkeler de: Arjantin, Kanada, B.Almanya, İsrail, İtalya, Japonya, Pakistan,

Nef'î ve Siham-ı Kaza

Dördüncü Murat Nef'înin Siham-ı Kaza'sını okurken, yakınına yıldırım düşmüş. Bunu uğursuzluk sayan hünkâr, kendisini çağırtarak, bir daha böyle hicivler yazmaması için yemin ettirmiş. Fakat, o bu sefer de, padişahın eşcinselliğini yeren bir şiir yazmış. Murad da, kendisini sadr-ı âzam Bayram Paşa'ya teslim ederek, idam ettirmiş.

Bu yazı, Nef'înin idamının 349. yılı olan 27 Ocak tarihli nüshamızda çıkacaktı, çünkü Nefî 27 Ocak'ta idam edilmişti. Fakat, o gün gazetemiz sıkıyönetimce kapatıldığı için, Siham-ı Kaza bir kez daha kazaya uğramış oldu.

VEHBİ BELGİL

Ülkeler, yazarlarına, öldüklerinden sonra da sahip çıkarlar: Kitaplarının yeni baskılarını yaparlar, haklarında yapılan yeni incelemelerin sonuçlarını kitaplara, yazılara konu edinirler. Bizim yazarlarımızın, hele eskileri, böyle kadirbilirliklerin dışında kalır. Bunda, çok kez, doğum tarihlerinin bilinmeyişi rol oynar. Nef'î bunlardan biridir. Şairimizin doğum yılı kesinlikle bilinmemektedir. Ölüm tarihi 1635 olarak kabul edilmiştir. Buna göre, bu yıl taşlama ustamızın ölümünün 349. yılı olmaktadır. Böyle kertikli yıllar genellikle yıldönümü konusu olmaz. Ancak, Divan şiirimizin bir kaç devinden biri olan şairimizin gelecek yıl anılmasına başlangıç olmak üzere Nef'î ve "Siham-ı Kaza"sı hakkında şu küçük incelemeyi yayınlıyoruz. Böylece bu yapıt üzerinde araştırmalar yapılması gereğini ilgilerimizin dikkatlerine sunmuş olacağımız kanısındayız.

Yayınlanışının 35. yıldönümü dünyaca kutlanmakta olan "1984" adlı romanın kahramanı Winston Smith totaliter Okyanusya Devletinin "Gerçek Bakanlığı"nda çalışan küçük bir memurdur. Görevi, tarihi, hergün, yeniden yazmaktır. Devletin başında "Abi" denilen birisi bulunur. Sokaklarda, evlerde, odalarda... her yerde televizyonlar vardır, bunlar, herkesin her an ne yaptığını Abi'ye bildirir. Kimse gözünü kıpırdatamaz Abi'nin haberi olmadan.

Okyanusya Devleti Avrasya ve Doğasya (Doğu Asya) devletleri ile sürekli savaştadır. Âbi gerek savaşın hergünkü gelişmeleri, gerekse, üretim konusunda resmi açıklamalarda bulunur. Fakat, bunların hiçbiri doğru çıkmaz. Örneğin, Âbi, 16 Mart günü yaptığı konuşmada Kuzey Afrika cephesinden saldırı olacağını, Güney Hindistan cephesinde sükûnet hüküm süreceğini söylemiştir. Fakat, tam tersi olmuş, Kuzey Afrika cephesinde olayların sâkin geçmesine karşılık Güney Hindistan'da saldırı olmuştur. İşte, Winston Smith'in görevi, Âbi'nin bu demecini hemen yok edip, olayları doğru haber vermişçesine, kayıtları değiştirmektir...

VE BİZ

İnsan bu satırları okuyunca İngiliz Yazarı George Orwell'in, bizim tarihlerimizin ve Yazın Tarihlerimizin yazılış biçiminden esinlenmiş olup olmayacağını bir an için düşünüyor. Çünkü Tarihlerimiz de, Yazın Tarihlerimiz de bu tür yalanlarla doludur. Ve bu yüzdendirki Atatürk, Osmanlı Tarihi hakkındaki eski kitapların yerine kendi yazdırdığı kitapların okutulmasını emretmiştir. Bu arada, Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti, sadece Osmanlı tarihini değil, bütün Türklük tarihini incelemeye almıştır.

Yazın Tarihimizin de yalanlar dolu olduğuna baş tanık Nef'î hakkında yazılmış olanlardır. Dördüncü Murat tam anlamı ile bir eşcinseldi. Kendisini bu yola, Anası Kösem Mahpeyker Sultan itmişti.Amacı, oğlunun kadınlara ilgi duyup evlenmesini önlemek, böylece hep Vâlide Sultan olarak kalmaktı. İstediği gibi de oldu IV. Murat, yaşamı boyunca erkeklerden başkasını koynuna almadı.

receye kadar haklıdırlar. Çünkü "edebiyyat" sözü bile edebe uygun şeyler anlamına gelir. Adlı adınca söylenen kelimeler edebiyyat konusu olur mu hiç?

Siham-ı Kaza'daki ilk şiir, şairin babasına taşlamadır. Nef'înin babası Kırım Hanının hizmetine girmiş ve şiirden anlaşıldığına göre, Nef'îyi birlikte götürmemiştir. Buna çok kızmış olan şair, babasına veryansın etmektedir. Şöyle: "Saadet ile nedim olalı peder, Hân'a / Ne mercimek görür oldu gözüm, ne tarhana / Züğürtlük âfetim oldu aceb midir etsem / Peder gibi buradan ben de arz-ı cer Hân'a? Peder değil bu belâ-yı siyahtır başıma / Sözüm yerinde, nola güç gelirse ger Hân'a?" Ve şiir böylece uzayıp gitmektedir.

Rahmetli Ağâh Sırr Levent 1932'de basılan Edebiyat Tarihi Dersleri'nin Tanzimata kadar ki kısmında Siham-ı Kaza için şöyle diyor: "Nef'î-nin bu eseri bir küfür kitabıdır. Yüz kızarmadan okumak mümkün değildir."

Neden yüz kızarsın?

Banarlının, yapıt hakkındaki hükmü de şöyledir: "Bir kısmı ağır, hattâ çirkin küfürler halinde söylenmiş bu hicivlerin bazılarının büyük şöhreti olmakla beraber Siham-ı Kaza, bir bütün halinde rağbet görmüş bir eser sayılamaz."

İşte bu nedenledir ki Siham-ı Kaza'nın bütün yazma nüshaları karşılaştırılmak suretiyle eleştirili, açıklamalı, bir baskısı henüz yapılmamıştır.

SİHAM-I KAZA'NIN İÇERİĞİ

Siham-ı Kaza, topu topu 40-50 sayfalık bir yapıttır. Başlıca dört kümeye ayrılabilir. Birinci kümede, yukarda da belirttiğim gibi,şairin, babasına saldırısı vardır. İkinci küme, Gürcü Mehmet Paşa' Kemankeş Ali Paşa, Ekmekçi-zâde Ahmet Paşa... gibi ileri gelenlere saldırıları oluşturur. Üçüncü kümede çağın bilginleri, hekimbaşısı, nüfuzlu büyükleri yerilmiştir. Son küme, Mantıkî, Fırsatî, Nigâr, Bahsî, Kâmil, Gani-zâde Nadirî, Ruhî, Itrî, Yahya, Nev-i-zâde ataî, Azmi-zâde Haleti... gibi zamanın şairleri hakkındadır. Bunların hepsi için yazılanlar hakkında yazılanlara burada yer vermek olanaksızdır. Ancak, bunların beli belli başlıları hakkında bir iki beyit örnekleri verebiliriz:

Gürcü Mehmet Paşa hakkında (ortalardan):
Vây ol devlete kim olâ mürebbisi anın,
Bir senin gîbi denî cehl-i mücessem a köpek-.
Ne güne kaldı medet devlet-i Âl-i Osman,
Hey yazık, hey, ne musibet, bu ne mâtem a köpek.

Kemankeş Ali Paşaya:
Hamd-ü lillah oldu maktul ol vezir-i rû-siyah,
Kim yüzü kara, taşağı dahi tîre renk idi.
Sol taşağı o idi Sünbül Alînin sâğı bu,
Birbiriyle ol kadar hemreng-ü rengârenk idi.

Recep Paşaya:
Mansıp ümmîdi "Recep" Pâşâdan,
Lütf-ü haktan gözü yummak gibidir.
Öyle bâtıl hara isnâd-ı kerem,
İt sikinden ilik ummak gibidir.

Şair Fırsatî hakkında:
Fırsatî şöhre-i şehr etti senî fıkralarım,
Bir adı sanı bilirsiz uyuz-u nikbet iken.
Pezevenk dediğim için bana incinmişsin,
Pezevenklik sana az çok sebeb-i devlet iken.

Güney Afrika, İsveç ve İsviçre. Önümüzdeki altı yıl içinde, nükleer silah yapımını gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip olan ülkeler; Avusturalya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Danimarka, Irak, Güney Kore, Hollanda, Norveç, İspanya ve Tatvan. Mısır, Finlandiya, Libya ve Yugoslavya ise önümüzdeki on yıl içinde nükleer silah yapımını gerçekleştirerek, denemelere başlamayı planlıyorlar.

Görüldüğü gibi, nükleer silahlara bulaşan ülkelerin sayısı giderek artıyor. Önceleri yalnızca ABD ile Sovyetler Birliği arasında varolan nükleer silahlanma yarışında, pistteki yarışmacılara her geçen gün bir yenisi daha ekleniyor. Nükleer silahlanma yarışına soyunan ülkelerin kaynakları da hayli ilginç özellikler gösteriyor. Örneğin, Avusturya, B.Almanya ve Kanada bir yandan nükleer silah yapımını gerçekleştirmeye hazırlanırken, bir yandan da öteki ülkelere silah teknolojisi satıyorlar. Ama, nükleer silah yapabilme çabası içinde olan ülkelerin büyük çoğunluğuna teknoloji ve malzeme sağlayan ülkeler yine ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin...

Tüm dünya ülkeleri, isteyerek ya da istemeyerek bir nükleer savaşın eşiğine doğru sürükleniyorlar. Bu tür silahların böylesine yaygınlaşmasındaki en önemli etken de hiç kuşkusuz, silah yapım teknolojisini ellerinde bulunduran ülkelerin pazar arayışları. Silahlanmayı sürdüren ülkeler arasında henüz gelişmesini tamamlayamamış ülkelerin bulunması ve bu ülkelere akan teknoloji ve malzemenin tümüyle gelişmiş ülkelerden kaynaklanması bunun en belirgin kanıtı...

yazko somut

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Yıl: 4
Sayı: 52
Fiyatı: 100 Lira
Tarih: 6 Nisan 1984

S.S. Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi-YAZKO adına Sahibi ve Genel Yayın Müdürü Erol Toy / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Hayati Asılyazıcı / Müessese Müdürü: Hayri Eroğlu / Teknik Yönetmen: Canan Öztürk / İlan Müdürü: Nuri Dikeç / Ankara Temsilcisi: Ali Alkan İnal / Yönetim Yeri: Türkocağı Caddesi No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu / Yazışma ve Havale Adresi: YAZKO, P.K. 442 Sirkeci, İstanbul /Telefon: 522 92 57 / Abone Koşulları: 6 aylık: 1750 lira, 12 aylık: 3500 lira / Yurtdışı için iki katıdır / İlan sayfalarında santim / sütun: 1600 lira, diğer sayfalarda santim/sütun: 2000 lira/Dizgi, film, ofset hazırlık, baskı: Güçlü Gazetecilik, Yayıncılık ve Matbaacılık/Dağıtım: GAMEDA Ltd. Şti.

nırlı idi. Şiir "bedi ve beyan" denilen ve sözle anlamın uygunluğunu ve olanakları araştıran bir bilimdi. Buna bir tür gramatikal estetik de diyebiliriz. Cevdet Paşa'nın "Belağıtı Osmaniyye" adlı yapıtı bu estetiğin iyi bir örneğidir.

Dil hünerlerine dayanan ve fakat dilin gerisindeki gereçlerle ilgilenmiyen böyle bir edebiyattı. İnsan ve doğa elbette yitikti. Önemli olan insanın kendisi değil hünerleri idi. Divanların tertibi bile dile bağlı idi. Bu edebiyyatta "insan" ve "doğa'-'ya sadece kaside türünde raslanır. Fakat burada da ne insan insana ve ne de doğa doğaya benzer. Gerek insan ve gerekse doğa soyut bir kavram olarak da düşünülmez. Çünkü soyut'un karşılığı somut'tur. Somut insan bir takım niteliklerle donatılmıştır. Arkasında birey vardır. Bireyin nitelikleri ve kişiliği söz konusudur. Burada insanın özgürlüğü, insanın emeği ve yaratması, sosyal ilişkileri devreye girer. Kasidelerde ise bu türden bir insana raslamak olanak dışıdır. Gerçi her kasidenin içeriğinde bir kişi söz konusudur, hem de adı, sanı, mevkii belli bir insandır bu. Fakat bu şiir türünde kasideye konu olan insanın niteliği anlatılmaz sadece aşırı övgülerle kendi dışına itilir. Her aşırı övgü bizi biraz daha gerçek dışına atar: ve sonunda insan bütünüyle silinir, bir isim olarak kalır. Kaside isim değiştirilerek bir başkasına sunulabilir. Oysa soyut - somut arasında zorunlu bir bağ vardır. Kasidelerde ise özel bir isim olacak kadar somut olan bir insan, soyut değil yitik bir insan biçimine dönüşür. Bir takım özellikler ve nitelikler mubalağa yoluyla kişilere toplu iğne ile tutuşturulur. Sahibini kibir, gurur ve büyüklük taslamak gibi ahlaki eksikliğe götürür. Amaç riya ve dalkavuklukta düğümlenir.

Doğaya gelince o kasidede bir ön hazırlıktır. Bazan kasideler işledikleri mevsimlerin adıyla anılır: Bahariyye, şitaiyye gibi. Şair burada doğayı bir takım söz sanatlarına araç olarak kullanır. Doğa içinde yapyeni bir doğa yaratır. Amacı yüceltmek istediği kişi için yeni bir övgü alanı yaratmaktır.

Nef'i'nin kaside alanında erişilmez bir zirve olması küçük dalkavuklukların tuzağına düşmiyerek, doğa aracılığı ile, onu aşmasını bilmesidir. Şair övülenle öven arasında kendi rüzgârı ve görkemli kişiliğini yerleştirmekte büyük bir ustalık gösterir. Buna divan edebiyatında "fahriyye" denir ki ahmaklığa düşmeden başarı sağlamak ancak büyük şairlerin işidir. Nitekim

Aferin ey rüzigârın şehsuvari safderi
Arşa as şiden geru tığı süreyya gevheri

dizeleriyle sürüp giden kasidesinde, padişahın atının ayağındaki nal ve çivinin evreni süsleyen güneş ve yıldız olmaya layık olduğunu söyler:

Şensuvarı âlemâra kim revadır olsa ger
Na'lü mihi rahşi çarhın afitabı ahteri

ve kendisini de padişahtan aşağı kalmıyan gururlu bir dille şöyle över

Nice suret feyzi enfasımla can bulsa olur
Herbiri şehri dilin bir âlem ara dilberi

Yani bir nefes etse onun feyzile suretlerin canlanacağını ve her birinin gönül şehrinin birer dilberi olacağını söyliyor.

Nef'i'nin kaleminde doğa birden bire canlanır, kelimeler rakseder. Doğa ridane bir şevk içinde yaşanır. Bütün bu mubalağalı övgüler ortasında şair kasidenin amacını unutmuş görünür ve söz ikliminin rakipsiz bir hükümdarı olur. Göze girmek, ödüllendirilmek amacını taşıyan kaside Nef'i'nin elinde senfonik bir yücelik kazanır. Bu nedenle:

Kimseden ümmiydi feyz etmem dilenmem perü bal
Kendi cevvim, kendi eflakimde kendim tairim
İnhina tavkı esaretten girandır boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim

diyen ve kişiliği şiirlerinden üstün olan Tevfik Fikret gibi bir şair, Nef'i yi şu dizelerle tasvir eder:

Bir yağız çehre çatılmış iki hançer kaşlar
Yine hançer gibi keskin iki manalı nazar
Yadı ulvisi hayalimde bu simayı taşır
Bence Nef'i'ye bu simayı mehabet yaraşır

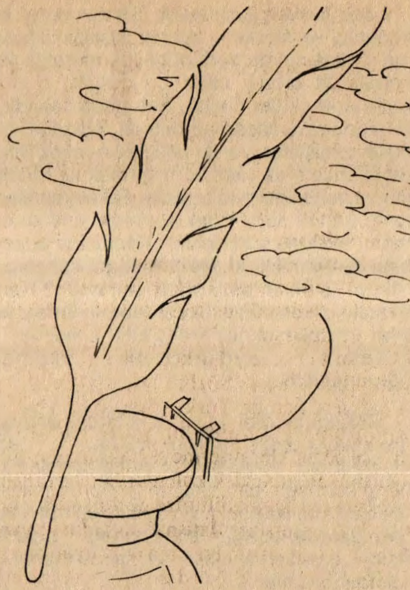
dedikten sonra

Öyle bir nehri muazzam gibi cuş etmişsin
Fakat eyvah çorak yere akıp gitmişsin
Sana bir başka zemin başka zaman lazımdı
Sana bir âlemi lahut nişan lazımdı

Evet Fikret'in hakkı var. Nef'i'nin şansızlığı Dördüncü Murad gibi, insanları tavuk boğazlar gibi kesmekten zevkalan bir hükümdarın dönemin-

tan Murat. "Nef'i bir taze hicvin yok mudur" deyu ağız aramış, o da Bayram Paşa için yazdığı hicvi padişaha göstermiş, padişah da Bayram Paşa'yı çağırıp hem hicvi hem de Nef'i'yi onun iradesine teslim etmiş.

Gerçi Nef'i'nin boğdurulmasına vesile olan yıldırım düşme olayı

Gökten saika düştü "Sehamı Kazasına"
Nef'i Diliyle uğradı hakkın belasına

dizelerinde dile getiriliyorsa da Nef'i'nin düşmanlarının tertibine uğrayarak kaplanın ağzına atılmış olması ihtimali vardır.

Herhalde Sultan Murat'ın işlemiş olduğu sayısız cinayetler arasında Nef'i'nin boğdurulması kadar çirkin olanı yoktur. Bu nedenle olacak Naima, Sultan Murat'ın yapmış olduğu hareketi padişahlığın şanına yakıştırmamakta ve bunun sadece halk arasında yaygın bir rivayet olmasının mümkün olacağını söylemekle yetinmektedir.

Nef'i'nin hiciv geleneği daha sonraki dönemlerde Şair Eşref ve Neyzen Tevfik tarafından sürdürülmüştür. Yalnız bunların hicivlerinde kişiye özgü niteliklerin ön plana getirildiğini görüyoruz. Örneğin Eşref Aptullah Cevdet'in pintiliğini -sanki kendisi değilmiş gibi- hicvederken

Ne yaman pinti köpektir hele doktor Cevdet
Bir kuruş verse eder secde Necip Malhame'ye
Bir sinek konsa kazara bokuna şevkukünan
Hakkımı eklediyor der de koşar mahkemeye

Nef'i'de belirsiz olarak izine rasladığımız bir hiciv türü daha vardır ki bu insanları överek yermektir. Bunun en başarılı örneği Ziya Paşa'nın "**Zafername**"sidir.

Bugün artık bizim şiirimizde gerek biçim ve gerekse içerik bakımından kaside devresini kapamıştır. Fakat onun amacında gizli olan müraîlik ve dalkavukluk, bütün hızıyla edebiyat dışı bir alanda gelişiyor.

AÇIKLAMA

13 Ocak 1984 tarihli Somut'ta ***"Darülfunun'dan İstanbul Üniversitesi"****'ne başlıklı araştırmamızda, "24.12.1983 Tarihine Kadar Üniversitelerden Atılanların Tam Listesi" başlığı altında yayımlanan listede adı geçen* ***Yrd. Doç. Haluk Tosun****'un üniversitedeki hukuki durumunun açıklık kazanmadığı yolunda bir açıklama aldık. Konu ile ilgili olarak ODTÜ, Elektrik Fak. Bölüm Başkanı* ***Prof. Özay Oral*** *ile yaptığımız görüşmede Oral; Yrd. Doç. Haluk Tosun'un mahkemesinin sürdüğünü (kendisi halen Barış Derneği davasından yargılanmaktadır ve tutuklu bulunmaktadır) belirterek, üniversitedeki hukuki durumunun ve mahkemenin sonucunun üniversitedeki görevini ne derece etkileyeceğinin bilinmediğini belirtti.*

Dördüncü Muradın ünü her yana yayılmıştı. Revan Seferine gittiği sırada, kendisini, İran Şahı'nın Revan valisi, birbirinden güzel oğlanlarla karşıladı ve Revan kalesini kendisine teslim etti. Bundan çok hoşlanan Murat, adı Yusuf olan bu valiyi İstanbul'a davet etti, kendisine Kâğıthane'de görkemli bir saray yaptırdı. Yusuf Han'ın görevi durmadan güzel oğlanlar bularak padişaha sunmaktı. Padişah sık sık Kağıthane sarayına gidiyor, sabahlara kadar eğleniyordu. Çok geçmeden, Yusuf Han'ın bu hali İstanbul halkı arasında yayıldı ve kendisine, padişahın "göt işleri bakanı" anlamına (Emîr-i Kûn) lakabı takıldı. Kûn, Farsça'da göt demektir. Sonradan bu ad Boğaziçindeki Emirgân semtinin adı olmuştur. Çünkü Murat, Yusuf Hana, burada da görkemli bir köşk yaptırmıştı.

İşte, Nef'î, padişahın bu eşcinselliğini şiddetle yeren bir şiir yazdığı için idam edilmiştir. Ama, Yazın Tarihçilerimiz, bunu tahrif ederek anlatırlar. Anlattıklarımı, Reşat Ekrem Koçu'nun, bir iki yıl önce ikinci baskısı yapılan "Osmanlı Padişahları" adlı kitabının Dördüncü Sultan Murat bölümünde bulmak kabildir.

NEF'ÎNİN DİVANI

Siham-ı Kaza, Nef'inin taşlama kitabıdır. Sehm, Farsça ok demektir, siham oklar anlamına gelmektedir. Kaza ise belâ anlamındadır. Böylece, siham-ı kaza, belâ okları demek olmaktadır. Nef'înin bu yapıtı, gerçekten de belâ okları, belâ taşları ile doludur.

Nef'î, Yazın Tarihimizin övgü ve sövgü şairidir. Çünkü, her şeyden önce bir kaside şairidir ve kaside de övgü şiiridir. Nedim, Nef'inin bu özelliğini 100 yıl kadar sonra, şu sözlerle anlatmıştır: "Nef'î, vâdi-i kasaid'de suhan perdazdır / Olmaz amma gazelde Bâki vü Yahya gibi." (Kasîde yazmada Nef'inin üzerine yoktur / Ama, gazelde Bakî ve Yahya gibi olmaz).

Kasîde, hemen bütün divan şairlerince yazılmıştır. Bunlar, padişaha, devletin ileri gelenlerine övgülerdir. O zamanlar kitap diye bir şey olmadığından, şairler, yazdıkları şiirleri devlet büyüklerine gönderip ihsan (para) alırlardı. Kaside, bunun yanında, şairlerin birbirleri ile tanışmalarına, padişaha, sadr-ı âzamlara yanaşmaya, idamdan kurtulmaya da yarardı. Bütün divan şairleri, kasîdenin bu olanaklarından geniş çapta yararlanmışlardır. Peki, bu durumda, Nef'înin üstünlüğü nedir?

Nef'î kasîdeye müziği getirmiştir. Onun kasîdelerini okuyanlar, cümlelerin müzikkalitesinin hemen etkisinde kalırlar. Ancak, bu kasîdeler, bugün okunamayacak durumdadır. Sadece dilleri bakımından değil, içerikleri bakımından da. Çünkü, Nef'î, hiç olmadık insanları kasîdelerinde göklere çıkarmıştır. Hiç savaşa katılmamış Birinci Ahmed'i cengâver diye gösterir. Lehistan seferinden hiçbir başarı elde edemeden dönen Genç Osman'a "Bir gaza ettinki hoşnud eyledin Peygamberi" diye seslenir. Şairin bu tutumunu gizli alayla izah etmeye yeltenilmiştir: tabii yine Yazın Tarihini tahrif amacı ile. Ama, aslında bunlar düpedüz övgülerdir.

AYIBI KİME?

Aslına bakılırsa, bu ölçüsüz övgülerin sorumluları divan şairleri değildir. Çünkü, bunu, övülen adam böyle istemektedir. Hiçkimse çıkıp da: "Utanmıyor musun bana Büyük İskender demeye? Duymayayım bir daha böyle şeyler ağzından." dememiştir. Bu nedenle de şairler, övgüde her türlü ölçüyü kaçırmışlardır.

İşin tuhafı, Nef'î kendini övmede de ölçüyü kaçırır. Şairliği bir tür krallık, kendisini de bu krallığın padişahı sayar.

Kısaca, Nef'î'nin kasîdeleri, bugün okunması olanaksız söz cambazlıklarından başka bir anlam taşımaz.

Yukarda da belirttiğim gibi, Nef'înin Siham-ı Kaza'sı taşlamalarla doludur. Fakat, Osmanlı Yazın Tarihçileri bu ilginç yapıtın bir değer taşımadığını, okurlarca tutulmadığını, yine tarihi tahrif ederek, yazmışlardır. Ama, yapıtın tam bir baskısı yok gibidir. Olanlarda da bir çok şiirler atlandığı gibi, mısralar da atlanmıştır. Çünkü, bunların yazılıp okura sunulması ayıp görülmüştür. Bu durumda okur nasıl sevsin bu yapıtı? Ama, Osmanlı Yazın tarihçileri bu tutumlarında bir de-

Fırsatî sen bu semti bilmezsin,
Eyleme gel bizimle yok yere cenk,
Sana kaç kerre dedim anlamadın,
Sözde mazmûn gerek a pezevenk.

Şeyhülislam Yahya ile tartışması da ilginçtir. Yahya, bir dörtlüğünde, Nefî gibi güzel şiir yazan kimse olmadığını söyledikten sonra, onu, İslamiyetten önce Kâbe duvarına asılı yedi ideal şiirden birini yazan İmrü'ülkays'a benzetir ve dörtlüğü şöyle bitirir: "İmrü'ülkays kendidir kâfir".

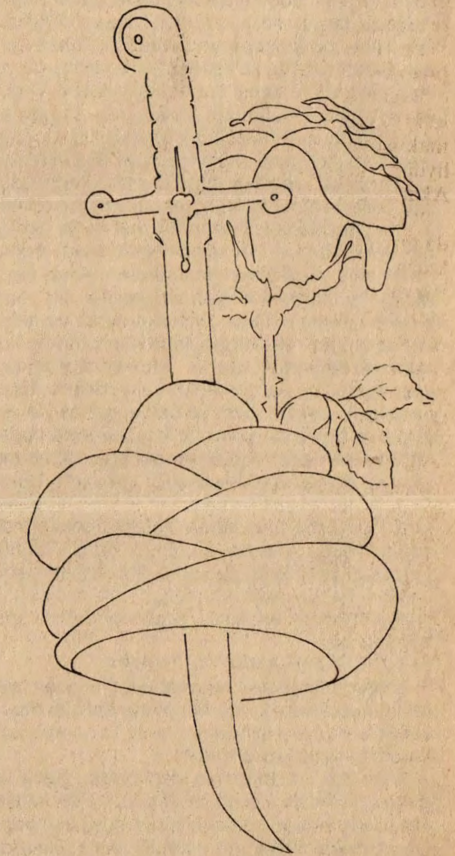
Nefî'nin yanıtı meşhurdur: Bize kâfir demiş müftî efendi / Tutalım ben ona diyem müselman / Varıldıkta yarın rûz-u cezaya / İkimiz de çıkarız anda yalan."

Şair, böylece, İslam dininin en yüce yetkilisinin müslüman değil kâfir olduğunu ince biçimde anlatmıştır.

Yine Siham-ı Kazada başka bir zarif dörtlük vardır. Tahir efendi diye birisi Nef'î'ye köpek demiştir. Nef'i'nin yanıtı şudur: "Bana Tahir efendi kelp demiş / İltifatı bu sözde zâhirdir / Malikî mezhebim benim, zira / İtikadımca kelp tâhirdir." (bana Tahir efendi köpek demiş. Açıkça iltifat etmiş / Çünkü, ben Malikî mezhebinde olduğumdan / İnancıma göre köpek tâhirdir. Tahir kelimesi, son cümlede temiz anlamına gelmektedir.)

SONUÇ

Siham-ı Kaza, yukarda da söylediğim gibi, tam olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu yapıldıktan sonra, iş, Psikiyatr'larımıza düşmektedir. Onlar, Nef'î'nin gerek divanını, gerekçe bu yapıtını, ruhsal açıdan inceleyerek şairimizin ruhsal dengesi hakkında bir sonuca varabilirler. Şairin, kendisini olsun, başkalarını olsun aşırı övmesi, kızdıklarına yercesine saldırıları, karşısındaki yerin dibine geçirmek için en sert küfürleri kullanması "Psycopathie" veya "Paranoya" ya işaret olabilir. Çünkü, Nef'î gibi dile hâkim bir şairin küfürsüz daha da etkin olabilecekken bu yola gitmesi ilginç bir ruh halinin açık belirtisidir.

İsa Çelik

Aileler ve gençlik

CEMİLE ÖZDEMİR

Ülkemizde ataerkil aile yapısı ve aile içinde değişen roller üzerine Dr. Aysel Ekşi'nin **"Gençlerimiz ve Sorunları"** adlı kitabında (Sayfa: 9-10) değindiği bir bölümü aynen aktarıp, daha sonra görüşlerimi yansıtmakta yarar görüyorum:

AİLE İÇİNDE DEĞİŞEN ROLLER

"Ülkemizde son yıllarda bu konuların özellikle psikiyatrist ve psikologlarca yoğun biçimde ele alındığı görülmektedir. Örneğin Yörükoğlu'na göre Türk ailesinde çocuk eğitimini etkileyen başlıca tutumların çoğu bilinçsiz olarak babadan oğula, anadan kıza aktarılır. Okul öncesi yıllarda geniş bir davranış serbestliği içinde olan çocuk "aklı ermeye başlayınca" baskı altına girer. Akıllı-uslu olması, büyüklerinin yanında ağzını açmaması öğretilir. Baba genellikle az konuşan, sevgisini belli etmeyen, yıldırıcı bir insandır. Ana ise şefkatli, sessiz, fedakâr ve silik bir kadındır. Babaya karşı çocuğunun koruyucusu ve dert ortağıdır. Ancak erkek çocuk büyüdükçe anasına buyurmağa başlar, tıpkı babasından veya ağabeysinden gördüğü gibi. Çocuğun ilk yaşlarında usluluk ve sessizlik ödüllendirilir, oysa büyüdükçe girişken ve atılgan olması beklenir kendisinden.

Özbek'e göre ülkemizde kadının pasif kalmasını ve duygularını mümkün olduğu kadar gizlenmesini kültür emreder. Karı-koca arasındaki cin-

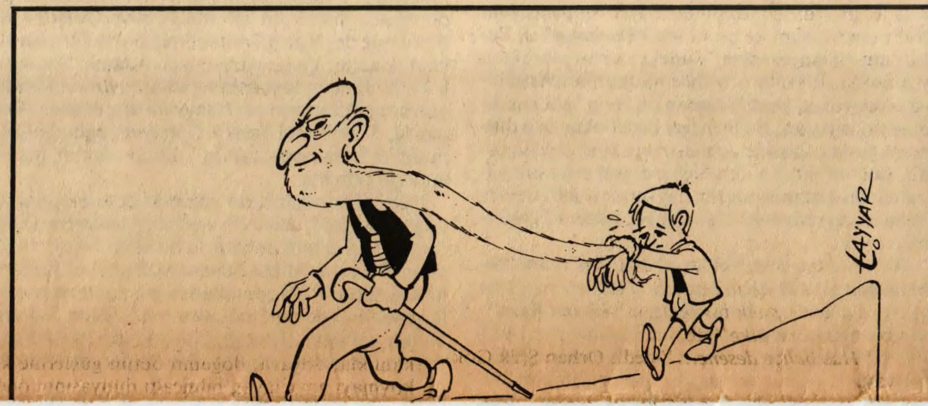
deni olarak, çocukların varlığını gösteren anneler aynı zamanda büyük bir oyuncu değil midir? İçinden, "sizin yüzünüzden çektiklerim" deyip, dıştan gayet şefkatli, olumlu, sürekli veren anaç varlık değil midir? (Genelde böyle olmasa da varlığı yadsınamaz.)

Cinsel sorunlarını, insan ilişkilerini, istediği yaşam tarzını, aile kavramını vs. çeşitli sorunlarını anne-babasıyla tartışan, fikir alış verişi yapabilen genç sayısı ne orandadır acaba.

Bütün bu sonuçlardan yalnızca aileyi suçlamak da doğru olmaz. Çünkü dillerinde savunmaları hazırdır. "Biz böyle gördük."

versite bitirsin o zaman her şey ana-baba ürünüdür. Çilekeşliği aklına gelen anne, "ah oğlumkızım, o okullarda sen okumadın, burada ben okudum" demeye başlar. Yani, oğlu-kızı okurken, kendisinin katlandığı sıkıntılar, babadan para temin etmenin yolları, gelene gidene verilen paketler (başka şehirde okuyorsa), kardeşlere yalvar yakar yazdırılan mektuplar bir bir sayılır dökülür.

Aileden uzak, yatılı, bölge okulu, yüksek okul gibi eğitim kurumlarına girmeyi başaran genç ikinci bir kişi olup, bambaşka bir yaşantıya başlar.

Sorun gençlik değil toplumsal yapımızdır

MİHRİBAN ÖZDEMİR

Yasalarımızda, gençliğe "eğitim hakkı" tanınmış ama fırsat eşitsizliği ile bu haktan yararlanmaktan yoksun, "çalışma hakkı" tanınmış ama genç işsiz. Gençliğe verilen cezalar, ceza ölçüsünü aşma durumunda. Ceza yaşı on sekiz ama, seçimlere katılım yirmi bir. On sekiz yaşındaki genci suçlayıp cezalandırmak ama katılıma gelince engellemek bir çelişki değil midir?. Suç durumunda, gence toplumdan soyutlayarak bakılmakta; toplumsal suç ona çektirilmektedir.

Gençliğe bakış içinde bulunduğumuz yazımızda, yaşamsal anlamda bir kaç temel soruna, özet niteliğinde değineceğiz.

Gençlik gelecektir. Bir toplum gençliğine gösterdiği özen kadar, ondan bekleyebilir. Gençlik, toplumsal yapı içinde toplum-tutumsal-ekinsel (sosyal-ekonomik-kültürel) durumu ile biçimlenecektir. Yani içinde bulunduğu toplum koşullarının izlerini taşıyacaktır.

Toplumsal biçimlenmeleri oluşturanlar, toplumların egemen sınıflarının toplum siyasalarıdır (politikalarıdır). Türkiye gençliğinin sorunları da, bu güne değin gelen siyasaların gerekli gelişmeyi vermemesi sonucu, sorunlu toplumsal yapımızdan kaynaklanmakta ve çözümü de toplumsal sorunlarımızın çözümü ile eş değer taşımaktadır.

Genç nüfus olarak nitelenen ülkemizde gençliğin tepkileri, toplumdaki düzensizliğin göstergesi olurken; kuruluş yıllarımızda Atatürk'ün devrimcilik ruhuna inanarak bıraktığı, devletçilik ilkesine dayalı devletin, kuruluş ilkelerine dahi ters olan, anamalcılığa karşı çıkıp, hakça düzen özlemi; toplumculuğun temel ilkesi özgürlüğü en eşitlikçi anlamda istemesindendir. Toplumların en devingen gücü niteliğini taşıyan gençlikten, olasıymış gibi beklenen tepkisizlik ise, gösterilen tepkilerden çok daha kötüdür.

Az gelişmiş ülkelere özgü, erken evlenmeler, yüksek doğum oranı, artan nüfus hızıyla, ülkenin "genç nüfus" olma niteliği, gençlik olgusunun toplumumuz açısından önemini vurgular.

Gençliğimiz, içinde bulunduğu dengesiz gelir dağılımındaki sosyal tabakaların, toplumsal koşullarında, olanakları ve sorunları ile biçimlenir. Bu anlamda ülkemizde,

— Birinci sosyal tabaka burjuvazi çalıştıranlar kesimidir. (büyük toprak ağaları, ticarette tüccarlar, sanayide sanayiciler)

— İkinci sosyal tabaka küçük burjuvazi küçük tüccar ve üretici kesimdir. (kentlerde esnaf, sanatkâr, serbest meslektekiler, mimar ve mühendisler (teknokratlar), kırsal kesimde çiftçiler, küçük üreticiler)

— Üçüncü sosyal tabaka işçi emekçi ücretliler çalışanlar kesimidir. (kentlerde sanayide işçi, hizmet sektörü, diğer ücretli emekçiler ve emeklileri, teknisyen, memur (büroktarlar), kırsal kesimden tarımda ırgat)

her ne kadar biçim ve öz çelişkileri olsa da, toplumsal tabakaların gençliğinden söz edilmelidir.

Bir avuç mutlu azınlık olarak nitelenen burjuvazi toplum gelirinin çok yüksek kısmını elinde tutup, anamal birikimi ile holdingleşirken, küçük burjuvazide küçük üretici çekilmek veya yok olmak durumundadır. Bununla birlikte nüfusun büyük çoğunluğu emekçi halk kesimi emeğine karşılık aldığı cüce ücretlerin altında ezilen insanlarımız, yetersiz ücret, yüksek fiyat, düşük alım gücü, beslenme, sağlık, sakatlık, doktor, sigorta, iş güvenliği, işsizlik, konut sorunu, yerleşme durumu, eğitim.. gibi dengesizlikler, zor koşullar altında insanca yaşamdan yoksundurlar.

Hızlı nüfus artışının getirdiği toprak bölünmeleri nedeni ile geçinememe, sosyal hizmetlerinin yokluğu, endüstrinin büyük kentlerde yığılması iş olanağı daha doğrusu umudu, kentlerin tartışılır da olsa çekiciliği, içinde bulundukları durumlar karşısındaki seçeneksizlik göçe neden olurken kent nüfusu hızla artmış; fakat aynı koşutta sanayile-

karları doğrultusunda dünya görüşü, bilinçli, amaçlı, düzenli bir biçimde bireye aktarılarak, istenilen davranış biçimi kazandırılır.

EĞİTİM SİSTEMİMİZ

Toplumsal gerçeklerimize ters, yani gerçekçi olmayan, çağdışı olarak nitelenen eğitim sistemimizin yanı sıra fırsat eşitsizliği de, gençliğe, devletin görevi "eğitim hakkı"nın yasalarda var olduğunu bilmekle yetinmeye bırakmıştır.

Annenin hamileliği ile başlayan insanın eğitimi ve ruh sağlığı, kişiliğin temelini oluşturan ilk altı yaş, eğitim sürecinde, okul öncesi eğitim adını alır. Devletin konuya gereken önemi vermemesi nedeni ile gelişmemiştir. Çalışan kadın-erkek çocuklu

Şahin Selvi

genç insanlarımızın kreş sorunu vardır. Çocuklarını olumsuz koşullarda bırakmak zorunda kalanlardan olasıymış gibi verimli iş yaşamı istenmektedir. Oysa, çalışan kadının bu konuyla ilgili hakkını yasalar (ki, burada çocuk-kreş gereksimini yalnızca kadınınmış gibi erkeği katmadan kadınla sınırlandırılan "insan" açısından konuyu ele almayan yasa da çemişkiyi içinde taşımaktadır), gebe ve emzikli kadınların çalıştırılma koşulları ile, emzirme odaları, kreşler hakkında, her ne kadar eksik olsa da, belirtmekte fakat, işlerliği olmayan bir yasa olmak durumundadır.

İlk öğrenim ise zorunlu ve parasızdır. Oysa burada da yasa ve yaşanan gerçek karşımıza çıkmak-

siniminden) erken evlenmeler ile düşüktür. Fakat eğitimsizlik, çarpık yönlendirme kadını fuhuş ve fahişelikte kullanmaya iterken; kullanılmanın bir yazgı değil, düzen işi olduğu bilinmelidir. Denilebilir ki, çarpık eğitim ya da eğitimsizlik yalnızca kadını değil, erkeği de aynı yerde buluşturmuştur.

YÜKSEK ÖĞRENİM GENÇLİĞİ

Toplumumuzun olumsuz koşulları, büyük çoğunluğu orta tabakadan gelen yüksek öğrenim gençliğine yansımakta ayrıca öğrenciler, kişisel sorunları yanı sıra öğrenim gördükleri kurumların da sorunları içinde kalmaktadırlar. Yüksek öğrenimin birinci derecede kurumsallaşmasındaki durum yanlışlığı ile eğitimin yetersiz düzeyde oluşu, bilimsel çalışma ve araştırmaların olanaksızlığı, öğretmen açığı, öğretmen niteliğinin eksikliği, ders kitapları ve teksir durumu, beslenme, barınma (yurt) sorunu, yönetmeliklerdeki aksaklıklar, devam mecburiyetinin yanı sıra, ekonomik olanaksızlıklar.. gibi sorunlar ile kuruma girebilenlerin hangi koşullarda okuduğu, yetişmeye çalıştığı bilinen gerçektir. Tüm bunlara karşın, toplumsal bunalımların nedeni çarpıtılarak; yüksek öğrenim gençliğine yüklenir. Oysa iyi bilinir ki, bu günün bunalımını hazırlayan dündür. Yani yetişkinlerin kurmuş olduğu düzendir.

Hızlı nüfus artışı ile genç nüfus Türkiye'de her yıl, iktisaden faal nüfus artışına oranla, iş gücünün üretim sektörleri arası dağılımı ve kullanılması

sel ilişkilerde de dengeli bir eş değil, erkeğin doyumunu sağlamaktan sorumlu bir araçtır kadın. Kadının cinsel yaşamına egemen olan ağır baskı ve engellemeler çok erken yaşta başlar. Ve kadının bütün bu ağır koşullara karşı koymadan, olumsuz duygularını belirtmeden evliliği sürdürmesini toplum ister, bu tutum ödüllenir, aksi davranış ise mahkûm edilir.

Büyük aile tipinde gelin üzerinde bütün bunlara ek olarak "kaynata" ve "kaynana" dan gelen baskılar ve sorumluluklar da eklenir.

Böyle bir ortam içinde annenin çocuğa şefkat, sevgi ve güven duygusu gibi önemli ruhsal besinleri veremeyeceği kolaylıkla anlaşılır. Çok defa annenin çocukla ilişkisi çelişik duygular içindedir. Bir yanda psikobiyolojik bir yasaya bağlı olarak, şefkat içinde büyütmek ister. Diğer yanda bütün sosyal baskı ve engellemeler, kocaya karşı hayal kırıklığı ve olumsuz duygularının yarattığı agressif (saldırgan) dürtüleri ona yöneltir. Çocuğunu, bu alınyazısını ve bu yaşamı çekmeye zorlayan suçlu unsur olarak da görür. Diğer yanda doyumsuzluk ve hayal kırıklıklarını çocuğun varlığı ve ona aşırı bağlılık ile gidermeye çalışır, son derece çocuğuna düşkün ve koruyucu hale gelir. Bu ise çocuğun hem güven hem bağımsızlık kazanmasını engeller.

Köknel'e göre, hangi kesimde olursa olsun, bu tip ailenin temel özelliği babanın aile reisi olması ve reislik gücü içinde dinsel, ekonomik hatta kamu düzenine ait otorite ve baskıları sürdürmesidir. Annenin ise bir aile düzeni içinde kişiliği silik kalmış ve bastırılmıştır. Feodal sistemin bir kalıntısı olarak, aileye ekonomik katkısı olduğu halde, otonomisi ve bağımsızlığı yoktur. Anne çocukları ile bağımlı olan bir "ortak yaşama" içindedir. Bu yüzden çocuklarının kişilik gelişmesinde yardımcı olamaz.

Cebiroğlu'na göre, bu baskılı ve baba üstünlüğüne dayanan tutum ve gelenek aydın Türk ailesinin de niteliğidir."

Çocuklukları bu tür bir aile yapısıyla bütünleşen günümüz gençliğinin sorunları, aileleri içinde nasıl karşılanmakta. Aileler gençlerin sorunlarını ne oranda anlayıp yardımcı olmakta. Yapılan araştırmalar, incelemeler ne çıkarıyor ortaya. Hiç bir şey. Hepsi de bildiğimiz, yaşadığımız, karşı koyduğumuz, değişmesini isteğimiz, mücadele ettiğimiz birçok sorunumuzun en küçük kısımları. Tabii, bu araştırmalar İstanbul, Ankara, İzmir, Adana vs. büyük kentlerde üniversite gençliği üzerinde yapılmış çoğunlukla. Fakat Türkiye'nin başka kentlerinde, köylerinde, kasabalarında da gençlerin yaşadığı unutulmuş. Üç-beş anneli, dedeli-nineli, küçüklü-büyüklü kardeşler arasında yaşayan sabahtan akşama kadar çalışan yada bomboş oturan, tek başına düşünmesi bile yasaklanan, Nazım Hikmet'in de dediği gibi sekizinde işe, yirmisinde evlenmeye, kırkında ölmeye sürüklenen gençler unutulmuş hep. Büyük kentlerdeki aileleri ve gençleri bir yana bırakıp (çünkü onlara ulaşan kurumlar ve araştırmacılar var), öteki gençlerin aile içindeki konumuna değinmek isterim. Kimi yörelerde; çalışan annesine yardım edip, kahvedeki babasına yemek taşıyan, kimi yöredeki, babasıyla çalışıp eve dönünce anne ve kardeşlerine imparatorluk ilan eden kız-erkek gençler. Genç mi-yaşlı mı oldukları anlaşılmayan gençler. (Burada amacım, büyük kentlerdeki gençlerin her sorunun çözümlenmiş, kırsal kesimlerdekilerinse süründüğünü masalsı anlatmak değil.) Günümüzde dayak, ceza, suçlama gibi davranışların varlığını henüz inkâr edemeyiz. Hâlâ en katı kurallarıyla birçok ailelerde, bütün şiddetiyle sürdüğünü de.

GENCE GÖRE ANNE VE BABA

Baba genelde sert, kararlı, isteğini bilen, gerektiğinde anlayışlı, gerektiğinde cezalandırıcı, sonuçta da, aile içinde iktidarını koruyan yada korumaya çalışan aile reisi.

Anne ise, çocuklarının dert ortağı, baba ve genç arasındaki uzlaştırıcı, dişi kuş. Sonuçta istese de istemese de sadece bir müsekkin hapı. Olaya bakışım çok sert gelebilir. Ama, yukarda bölümlerini verdiğim görüşlerde de belirtildiği gibi istemediği, uyum sağlayamadığı, anlaşamadığı ve hatta sevmediği bir insanla yaşama ne-

Bildiğimiz, bilmediğimiz nice sorunların hepsini bir kalemde aktaramayız kuşkusuz. Çünkü hâlâ, eskilerin "dört duvar sırrı" dedikleri olay çözülmüş değil ki. Bir çok ana-baba, çalışıp çabalayıp geçimlerini sağlıyoruz, okutmak için didiniyoruz, ev-bark sahibi, mal-mülk sahibi yapmaya çalışıyoruz"deyip, ülke koşullarında haklılıklarını dile getirmeye çabalıyor. Velhasıl, kurulmuş bir çarkın içinde yerini alan gençlik, üstünden akan suyla mekanizmayı bozmamasına çabalanarak çark döndürüyor. Ama, gençlik nereye kadar dayanacak. Geçerliliğini hâlâ sürdüren kan davalarında babasının, ağabeyisinin ve diğer büyüklerinin öldürdükleri insanların katilliğini üstlenmeye, babasının halen üç-dört ayrı mezhepten, kültürden evlendiği annelerinin yaşam, inanç tarzlarına uyum çabasına, çok kardeşle aynı odayı ve aynı yatağı paylaşmaya...

BASKILARA TEPKİLERİ

Bütün bu baskılar, ilgisizlikler elbette ki, genç insanı tepkisiz bırakmıyor, bırakamıyor. Çocukluğunda silik, varlığı yokluğu belirsiz annesi gibi olmamak, yanında ağzını açıp tek söz edemediği, yalnızca neye kızar, neye sevinir diye tanıyabildiği babası gibi hiç olmamak niyetinde. Amaaa, hele bir okula gitsin, hele hele lise, üni-

İnsan ilişkileri, arkadaşlık, fikir alış-verişi, kendi bedenini ve işlevlerini tanıma, kişiliğini zayıf bulma ki, yaşının da verdiği büyük merakla cinsel konularda ortaya çıkar bu durum, o zaman isyanlar-tenkitler başlar. Ana-baba cahildir, hiç bir konuda anlaşamaz onlarla, çocuklarını hiç dinlememiştirler, yanlarında kadın-erkek ilişkisinden bahsetmek yada soru sormak ne mümkündür vs,vs, anlatılır da anlatılır. Fakat kendileri evlenip çocuk sahibi olduklarında yine eski hamam, eski tas sürer gider. Kendisine anası babası ne vermiştir ki. Ne zorluklara katlanıp, her işlerini kendileri başarmamışlar mıdır? Hem de desteksiz-kösteksiz. Çocukları büyümüş, kocaman insanlar olmuşlardır, artık istedikleri şeyi kendileri, uygunsuzluk yapmadan öğrenmelidirler.

Görüldüğü gibi ne yazık ki birçok ana-babada bu anlayış değişmemiştir. Bütün eğitimli, eğitimsiz, bilgili-bilgisiz anne-babalar, gençlerle konuşup, elde ettiğim verilerden aktarmaya çalıştım. İsterimki, Anadolu'nun her köşesinden genç arkadaşlar, anne-babalar bizlere yazsınlar. İstemlerini, dileklerini, beklentilerini... Ses olmayı bilsinler ...

şemeyiş, fabrika çevresi konut olacakken, bizde cami çevresi konut oluşturmuştur. Tasarımız konut yapımı, arsa vurguncuları ve gecekondulaşma ile çarpık kentleşme daha doğrusu kentin bir garip köyleşmesi yaşama girmiştir. Böylece en çok etkilenen köylü ve gecekondu gençliği olgusu toplum bilimcilerce araştırılır hale gelmiştir. Sosyal konut ve lojman sorununun bugün çözülmüş olmaması ve gelire göre emekçi halk için kira ödemelerinin olanaksızlaştığı gerçeğini yaşatmaktadır.

İnsanca yaşamdan yoksun olmak, gençlik açısından düşünüldüğünde, öğreniminin yanı sıra gereksinimi olan spor çalışmaları, ekinsel, sosyal etkinlikleri ile kendisini yetiştirme, gerçekleştirme, iç barışı kurma, kişiliğini geliştirme dönemini, sorunlar içinde boğulmaya, bu yaşanılan sorunları da yüklenmeye bırakacaktır.

Bu nedenlerledir ki, gelir dağılımı, gençliği yaşamsal açıdan ilgilendirir bir durumdur.

Yapılan araştırmalara göre bilinen; ülkemizin gelir dağılımında, dünyada eşitlikten en uzak ülkeler arasında olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Durumun nedeni de, anamalcı toplumun yapısal özelliğinden kaynaklanmaktadır. Gelir ve gelir artışı eşitsiz olduğuna göre; sürekli yinelenen kişi başına düşen gelir artışı savı, sayılama (istatistik) yönteminin istenilen doğrultuda kullanılabilirliğinin göstergesi olmaktadır.

Beslenme sağlıklı gelişme açısından nasıl önem taşıyorsa, eğiim de, insanın niteliğinin yükseltilmesi, toplumsallaşması açısından önem taşımakta ve gençliği ilgilendiren en önemli konuların yanında yer almaktadır. Eğitim kurumları bir üst yapı kurumu olarak, topluma egemen sınıfların çı-

ta; yasaca parasız olmasına karşın, kitap, defter, kalem.. önlük.. zorunluğu yetmiyormuş gibi yağlıboyadan tuvaline.. giderleri devlet karşılamadığından, karşılayabilen aileler çocuklarını okutabilmektedirler. Demek ki ilk öğrenim de parasız değildir. Ayrıca ilk öğrenim yaş grubunda okula gidemeyip; çalışma yaşamına çok düşük ücretle, sağlık koşullarından uzak, oyun çağındaki "çocuk işçi" kentte çırak statüsü, kırsal kesimde ırgat olarak, sigortası, hiç bir sosyal güvencesi olmaksızın katılmakta; emeği anamalcılıkca yaşamsal yasaları gereği sömürüye uğramaktadır. Oysa çocuklarımız ve gençlik açısından önemli olan, okur-yazarlığın ötesinde gerçek eğitimidir.

İki aşamalı orta öğrenimde gençlerin erinliğe yetişme çağlarını bilinçli, başkalarının yaşamlarına hoş görülü, özgür düşüncede, aklın başlangıcı olan bilimsel kuşkucu, araştırıcı eğitmek gerekirken; ders ve kitap durumları, kadın-erkek okulları ayırarak deneme tahtasına, üniversite giriş sınavları ile şaşkın yarış atlarına çevirdiğimiz yadsınamaz. "Gençlerimiz orta öğrenimde tam öğrenebildikleri tek şey ezberciliğin tekniğidir" der Prof. Dr. W. Peters. Orta öğrenim zorunlu olmayıp isteğe bağlıdır. ancak bu istek ekonomik olanaksızlıklarla, kırsal kesimde, köylerden kazalardaki okullara gönderememe, ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması.. gibi nedenlerle az gelirli sosyal tabakaların gençliğinde orta öğrenime devam ve okullaşma oranı düşüktür. Ayrıca kadınlar da erkeklere oranla eğitimden yararlanma olanaklarını ekonomik koşulların daha bir bağladığı töre, dini baskı, eziklik, şartlanmışlık, (başlık parasının gerek-

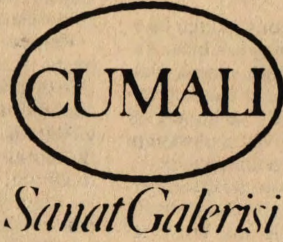
durumunda iş gücü fazlası ile işsizlerin sayısı artma göstermektedir.

İşsizliğin olabildiğince artması, insanlarımızı yerinden yurdundan ettiği gibi, gelişmiş kapitalist ülkelere, gelişmemiş bir kapitalist ülke olan Türkiye'den, yetişkin emek ve beyin göçüne neden olmaktadır. Gençliğin daha öğrenimi sırasında iç çatışmalarında kendisiyle barışıklık kuramadan, işsizliği hüküm giymiş olması veya üretici olmayan hizmetlerde, düşük ücretle çalışması onda yapacağı ruhsal gerilim, umutsuzluk, gerileme veya öfke.. gibi durumlara gireceği ap açıktır. Bu durumda, anayasal "çalışma hakkı" da böylelikle kullanılmayan bir hak durumuna gelmiştir. Ülkemizdeki on beş yaş sınırı üzerindeki etken nüfusun, meslekleri bakımından iyi tarif edilmeyen, belirsiz süresiz çalışanlarla, genel hizmetlerde çalışanların oranı diğer meslek iş gruplarına göre artış göstermesi gizli işsizlik olarak nitelenirken, buna açık işsizleri de eklediğimizde, gerçek işsizliğin ne denli büyük boyutlara ulaştığı görünen olgudur. Gençliğin üretim sektörleri içindeki kullanımının (istihdamının), sınıfı içindeki olanaklarla değerlendirmek doğru olur. Alt tabakalardaki gençliği, işsizlik veya iş içinde aşırı sömürü beklemektedir. Oysa kendini geliştirebilmesi açısından daha kısa çalışma saati, yeterli ücret, daha iyi yaşam ve çalışma koşulları, daha iyi gelecek neden olmasın?

TOPLUMSAL ÇALKANTI VE SUÇLULUK

Hızlı toplumsal değişmeler, siyasal çalkantılar, ruhsal ekonomik çözülüşler, geleneksel değer ölçülerinin yıkılıp yerlerine yenilerinin konulamamış olması, en önemlisi de toplumsal eşitsizlikler suçluluğu büyük boyutlara ulaştırmaktadır. Böyle bir ortamda, gençlik ve çocuk suçluluğunun artışı da şaşırtıcı değildir. Yasalarımızda, gençliğe "eğitim hakkı" tanınmış ama fırsat eşitsizliği ile bu haktan yararlanmaktan yoksun, "çalışma hakkı" tanınmış ama genç işsiz. Gençliğe verilen cezalar, ceza ölçüsünü aşma durumunda. Ceza yaşı on sekiz ama, seçimlere katılım yirmi bir. On sekiz yaşındaki genci suçlayıp cezalandırmak ama katılama gelince, engellemek bir çelişki değil midir? Suç durumunda, gence, toplumdan soyutluyarak bakılmakta; toplumsal suç ona çektirilmektedir. Bilimsel bilginin geçerli olduğu bir zaman içinde fakat, bu coğrafyada, ön yargılı bilimsel doğrulardan uzak politik davalar, mahkemelerde genellikle gençlere karşı işlemektedir. Bu gün dünya görüşü, matematik, sanat, doğma olan din kuralları bile baştan aşağı değişirken tüze (hukuk) toplumsal yasalara uygun olarak değişmediği gibi, kaskatı çağ dışılığını korumaktadır. On yılda bir gelen ara rejimler ile kesintili çoğulcu (!?) demokrasimizde gençleri kargaşacı (anarşist), silâhlı yıldırıcı (terörist) olarak tutuk evlerine tıkar, asarken; kısa dönem içinde gördüklerimizden, verilen cezalar, idamlar sonuç vermiş olsaydı, bu duruma gelinmezdi. Ancak kökeni oluşturan koşullar değiştiğinde, buna bağlı olarak durumlar da değişecektir. Toplumu ilgilendiren durum, toplum adına cezalandırılmak istendiğinde, bir ceza vardır ki; ölüm. Niye öldürülür? Öyle ki, ölüm cezası, bir cezalandırma değildir. Cezalandırmanın öncelikle amacı suçlunun ıslahı olduğuna göre, idam ancak suçluyu yok etmeye ve tarihin ilkel toplum anlayışına dayanan bir eylem ve cezaların da sorunu çözmediği bir gerçektir. Şimdi eğitimde ise cezalandırma yönteminin hiç bir işlevi olmadığı, akıl dışılığın, kinin yerini akıl, mantık, bağışık ve sevginin almış olduğu deneysel bilginin doğrusudur. Ancak olumsuz koşulları yaratan nedenlerin değişmesi, gerçekçi bir eğitim sistemi ile cezaevleri boşaltılabilir.

Eğitim düzeyi ve sosyal tabakalar ile suç oranı artışındaki ilişki yadsınamaz. Sayılama verilerine göre hükümlü sayısının yarıdan çoğunu yoksul ve ilk öğrenimi tamamlamamış kişilerin oluşturduğudur. Bir başka sorun da çocuk mahkemelerinin durumudur. Çocuğa karşı dava açılmayan, suç üstü yakalama yöntemleri kullanılmayan, duruşmaları mahkeme görünümü dışında ve gizli yapılan bu özel kurumların yıllardır gerçekleşeceği günü bekleyen, çocuklar tutuk evlerinde kalıp; ceza mahkemelerinde yargılanmaktadırlar. Oysa bizler toplum olarak onlara yoksulluktan, olanaksızlıktan başka ne verebiliyoruz ki?

Sanat Galerisi

"1. Talens Yağlıboya Resim Yarışması"

31 mart - 13 nisan

Adres: Moda Cad. 264 Moda
Tel: 337 15 31

NERİMAN ERKUT sanat galerisi

A.GALİP ONAT
naif resim sergisi
7-21 Nisan-1984

Rumeli Cad. Matbaacı Osmanbey Sk.
35/2 Erkal Ap. Osmanbey (Şair Nigar soldan 2. Sk.)
Tel.: 146 05 47

Tanak SANAT GALERİSİ

NAİLE AKINCI
SAİME BELİR
RUZİN GERÇİN
Resim Sergisi
2-24 Nisan

Nispetiye Cad. No: 44-2
Etiler-1651935

İFSAK

18 YAŞINDAN
KÜÇÜKLER İÇİN
TEMEL FOTOĞRAF
KURSU

BİLGİ: İFSAK. P.K. 272 - BEYOĞLU/İST.

URART SANAT GALERİSİ

AYDIN AYAN
Resim Sergisi
5-26 Nisan

ABDİ İPEKÇİ CADDESİ 21 NİŞANTAŞI—İSTANBUL
TELEFON: 148 03 26 TELEKS: 26 482 URATTR

ÜMİT YAŞAR SANAT GALERİSİ

NURİ İYEM
Resim Sergisi
2-21 Nisan

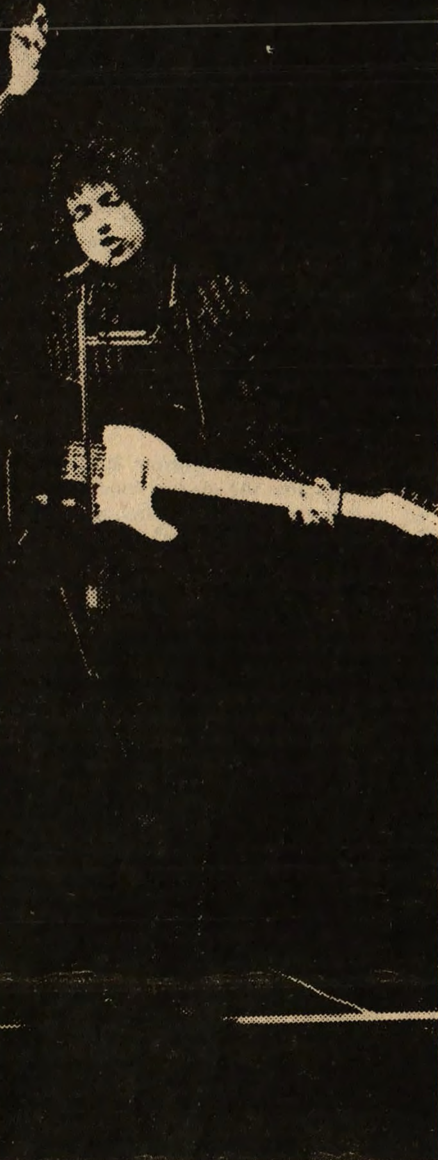
İstiklal Cad. Paşabahçe Yanı Terkos Çıkmazı-Yapıkur Hanı-Kat: 1 No: 27-34 Beyoğlu Tel: 144 96 33

GALERİ LEBRİZ

BEYZA GÖNENSAY
Resim Sergisi
6-30 Nisan 1984

Mim Kemal Öke Cad. No: 18 İkizler Ap.
Daire: 3 Nişantaşı Tel: 140 22 82 - 141 09 84

Galeri ve Sergi ilanları her hafta bu sütunlarda

Bob Dylan

"Bana dürüst bir politikacı gösterin, size kutsal bir orospu göstereyim."

"Politik şarkılar okumuyorum, çünkü politik şarkılar sloganlardır."

BOB DYLAN KENDİNİ ARIYOR

Denir ki yurtseverlik
Kötünün barınacağı en son sığınaktır
Az çalan hapsi boylar
Çok çalarsan seni kral yaparlar

TOZAN ALKAN

-Dylan'ın müziği bize yaşadığımız çağı tanıtıyor.

-Dylan'a konu olan yaşadığımız olaylardır.

-Dylan kişinin toplumdaki savaşımını anlatıyor.

-Her dönemi o dönemin toplumsal olayları ile anlatan, sürekli değişim içinde olan bir sanatçı: Bob Dylan.

-Onun müzikleri bildiri taşıyor.

Yukardaki satırlar **Michael Gray**'ın, **'The Art of Bob Dylan'**(Bob Dylan'ın sanatı) isimli kitabından alınmıştır.

Bob Dylan her dönem yeni bir kimlikle dinleyici karşısına çıkan bir sanatçı Gerek müziğiyle, gerekse yaşam felsefesi ile. Dinleyicisi bunu öylesine kanıksamış ki, yakın zamana kadar Hıristiyanlığa gönül vermiş olan Dylan bugün "din kötü bir sözcük, hiçbir şey anlatmıyor" ya da "Bugünün dini yarının köleliğidir", dediğinde onu yadırgamıyor. **Les Novelles Litteraires**" dergisi Dylan'ın bu değişkenliğini şöyle özetlemiş:

-DYLAN, DYLAN OLMADAN ÖNCE

18 yaşında, kolejden atılmış ve folk şarkıcısı olma isteğiyle yanıp tutuşan küçük Dylan.

-DYLAN VE FOLK (1961-1962)

Folk şarkıcısı olan, iki albümüyle tanınmaya başlayan, "Blowin in The Wind" ile ün yapan Dylan.

-DYLAN VE PROTEST-SONG (1963-1964)

Toplumsal şarkılar ve Dylan

-DYLAN VE DANDY-ROCK (1965-1966)

Uyuşturucu kullanan, ayağı yere basmayan, paranoyak bir pop yıldızı.

-DYLAN VE MİSTİK FOLK (1967-1969)

Mistik anlayışta bir folkla yeniden başlayan Dylan.

-YERİNDE SAYAN DYLAN (1970-1973)

Sıradan plaklar ve düşük kaliteli müziklerle geçen üç yıl.

-DYLAN YOLDA (1974-1978)

Üç büyük turne ve Dylan.

-DYLAN VE HIRİSTİYANLIK (1979-1982)

Hıristiyanlığa gönül veren ve hizmet eden Dylan.

-SON ALBÜMÜ INFIDELS VE YENİ DYLAN

İki yıllık bir sessizlikten sonra son albümü "**infidels**" ile Bob Dylan yeniden plak listelerinde. Yeni albümü yeni bir soru ge-

tiriyor akla; acaba bu albüm Dylan'ın protest-song türüne bir dönüşü mü? "Les Nouvelles" dergisinin 26 Ekim-1 Kasım sayısında bu Herve Muller tarafından şöyle kaleme alınmış:

"Bob Dylan, geçmişinde sık sık reddettiği sözcülük görevini bu son albümünde üstlenmiş gibi görünüyor."

Bob Dylan ise şöyle söylüyor: "Politik şarkılar okumuyorum. Çünkü politik şarkılar sloganlardır. Politikacılar hakkındaki görüşünü de şu sözlerle dile getiriyor: "Bana dürüst bir politikacı gösterin, size kutsal bir orospu göstereyim."

Bu son albümde Dire Straits topluluğunun iki ismi, Mark Knopfler (gitar) ve Alan Clark (org) Dylan'ın müziğine eşlik ediyor. Aşağıda bir bulümünü çevirdiğim **Sweetheart** isimli şarkının sözleri Bob Dylan'ın **Cynisme**'i olarak yorumlanıyor.

Denir ki yurtseverlik
Kötünün barınacağı en son sığınaktır.
Az çalan hapsi boylar
Çok çalarsen seni kral yaparlar

Union Sundown isimli şarkıda ise Dylan Amerikan sistemini dile getirmiş.

Pek çok kişi işsizlikten yakınıyor
Sahip olduğunuz hiçbir şey
Amerika'da üretilmediği halde
Niye böyle söylüyorsunuz diye soruyorum
Bizde pahalı üretilen
Başka yerde daha ucuza üretilir
Bir zamanlar sahip olduğunuz iş
Bugün Salvador'da bir başkasına verilir.

... .

Demokrasi değildir varolan yeryüzünde
Yararınızadır bunu böyle bilmek
Şiddettir hüküm süren
Ama sanırım unutuluyor söylemek.

License to kill isimli şarkıda kişinin toplumda yabancılaşmasını anlatan Dylan **I and I** ve **Joker Man** isimli şarkılarda kendi yazgısını dile getiriyor. **Don't Fall Apart on Me** albümdeki tek aşk şarkısı. Diğer şarkılar **Man of Peace, Neigborhood Bully, Just like a woman** ve **From a Buick.**

18.9.1982 GÜNLÜK-2-

MUZAFFER BUYRUKÇU

Bahçemizdeki erikler iyice olgunlaşmıştı. Kızaranların çoğu (kabuğun altındaki et şıralı suya dönüşmüştü) en küçük bir sallantıda pat pat yere düşüyor, dağılarak betonu kirletiyor, ballandırıyordu. Arılar, sinekler, karıncalar üşüşüyordu oralara ve vızıltılar hiç eksilmiyordu. Halil İbrahim Bahar bizdeydi, önüne konan eriklerden birkaç tane yemiş, ve topladıklarımızı ne yaptığımızı sormuştu. Komşulara, çoluk çocuğa dağıtıyorduk, akrabalara yolluyorduk ama tüketemiyorduk. "Kaynatıp, şurup, marmelat edin" demiş ve kaptığı naylon torbalarla birlikte bir maymun gibi tırmanmıştı kocaman ağaca. Aşağıda duruyor, onun heyecanını, çoşkusunu, izliyor, takılıyordum. Daldan dala geçiyor, beğendiklerini ısırıyordu. Çocukluğu Trabzon'un bahçelerinde, çayırlarında, fındıklıklarında, ağaç tepelerinde beslendiğinden ötürü alışıktı böyle şeylere, yadırgamıyordu. Doldurduğu torbaların bir kısmını tepsiye boşaltıyor, bir kısmını da kapının önünde kediler örneği bekleşen çocuklara, genç kızlara, dişsiz kocakarılara, böyle durumlarda sanki bir bağbozumu şöleni yaşanıyormuşcasına hayallerinin sırtına binerek köylerine koşanlara, taze gelinlerle, taze gebelere veriyordum şakalaşarak, istek yüklü kahkahaları atturacak sözler söyleyerek. Bu sırada *"Ula yaktın beni!* diye bağırmıştı Halil İbrahim Bahar.Olgun bir eriğe başını daldırarak balını emen arının ekmeğini elinden almaya yeltenince o da iğnesini saplamıştı. "İn artık yeter!" Dinlemiyordu. Hem arı sokması iyiydi. Ama beş dakika geçmeden sol elinin işaret parmağını başka bir arı sokmuştu. Bir yandan bağırıyor, bir yandan gülüyordu. *"Ula köpeoğlusu, ula arimisun yoksa karimusun, nesin deseydun ya banaa... Ağaca Tüneyen Barun'u arı arıladı la Muzo, göreymisun!"*

Erikler kaynatılmış, Bahar'a küçük bir kavanoz marmelat vermiştik. O da Kadıköy yakasındaki arkadaşlarına tattırmış, canını yakan bu olayı anlatmıştı.

Bindiğim otobüsten Çemberlitaş'ta indim. Zurnacı Emin'in zurnasına benzeyen Çemberlitaş'a gülerek baktım, eski Eminönü Halkevi'nin önünde Orhan Şaik Gökyay'la karşılaştım. Beyaz saçları beyaz gömlek, gri pantalonla uyum sağlamıştı. Tıraşlı yüzü pırıl pırıldı, bu pırıltıyı içten taşan sevinçler, neşeler, memnuniyetler çoğaltıyordu. Gözleri sevecen, iyilikçi, dost bakışlar üretiyordu. El sıkıştık. "Nasılsın Buyrukçu?"

"Sağolun, iyiyim, sizi de iyi gördüm" dedim.

"Öyleyim" dedi ve sözünü onaylarcasına, hatta belirtilenden daha ilerde olduğunu anlatırcasına gülümsedi. Bir canlılık, bir coşku akıyordu her yanından ve sürekli deviniyordu.

"İçkiyle aranız nasıl?"

"Kötü değil Buyrukçu. Sen hiç sabah rakı içtin mi?"

İçmedim hoca" dedim. Bir gün Atillâ Tokatlı'ya rastlamıştım. Saat on falandı, içkiliydi. *"Ne o, uyumadın mı?"* diye sormuştum. Cebinden çıkardığı rakı dolu şişeyi uzatmış, *"İç de keyiflen"* demişti. Kuru kuruya, yani yumruk mezesiyle rakı içme alışkanlığım yoktu, mutlaka çeşitli yiyeceklerle, arkadaşlarla donatılmış bir masaya oturmalıydım; tabak, çatal, bardak, su gibi şeyler elimin altında bulunmalıydı. Bundan ötürü Atillâ Tokatlı'nın isteğini yerine getirememiş, teşekkür etmiştim.

"İçelim bir gün, güzel oluyor" dedi. Orhan Şaik Gökyay. *"Ahmet Rasim, sabah erkenden Papazın Bağına gider, bülbül dinleyerek rakı içermiş. Ama şimdi İstanbul'da ne bağ, ne bahçe kaldı... Elbet bülbül de kalmadı."*

"Benim ufacık bir bahçem var ama bana göre kocaman bir ülke" dedim.

"Has bahçe desene..." dedi. Orhan Şaik Gökyay.

"Has değil hoca, bir avuç toprak... Bahçıvansız, duvarsız" dedim.

-Has- sözcüğünü yanlış anladığımı sandı Gökyay, açıkladı. *"Has' senin malın yani."*

"Evet hoca, biliyorum, biliyorum da benim kafamdaki (Has bahçe) Padişahların insandan bakımlı, genç kızdan çekici, binbir çiçeğin içiçe yaşadığı miskokulu yerlerdir" dedim.

"Onlar bizde bitti, dışarda var." dedi Gökyay.

"Haklısınız, söz gelimi Avusturya bakımlı bir bahçe gibi. İşte asıl -Hasbançe- o."

"Almanya da öyle" dedi Gökyay, *"Üzülüyorum... Biz onlardan daha öndeydik, sonra neden bu hale geldik!"*

"Bir takım hayat yanlışlıkları yaptık hoca" dedim.

"Hâlâ da yapıyoruz" dedi Gökyay, biraz daha sokuldu, gülümsedi. *"Acı biberlerin büyüdü mü, kızardı mı?"* Sait Maden, Halil İbrahim Bahar, ben Kumkapıdaki bir meyhanede içki içiyorduk. Biber mevsiminde İstanbul'a indiğimde, bir lokantaya, bir köfteciye gideceğimi düşünerek her zaman yanımda taşıdığım çuçka biberlerinden üç dört tanesini cebinden çıkarmış, koymuştum ortaya. Üstad birisini ısırmış, beğenmişti. *"Kızardılar hoca, yemeğe başladım"* dedim.

"Ne yana?" dedi Gökyay.

"Bir arkadaşı göreceğim" dedim, *"Elverişli bir günde Sait, İsmet Zeki falan içelim..."*

"Bayramdan hemen sonra. Biber de getirirsin" dedi Gökyay.

Getiririm hoca" dedim, kucaklaşıp ayrıldık. Araçların caddeyi boşalttıkları bir sırada dimdik yürüyerek karşı kaldırıma geçti, köşeyi döndü.

Mehmet Kemal'le de Gökyay'dan ayrıldığım noktada karşılaşmıştım iki hafta önce. Sağanak halinde yağmur yağıyordu. Islanmayı umursamayarak, belki de delikanlılığımızdan kalan bir alışkanlıkla; doğaya, doğanın bütün güçlerine karşı koymayı amaçlayan bilinçaltı dünyasının önemli bir itişiyle ağır ağır yürüyorduk. Dökümcüler sokağının çarşı yönünde bulunan bin yıllık Çuhacıyan hana girmiş, bin yıllık merdiveninden çıkarak ve bin yıllık dükkânlarının önünden geçerek Mehmet Kemal'in Ankara'dan tanıdığı Dikran'ı (İskender)i görmüştük. Sevimli, davranışlarında, sözlerinde dikkatli, Mehmet Kemal yaşında bir adamdı. Tam da öğle zamanıydı. Kürkçüler'e yakın daracık, pis, çöplüklü; sigara, rakı, çiriş, kösele, deri, ispirto, esnaf kokan sokakalardan birindeki Ocakbaşı kebabçısına postu sermiştik. İskender, buranın gediklisiydi. Üç basamak indikten sonra ortada bulunan üstü kapalı ocağın iki yanındaki müşteriler, önlerindeki hafif küllenmiş ateşte (yüzleri kızarmıştı korların sıcaklığından) pişen yağlı, dumanlı şişleri dilleri yanarak yiyor, rakılarını yudumluyorlardı. Pirzola, beyti, ünlü kaburga kızartması, ezme, cacık ve rakı svylemiştik. Dükkândaki yanık et, yağ dumanı gözlerim yaşartacak genizleri tıkayacak, soluk almakta güçlük çekenleri boğacak yoğunluktaydı. Gözlerin, nezleliler gibi sürekli yaşarıyordu. Ankara'nın bilmedigim, bilemeyeceğim, hayallesem bile yaşananı aynen canlandıramayacağım, tanıklarının öle öle azaldığı bir döneminden söz ediyorlardı Mehmet Kemal ile İskender. O vakitler Ankara'nın bağcılığı Ermenilerin ellerindeymiş, rakı kaynatırlarmış... Mehmet Kemal, bağlara testilerle rakı almaya gidermiş. Bir gün, dolu bir testiyi kırmış... Tenha, sessiz, insani ilişkilerin derinliğine ve seçkin örnekler üreterek yaşandığı, dostlukların, komşulukların, ahpaplıkların çıkar kaygıları ve tutsaklıklarıyle alcaltılmadığı yıllarmış. Bir de Yahudi mahallesi varmış... Mehmet Kemal, çocukluğunu, delikanlılığını, olgunluğunu sayısız anılarla bezeyerek güzelliştirdiği Ankara'nın içine kapanık bir kasabayken nasıl karakter değiştirdiğini, nasıl dışa açık, modern, atılımları hem gerçekleştiren hem de başka kentleri arkasından sürükleyen etkili bir kente dönüştüğünü görmüş... Bir bakıma Ankara'yla bütünleşmiş, Ankara'nın tarihine adını yazdırmıştı. Söyleşi tatlıydı. Erinçsiz, mutsuz, çelişkilerle didişen, paralı, gösterişçi, esnaf zengini bir delikanlı, arkamızdaki masaya oturduğunda -dut- gibiydi ama doymadığından yarım şişe rakı daha söylemişti. İlkin-

Yavaş ölüm gündemde -2-

ŞÜKRAN MORAL

Katip Çelebi (XVII. yy): **"...Ebî Eyyûp Ensârî nahiyesi Haliç'ten kuzeye uzanan gözde bir gezinti ve güzel mesire yeridir. Sonu yine bir mesire olan Kâğıthane'dir. Burası çok güzel bir gezinti yeridir ki, dünyada benzeri yoktur..."**

Theophile Gautier (1852): **"... Haliç'in gümüş pırıltılı suları bu muhteşem dekorun titrek aynasında aksederek görünümün sihrini daha da artırır. Demir atmış gemiler, kuş kanadı gibi yelkenlerini açmış Türk sandalları, sert renkleri ve iplerinin çizgileriyle bu dumanlı fonla tezat kurar ve Konstantin ile Fatih Sultan Mehmet'in şehri, rüyâ renkleriyle uzanıp gider..."**

Haliç bugün de bir rûya ama artık karabasanlarla dolu. Halk arasında bir lâf vardır, **"Onun ağzına düşeceğine lâğıma düş daha iyi"** diye. İşte bu lâfı Haliç'te çalışanlar şöyle söylüyor: **"Onun ağzına düşeceğine Haliç'e düş daha iyi"**

Önce Haliç'in tarihçesine bir gözatalım. Haliç'in ilk ismi mitoloji kaynaklarına göre, **Keroessa**'dan **(Zeus'un sevgilisi Io'nun kızı)** gelmektedir. Bu isim sonraları **"Keras"** eşittir **Boynuz** anlamında kısaltılmıştır. Keras'la, deniz tanrısı Poseidon'dan doğan Byzas daha sonra bu bölgede **"Byzantion"** kentini kurmuştur. Eski Yunan yazarları Byzantion'un kurucusu Byzas'ın annesi Keroessa'nın Haliç'in Silahtarağa tepelerinde doğduğunu ileri sürerler.

Altınboynuz (Khrysokeras) adı her ne kadar İstanbul yarımadasına verilmiş ise de, bilâhare Haliç de bu adla anılagelmiştir.

M.S. 395 yılında, Roma İmparatoru Teodosyos oğullarından Arkadyüs'e Doğu Roma İmparatorluğunu devredince Bizans diye bilinen bu bölgede Bizans imparatorluğunu kuran ve M.S. 7. yüzyıldan itibaren Perslerin ve Arapların istilâlarına karşı koyan Lâtin ve Geneviz devletleri kuruldu. Böylece, Haliç zamanla büyük bir ekonomik ve jeopolitik değer kazandı.

Osmanlıların sistemli tehdidi karşısında Bizanslılar Haliç'i Türk donanmalarının girmesine engel olmak için, bir zincirle kapattılar; Galata Kulesi'ne ve sur burçlarına toplar koydurdular.

Haliç için batı dillerinde **Altınboynuz** anlamına gelen **Corne d'Or, Golden Horn** ve **Das Goldene Horn** tabirleri kullanılmıştır. Daha Bizans devrinde iken Haliç'in edimantasyonla ve kentsel artıklarla dolmakta ve kirlenmekte olduğuna ve bunları önlemek için tedbirler alındığına dair belgeler olduğu bilinmektedir.

İstanbul'un Fethinden sonra tersane ve iskeleler gibi ticarî, askerî değeri olan tesislerin yanısıra, Sepetçiler Kasrı ve Yalı Köşklerinden başlayarak Kâğıthane ve Saadabad'a kadar uzanan kıyı şeritlerinde bugün mevcut olmayan hanedan saraylarının da yapıldığı görülmektedir.

Selim I. zamanında (1512-1520) Azapkapı civarındaki Tersane tesisleri geliştirildi ve 1805'de Taşkızak Tersaneleri kuruldu. Haliç giderek, rüzgârlardan etkilenmemesi nedeniyle Osmanlı donanmasının ve ticarî gemilerin bir ikmal ve bakım üssü haline gelmiştir.

Haliç'in iki yakası arasında **"Pireme"** denilen kayıklarla yapılan ulaşım, giderek 1836'da Azapkapı-Unkapanı arasında yapılan ilk köprü ve 1845'de ikinci köprü ile yeni boyutlara varmıştır. Çeşitli yapısal değişiklikler geçiren köprüler, Haliç ve kent silüetinin ayrılmaz birer parçaları olmuşlardır.

Fatih Sultan Mehmet ve İkinci Beyazıd devirlerinden itibaren Osmanlı Devletinin son zamanlarına kadar Haliç'in kirlenmesini önlemek üzere tedbirler alınmış, tüm yamaçlarında ve özellikle Kâğıthane sırtlarında ve Okmeydanı'nda tarım ve hayvancılığa izin verilmemiştir. Haliç'in güzelliği muhafaza edilmiş ve bir mesire yeri olarak kullanılabilmesi ondokuzuncu asrın sonuna kadar sürmüştür.

Sultan Üçüncü Ahmet devrinde Alibey deresinin Cebeciköy kolu üzerinde inşa edilmiş bulunan bentler erozyonla gelen taşıntı ile dolmuştur, Yamanlar (1957). Haliç'in batı yakasında surlar içindeki bölgede el sanatları ve ticaret çok gelişmiş ve yoğunlaşmıştır. İlk sanayi kuruluşlarından olan tekstil sanayii ile tersaneler de gene Haliç'te kurulmuştur. Silahtarağa'daki elektrik santralı 1913 senesinde kurulmuştur.

CUMHURİYET DEVRİNDE HALİÇ

Cumhuriyet devrinde Haliç eski romantik görünümünü günden güne gelişen sosyo-ekonomik(çarpık sanayi demek daha doğru olur) koşulların baskısı altında yitirmiştir. Özellikle çevreyi kirletici nitelikte sanayinin buradaki düzensiz yerleşimi Haliç'i Haliç yapan niteliklerini yok etmiştir, yok etmektedir. Gelişen sanayinin sağlığa zarar vermesini önlemek amacıyla 1930 senesinden bu yana çevre kirliliğini önlemek amacıyla, çeşitli yasal tedbirler alınmıştır. Medeni Kanunun 621'inci maddesi, Borçlar Kanunu'nun 58'inci maddesi, Ceza Kanunu'nun Gıda maddeleri Bölümü ve 1939 senesinde yürürlüğe koyulan "Umumi Hıfzısıhha Kanunu" bu arada anılabilir.

HALİÇ'İN KORUNMASI İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Saptanan ilk rapor 14.X.1953 tarihinde Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü'nün emirleri ile oluşturulan 4 kişilik bir komisyon tarafından verilmiştir.

Belge Özeti:

Zamanın Vali ve Belediye Reisinin emri ile Haliç'de şikâyeti mucip olan bayıltıcı ve kerih kokunun menşeini tetkik etmek üzere kimyager ve hekimlerden oluşan dört kişilik bir komisyon kurulmuştur.

Komisyonun tanzim ettiği 27.X.1956 tarihli raporda Eyüp - mezbaha hattından Kâğıthane - Alibey derelerine doğru denizin sathının yağ tabakası ve işkembe muhteviyatı ile örtülü olduğu, renginin koyu siyah çirkef manzarasında bulunduğu, haki kükürtlü hidrojen kokusu yanında metan, işkembe muhteviyatı ve tutkal kokularının bulunduğu, hatta kokuların Edirnekapı sur dışından Fener, Balat ve rüzgârlı havalarda Çarşamba'ya kadar yayıldığı ve denizin sathından H2S gazı habbelerinin çıktığı belirtilmiştir.

Raporun 2. bölümünde Haliç'teki gayrı sıhhi müesseselerin durumu izah edilerek bu durumun hem insan sağlığının hem de maddi zararlara yolaçtığı ve denizde yaşayan canlı varlık kalmadığı belirtilerek bakteriyolojik ve kimyasal sebebler izah edilmiştir.

Belge Özeti:

Ankara'da Münakalat Vekaletinden üç, İstanbul Belediyesi'nden 7, Denizcilik Bankası'ndan 2 ve Nafıa Vekaletinden 5 üyenin iştirakı ile 25.1. 1957'de yapılan toplantıda şu kararlar alınmıştır.

1— Acilen alınması gereken idari tedbirler. Fabrika pis sularının zararsız hale getirildikten sonra sızma yolu ile Haliç'e verilmesi.

2— Haliç'in taranması.

Daha ileriki tarihlerde Nafıa Vekaletince Haliç'in temizlenme işlemi müteahhide verilmiştir. 1960 yılında tarama malzemelerinin döküleceği yer konusunda yazışmalar olmuş, yaz mevsiminde Sarayburnu'na dökülen çamurların Ataköy ve Florya plajlarını etkilediği bir raporla belirtilmiştir.

Meclisin 29.VI.1962 tarihli toplantısında alınan kararda; Haliç, Kâğıthane ve Alibey dereleri civarında bulunan fabrika ve işyerlerinin pis sularının fosseptik çukurlarında toplanması kabul edilmiş ve konuyu inceleyecek bir kurul oluşturulmuştur.

Meclisce oluşturulan kurulun Ağustos 1962 tarihli raporunda;

Raporun başlangıcında Haliç ve derelerdeki şikâyetler altı maddede özetlenerek pis kokulu gaz çıktığı, suların yüzünün çeşitli maddelerle kaplanmış olduğu, Haliç sularının fiziksel ve kimyasal özelliği çok bozulduğundan balıkçılık ve su sporları yapılmadığı ayrıca bu suları kullanan müesseselerin makinalarını bozduğu, pis görünüş ve kötü manzara arzettiği, bölge sağlık şartlarını bozduğu, arsa kazanmak amacı ile sahillerin doldurulduğu (burada bir parantez açarsak, arsa kazanmak amacıyla sahili dolduran Koç'un Demir-Döküm fabrikasını örnek verebiliriz) buna ilaveten çeşitli kaynaklardan gelen rusubat ile zeminin yükseldiği ve seyrüsefer imkânının çok azaldığı belirtilmiştir.

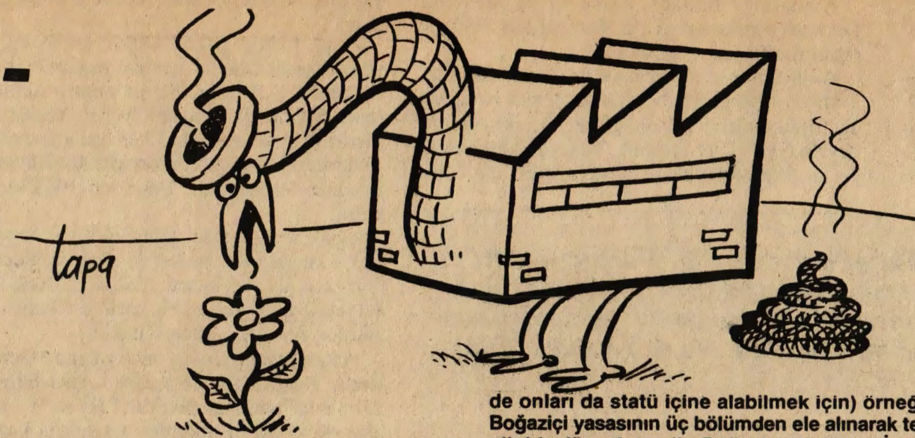
23, 25 Ocak 1957 tarihinde yapılan toplantıda alınan kararların uygulanma durumları incelenmiştir.

Yapılamayan işler olarak, mezbahaların havza dışına çıkarılamadığı, şehir çöplerinin dereler ve Haliç'e dökülmesinin önlenemediği, fabrikaların arazi kazanmalarının devam ettiği, fabrika ve kanalizasyon pis sularının Haliç'e aktarılmasının önlenemediği saptanmıştır.

XVII. yy - Katip Çelebi: "... Ebî Eyyûp Ensârî nahiyesi Haliç'ten kuzeye uzanan gözde ve güzel mesire yeridir (...) Dünyada benzeri yoktur."

1852 - Theophile Gautier: "... Haliç'in gümüş pırıltılı suları bu muhteşem dekorun titrek aynasında aksederek görünümün sihrini daha da artırır.."

1984 - Haliç'te çalışanlar: "Onun ağzına düşeceğine Haliç'e (lâğıma) düş daha iyi."

Ve buraya aktaramadığım daha bir sürü yasalar, kararlar bir köşede küflenip kalmışlar.

Genelinde çevre kirliliği, özelinde Boğaziçi Kanunu ve Haliç konularında bu işe yıllarca emek veren uzmanlarla konuşma gereğini duyduk. İlk konuğumuz Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Prof. Dr. Mehmet Çubuk şöyle diyor:

"Ne yazık ki; üniversitelerden ve bilim adamlarının çalışmalarından ve en önemlisi onların birikimlerinden doğrudan yararlanma şekli ve alışkanlığının henüz yeteri kadar geliştirilemediği de görülmektedir...

Uzun yıllar Boğaziçi'nin sorumsuz bir şekilde yok edilişine karşı, bu mekânın sit özellikli bir yer olması dolayısıyla özel bir yasal düzenlemeyle korunması, planlanması ve denetlenmesi gerektiğini savunanlardan biri olarak Boğaziçi Kanunu'nun çıkışını son derece olumlu buluyorum.

Bu yasa, bir mekân bütünlüğü içinde Boğaziçi mekânının dinamik korumaya dönük palanlanmasının yapılmasına olanak verecek bir mevzuat düzenlemesi getirmektedir. Bu nitelikleriyle de aynı zamanda planlama, uygulama, denetleme süreci yaratan bu mevzuat, bunu gerçekleştirecek idare örgütlenmeyi ve mali kaynakları da birlikte tarif eden iyi teknikte hazırlanmış bir yasa olarak görülmektedir.

... Dinamik koruma ve geliştirmenin kamu yararı gözetilerek yapılması ise yasanın asıl amacının tarifinde yer almaktadır. Fakat kanımızca kanunun daha geniş kapsamda tutularak kent bütününde diğer korunacak alanları da içermesi gerekirdi.Bilindiği gibi İstanbul kent bütününde yer alan ve prost planı raporunda da belirtilen özellikli yerler İstanbul yerleşim düzeninde önemli sitleri oluşturmaktadır. Bu sitler içinde Boğaziçi su kanalı, Haliç su uzantısı ve İstanbul yarım adası (suriçi)nin birbirleriyle ilişkileri, birliktelikleri ve mekansal bağlantıları, belki de dünyada çok az örneği bulunabilecek bir "bütünleşmiş sitler" oluşturmaktadırlar.

Bütünleşmiş sitleri oluşturan bu üç doğal öge çevre mekanlarıyla birlikte kültürel ve beşerileşmiş peyzajlar oluşturmaktaır. Gerek Boğaziçi gerek Haliç ve gerekse İstanbul yarım adası doğal geometri ve tipolojik, işlevsel bütünleşme içinde özellikle kurtarılması gerekli ulusal mülk olarak belirmektedir.

Bu açıdan yaklaşıldığında Boğaziçi mekânının koruma altına alınması kadar, bütünleşmeyi sağlayacak diğer sit ögelerinin de aynı koruma, denetleme çerçevesi içine alınmasının daha uygun olacağı görülecektir. Bugün yalnızca Boğaziçi'ni ilgilendiren bir yasanın çıkışı ve hazırlıkları yapılmakta olan Haliç yasasının çıkarılacak olması, bütünleşmiş sitelerin koruma ve denetlemeye alınmış olması açısından yaklaşıldığında üçüncü sit ögesi olan Suriçi (İstanbul yarımadası) için de bir yasanın çıkartılması sonucunu getirmektedir...... Ne var ki bu sit ögelerinin her birisi için ayrı ayrı yasal düzenlemeler yapmak yerine (ya da Boğaziçi Yasası dışında diğer iki sit ögesi için herhangi bir önlem alınmaması halinde onları da statü içine alabilmek için) örneğin Boğaziçi yasasının üç bölümden ele alınarak teknik bir düzenleme ile Boğaziçi, Haliç ve İstanbul Yarımadası'na ait genel çerçeve hükümleri getirmesi ve herbiri için ayrı ayrı yönetmeliklerin hazırlanması yoluyla bu alanların, planlama, uygulama ve denetlemede bir bütünlük sağlama yoluna gidilmesinin daha doğru olacağı inancındayım. Böyle bir durumda ve örgütlenme açısından da her bir sit alanı için uygulamadan ve denetlemeden sorumlu otoriteler yaratılması esas savımız olduğu cihetle Boğaziçi Yasası'nın getirdiği ilk iki örgüt kademesinin (1— Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, 2— Boğaziçi İmar Heyeti) genelde her üç sit ögesi için söz konusu olabileceği, fakat yasanın getirdği 3. örgüt kademesinin ise (Boğaziçi İmar Müdürlüğü) herbir sit alanı için (İmar Müdürlükleri) kurulması şeklinde ele alınabileceği düşüncesini taşımaktayım.

Boğaziçi Yasası'nda oluşturulan örgütün esas işlevinin planlama olduğu belirtilmiş ve hatta planın yapılmasında uygulanacak kurallar da getirilmiştir. Ancak biliyoruz ki, örgütün oluşturulmasından önce nazım plan bürosu tarafından Boğaziçi sit alanının bütünü için 1/5000 ölçekli bir plan yapılıp onanmış ve sit alanı içinde de ön görünüm ve geri görünüm alanlarında 1/1000 ölçekli uygulama planları İstanbul Belediyesi'nde oluşturulan bir planlama grubu tarafından yapılmış ve ilgili yerlere tasdik için sunulmuş bulunmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla bu planların hazırlanmasında, yukarda sözünü ettiğimiz gibi üniversitelerimizin ve buralardaki bilim adamlarımızın konu ile ilgili birikimlerinden yararlanılmamıştır. Ayrıca koruma alanlarında uygulanacak planlama yöntemlerinin de, ülkemizde henüz yeterince gelişip ortaya konamadığı düşünülürse, böyle bir planlama yönteminin oluşturulmasında üniversitelerin ve konu ile ilgili bilim adamlarının katkılarının yararı ve kaçınılmazlığı da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yıllardır bu mekânlarla ilgili olarak üniversitelerde yapılan inceleme, araştırma, ve planlama tesbit çalışmalarından yararlanmanın planlamaya ve planlamayı yapan birime getireceği katkının ise, inkârı mümkün değildir.

Bu durumda Boğaziçi Yasası'na göre oluşturulan İmar Müdürlüğü, uygulama aracı olarak, belli bir planlama yöntemine göre kendisinin yapması gerekli planı yapılmış olarak bulacak ve onu uygulayacaktır. Bu ise koruma nitelikli planlama tekniğini ve yöntemine uygun biçimde hazırlanmamış olan ve keza 1/1000 imar uygulama planları kadar önemi olan 1/1000 ve 1/500 ölçekte kentsel tasarım ölçeğinde bir planlama da yapılmadan uygulanacaktır böyle bir durumda uygulamanın ne derece sağlıklı ve 'koruyarak geliştirme' amacına hizmet edecei hususunu tartışmaya açmaktadır."

KAYNAKÇALAR

Pekin, MÜRŞİT, Çevre Sorunları ve Kentiçi Ulaşımında Trafik Kirliliği Resmi Gazete, 22 Kasım 1983
Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını, Cilt 6, İstanbul 1982 — 1983
Boğaziçi Üniversitesi, Haliç Master Planı ve Uygulama Programı Kesin Rapori İstanbul, 1977
İstanbul Teknik Üniversitesi, Haliç Sempozyumu, İstanbul 10 - 11 Aralık 1975,

de bir bizlere "Afiyet olsun" diyordu. Tediginleştirici bir dilekti bu. Köşeye sıkışan ve oğlanla karşıkarşıya bulunan Mehmet Kemal, defi belâ kabilinden *"Teşekkür ederiz, teşekkür ederiz"* karşılığını veriyor, sigarasını tüttürüşor, sulû herifle gözgöze gelmemek için duvara bakıyordu. Bize yanaşmak, övünmek, anlatmayacağından ötürü anlayamayacağımız dertleriyle kafalarımızı şişirmek, içitiğimiz iki dirhem rakıyı zehirleştirmek istediğini biliyorduk. Mehmet Kemal'in *"Sustur şunu!"* dercesine işaret ettiği kebabçı, onbeş dakika sonra delikanlıyı uzaklaştırmayı başarmıştı alttan alan, gönül okşayan, ödün veren sözlerle. Rahatlamıştık. İskender, Mehmet Kemal'le bana birer kilo pastırma çemeni yaptıracaktı karısına. Çemenleri yiyememiştik İskender'le buluşamadığımızdan. Yalnız Cumhuriyet gazetesinden çıkıp evine giderken karşılaştığım Mehmet Kemal, *"İskender aradı, Ocakbaşına bekliyor. Seni de sevmiş"* dedi.

"Ben de hoşlandım, tatlı adam" dedim, *"Ne zaman emredersen gideriz."*

"Bir salı günü, öğle üzeri..."

Öyle kaldı öyle kalan pek çok şey gibi.

Gazeteciler Cemiyetinin köşesinde, Öner Ciravoğlu ile burun buruna geldim. Zayıf, güler yüzlü, kumral bıyıklı, hüzün ile mizahı her Karadenizli gibi (hüzünsüzler ve mizahsızlar da vardır elbet) bakışlarında taşıyan bir gençti; saçlarını kısa kestirdiğinden hastaneden ya da hapishaneden yeni çıkmış izlenimini uyandırıyordu. Çalıştığı Yazko'da tanışmış, içtenlikli bir ilişkiyi başlatmıştık. Gözlerini kısarak sevgiyle baktı gözlerime. *"Nasılsın abi?"*

"Sağlıklıyım, güçlüyüm. Hava güzel, hayat güzel, seninle karşılaştım, daha ne!"

Güldü Oner Ciravoğlu. *"Teşekkür ederim."*

Gösteri dergisinde bir şiiri yayımlanmıştı. İnce, zarif, duygusal nabız atışlarıyla yüklü bir şiirdi; dört beş mısrada yürekleri ısıtan sıcaklıklara rastlamış, sevinmiştim. *"Şiirinin içinde ipek kanatlı ama kederli bir kuş uçmaktadır"* dedim. Bu tanımı övgü olarak kabul ettiğimden yanakları kızardı Öner Ciravoğlu'nun. *"Sağolun!"* dedi, *"Ben şiirle fazla ilgilenmiyorum. Yılda bir, iki yılda bir yazıyorum. Devinimlerin yoğunlaşmasını yakaladığımda oluyor bu. Yoksa -ille şiir- diye diretmiyorum. Ben değil, o benim peşimde; kendini zorla yazdırıyor."*

"Yooo, olmadıı, peşinden koşturmayacak, içiçe olmasa bile yanyana yürüyeceksin. Hayır, içiçe, benliğinin, duygularının, beyninin bir uzantısı biçiminde ve sürekli üretime geçebileceği bir hazırlıkta tutacaksın. Boş bırakırsan, ayda, yılda bir elini uzatırsan şiirinin birikimi başka bir yaratımın malzemesine dönüşecek, yitip gidecektir" dedim. *"Türlerin, ilgisizliklerden dolayı yatak değiştirmesine izin vermemeli. Kendi yatağında, kendi kişiliği içinde doğurtmalı."*

"Tamam abi, tamam... Ama ben incelemelerle, eleştirilerle uğraşmaktan hoşlanıyorum" dedi Öner Ciravoğlu.

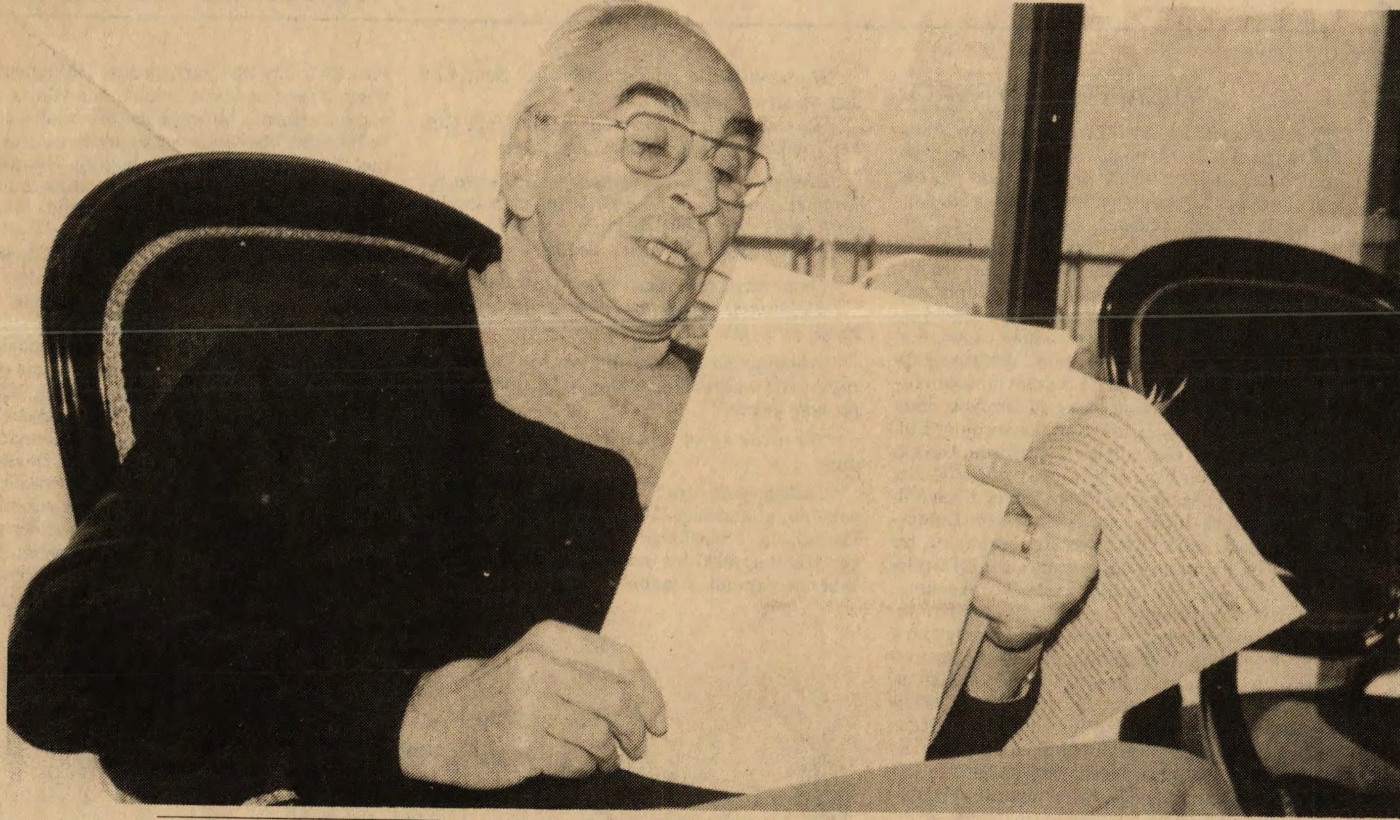
"Farketmez. Şiir konusunda söylediğim ötekiler için de geçerli."

"Evet..."

"En iyi şair, en iyi eleştirmen, en iyi..." Bir vaiz edasıyla konuşuyordum. Disiplensiz, bencil, dinleyenleri sinirlendiren söylevciler gibi başımı sağa sola çevirerek ters yönlere akan insanların arasında eski bir arkadaş, dilimi bilen bir dost, doğduğumuzdan bu yana her şeyi bölüştüğümüz, binlerce ortak yanımızın bulunduğu bir -kuşakdaş-, gözlerimin zevkini okşayacak nitelikte genç kızlar, kadınlar arıyordum. Babıali'nin meyhanelerinde ve öteki meyhanelerde sanatçıların çevresinde gezinen turşuya dönmüş alkolik, sevgisiz, cinsiyetsiz kadınlar, tanımı sıkıyordu. -Raslantılar, mutluluklarıı cömertçe sunan bir Ece'yi begendiğim kimselerin arasına sokacak mıydı yoksa aşk özlemini canımın bülbülünde duyarak ama kendisini tanıma onuruna erişemeden gebirip gidecek miydim? Öner Ciravoğlu'yla karısı ve çocuğu yanımıza gelene kadar söyleştik.

Mehmet Ali Ayba
sosyalizme

''Yeni anayasamıza 'sosyalizm yasaktır' diye bir madde konamadı. Danışma Meclisi'nde bir önerge verildi, ama reddedildi. Ayrıca, anayasamızda, sosyalizmin araçları olan kamulaştırma, devletleştirme, toprak dağıtımı gibi önlemlere yer verilmiş. Halkın oylarıyla iktidara gelecek bir sosyalist parti, bu maddelere dayanarak, sosyalist düzenin ilk adımlarını atabilir. Hele bu parti emekçilerin söz ve karar sahibi olmasını amaçlayan ve buna göre örgütlenmiş bir sosyalist partiyse...''

Yazı ve fotoğraflar:
ŞAHAP BALCIOĞLU

''Bizim burjuvazi dünya burjuvazisi tutucu bir sınıf haline geldiği günlerde, onun aracısı olarak devreye girmiştir.''

Kendimi bildiğimden beri hep politika çevresi içinde bulundum. Yedi sekiz yaşlarındayken evde dinlediğim lâflar hep muhalefet kanadının politik konuşmaları oldu. 1910'da doğdum. Dünyaya gelişimden çok önce, günün Padişahı İkinci Abdülhamit, dedem Hüseyin Hüsnü Paşayı önce Konyaya sürmüş, sonra Selâniğe. Bu kez dedem de Hareket Ordusunun başına geçip İstanbulun üstüne yürümüş. Kurmay Başkanı da Kolağası yani Yüzbaşı Mustafa Kemal beymiş. Politikada nikbeti, yani talihsizliği, gözden uzak kalışı yakından tanıdım. Sekiz yaşındaydım, İstanbulun işgalinde dedemi ünlü Bekirağa Bölüğüne götürdüler. Kendisini görmeye gittik. Onun, içine itildiği cezaevi ortamını görünce şaşırdım, isyan ettim: ''Benim dedem hırsız değil, burada ne işi var?'' **Diye bağırdım.**

Babasının dedesi Mehmet Ali Paşanın adını taşıyan ve Yarbay Tahsin Beyin oğlu olan Mehmet Ali Aybar'ın Bebekteki evindeyiz. Duvarlar paşa resimleriyle dolu. Köşede, Hareket Ordusunun yola çıktığı gün, trene binmeden önce garda, üniformasıyla, sakal bıyığıyla ve bütün heybetiyle fotoğrafa bakan Hüseyin Hüsnü paşa. Yanında da gene sakallı bıyıklı bir Kolağası: Mustafa Kemal Bey.

Bebekteyiz. Karşıda deniz. Anılar içindeyiz. Yanımdaki koltukta, yetmişdördüne giren ince bir dinç adam. Adı Mehmet Ali Aybar.

— **Benim babam da askerdi, diyor eşi Melek Siret Aybar. Ve onu hiç iki bacaklı görmedim. Birinci Dünya Savaşında yitirmiş bacağını. Bir kolu da yaralıydı. Evimizin koridorlarında dizi dizi takma bacaklar dururdu. Onlar hâlâ gözümün önünde.**

Konuşmaları dinlerken, bu beyaza çalan kır bıyıklı bilgili ama geçimi zor, inatçı ama lider yapılı, solak ama iyi yürekli, özverili savaşımcıya bakıp düşünüyorum: Kendini bildiğinden-

Universite yaşamı bitmiştir. Bu kez gazeteciliğe atıldı. 1947 başında ''Hür'' dergisini çıkardı. Çıkardı ama 6 sayı sonra günün sıkıyönetimi tarafından kapatıldı. Sıkıyönetimin bu davranışına karşı Danıştayda dâvâ açtı. Sonuç: Hava. Ama o iş yürüyedururken, İzmirli bir yurttaştan mektup geldi. ''**Benim basımevim var. Gelin, basın burda**'' diyor, gönül açıyordu adamcağız. Fırlayıp gitti İzmire. Bu kez orada ''**Zincirli Hürriyet**''i çıkardı. İlk sayı 5 Nisan 1947'de piyasadaydı. Derginin İzmirde üç sayısı basıldıktan sonra, Sıkıyönetim kalktığı için, dördüncü sayı da İstanbulda hazırlandı. Sıkıyönetim kalkmıştı ama yerini ''**korkuyönetimi**'' almıştı. Kulaklara bir takım lâflar fısıldanınca, basımevlerinin kapılarından girmek olanak dışına çıktı.

Bu kez ''Hukuk'' adı verilen ''maşa''nın baskısı girdi devreye. Derginin son sayısında Sabahattin Alinin bir yazısı yayınlanmıştı. Takvim 26 Nisan 1947'yi gösteriyordu. Onun üstünden bir yıl geçti. 1948'in bilmem hangi günü Sabahattin Ali sınırda ya da başka bir yerde öldürüldükten bir süre sonra, kabak gene onun başına patladı: Sabahattin yazısında hükümetin manevi kişiliğini küçük düşürücü bir yan görülmüştü! O yazıyı yazan öldürülmüştü ama Mehmet Ali Aybar hem sağdı, hem de artık basılmayan derginin uyumsuz sahibiydi. Adalet bunun neresindeydi?

Mahkemeye verdiler. Bir yıl yedi. Üksüdardaki Paşakapısı Cezaevine girdi. İçerde yatarken, bu kez başka bir yazısı yüzünden yargılandı. Onda da devrin Cumhurbaşkanı İnönü'yü küçük düşürdüğü ileri sürülüyordu. O işten de üç yıl ''giydi''. Paşakapısındaki mahkûmlar hemen toplanıp ''gün kestiler'': Verilen dört yıla karşılık tam iki yıl sekiz ay kalacaktı ''içerde''.

Bir yılını ''yedi'' hapishane. Bu arada 1950

çalışmaya başladı ama, gelenler alelacele bir program yapıp işe koyuldular.

Bu karşılaşmadan bir yıl sonra gece saat 23.30'da kapısı çalındı. Açtı. Karşısındakiler aynı işçilerdi. Gecenin o saatinde gelense ''telgraf'' değildi, büyük bir öneriydi: Türkiye İşçi Partisinin Genel Başkanlığı yürekten sunuluyordu kendisine.

Hiç duraksamadan kabul etti. Oysa, daha üye bile değildi partiye. Kurucu kurul kararını veriverdi: ''**Genel Başkan olunca, partiye de girmiş sayılır.**'' Takvim 9 Şubat 1962'yi gösteriyordu.

Kollarını sıvayıp çalışmaya koyuldu. İl örgütü sayısını ilk ağızda sekizden yirmiye, sonra ellibire çıkardılar. 1965 seçimlerinde, Türkiyenin bu ilk sosyalist partisi Parlamentoya onbeş milletvekili soktu. Toprak Reformu, öteki sosyal konular, iş yaşamı yasaları dizi dizi girdi Meclise. 1965'den 69'a kadar uzanan süre içinde büyük gürültüler koptu. Hem Mecliste, hem de Parti içinde patladı gürültüler. 66'dan 67'ye kadar Aybar ''**Bertrand Russell Mahkemesi**'' üyeliği de yaptı. Kuzey Vietnama gidip bombalar altında çalıştı. Amerikanın savaş suçlarını belgelediler. Yurda dönüp geldiğinde, bu kez kendi partisi içindeki bombardımana göğüs germek zorunda kaldı. Çünkü ortaya attığı ''**Güleryüzlü Sosyalizm**'' terimi, kraldan fazla kralcı geçinenlere, kendilerini ''**Marksın Türkiye Şubesi**'' sayanlara ''**güleryüzlü**'' ve ''**şirin**'' gelmemişti.

''**Horozu bol olan çöplükte sabah erken olur**'' derler. **TİP** için sabah değil, günbatımı erken geldi. Koca adam ''**sosyalizmden sapma**''-yla suçlanınca, işin iyice tadı kaçtı. 68 Ekiminden önce başlayan tartışmalar Aybarın Genel Başkanlıktan düşürülmesini hedef alıyordu. Başı çekenlerse Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Şaban Erik ve Nimetullah Haydar-

Toplumsal yaşamda ''eski''nin büyük önemi var. İlerleme ''birikim''le oluyor: Davranış ve düşün birikimi. Demokrasi böyle bir birikimin ürünü Batıda. Bizdeyse aksine ve üstelik engelleyici birikimler var. Osmanlı devlet yapısı ve bunun davranışlarda ve düşünlerdeki yüzlerce yıllık ''tortusu'', demokrasinin filizlenmesini engellemiştir. Engellemektedir de. Batıda demokrasi, burjuva sınıfının emeklediği günlerde filizlenmeye başladı. Ve işçi sınıfının hızla büyümesiyle, demokrasi de biçimlenmeye, iç dengesini bulmaya yöneldi. Demokrasi böylece, eski rejime, yani soylular düzenine karşı bir hareket olarak belirmiştir. Bu, merkez otoritesine karşı, burjuvalanın başını çektiği bir halk hareketidir. İnsanın kişiliğine bağlı, devredilmez, vazgeçilmez, zamanaşımına uğramaz temel hakları ve özgürlüklerinin varolduğu düşünü, evrensel nitelikte bildirilerin konusu haline gelerek, demokrasinin dayanağı ve esas amacı oldu. Bunlar bilinen şeyler.

Doğrulup arkasına yaslandı:

—Osmanlı toplumu bu yollardan geçmedi. Osmanlıda Devlet herşeydir. Devleti yönetenler, yani ''bey takımı'' dine de, politikaya da, ekonomiye de egemendir. Tüm yetkileri merkezde toplayan bu örgütlenme biçimi, bey takımına mutlak egemenliği sağlamıştır. İslâmda dinle devlet işleri ayrı değildir; hıristiyanlıkta olduğu gibi. Bundan dolayı, Doğuda mutlakiyetler katmerlidir. Osmanlıda da bu böyleydi. Sultan aynı zamanda Halifedir. Bu sıfatlarla Halife-Sultan, Tanrının yeryüzünde gölgesi, peygamberin vekili ve halkın velisidir. ''Ülülemr''dir. Ülülemr'e itaat, Tanrıya itaattir. Karşı gelmek, Tanrıya karşı gelmektir. Ülülemr ancak Tanrıya hesap verir. Yeryüzünde kimseye karşı sorumlu değildir.

Ayağa kalktı:

—Bildiğim kadarı, Osmanlılar dışında, hiçbir devlet, tam anlamda güvenebilir bir ordu kurmak için, ayrı dinden küçük çocukları ailelerinden koparıp özel olarak yetiştirmemiştir. Aile bağı olmayan bir ordu! Düşünebiliyor musunuz? Günümüzün zalim diktatörleri bile böyle bir yönetime başvurmamışlardır. Osmanlıda Devlet herşeydir. Devlet dışında ne kişiler, ne kurumlar bir ağırlık taşır. Faşizm icat edilmezden yüzyıllarca önce, Osmanlı devleti faşist karakterde bir devletti.

Kısa bir süre gözlüğünü sildi. Sonra sürdürdü:

—Osmanlıların tepeden inmeci, totaliter ve gizemli Devlet anlayışı, bizim ''bey takımı''nın zihninde hâlâ çekiciliğini koruyor. Bey takımımız, Devleti, koşulsuz buyuran bir güç olarak görür. Oysa artık Devlet, kamu hizmeti gören bir kurumdur. Halka karşı sorumludur. Kuşkusuz, Osmanlıdan miras kalan bu anlayış demokrasinin gerçekten kurulmasını engelliyor. Çelişik bir durum bu: Bey takımı demokrasiyi kurmak için harekete geçiyor. Halkın demok- koşullarımıza göre uyguluyoruz'' lafının geçer yanı yok. Demokrasi, insanların, dokunulmaz, yani Devletin el süremeyeceği, kişiliklerine bağlı bir dizi hakları, özgürlükleri olduğu inancına dayanır. Yani İnsan'dan hareket eden ve İnsan'a varan bir düzen. Henüz demokrasiler, rejim olarak uygulanmazdan çok önce, ''Doğal Hukuk'' teoricileri tarafından savunulan ''kişiye bağlı haklar ve özgürlükler demeti'' vardı. Yani, insanlara bu hukuk ve özgürlükler Devlet tarafından verilmiş değildir. Dünyaya bu haklar ve özgürlüklerle gelir insanlar, Doğal Hukuk teorisine göre.. Temel insan hak ve özgürlükleri, demokrasiyle yönetilen devletle-

rin anayasalarında ayrı bir bölüm olarak yer alır. Daha önce ''evrensel'' adı verilen bildirilere konu olmuştur bu temel haklar. Bunları bir bir saymaya gerek yok. Herkesin aşağı yukarı bildiği şeyler: Kişi dokunulmazlığı, inanç ve düşün özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi hak ve özgürlükler. Demokrasi, bu temel hakları güvence altına alan rejimin adıdır. Düşün ve dernekleşme özgürlüklerinin özel bir yeri vardır. Her türlü düşünceyi açıklamak serbesttir. Demokraside düşün suçu yoktur. Çünkü tersi yapıldığında, insanların, insanlıklarını yapan başlıca öğe yokedilmiş olur. Düşündüğünü açıklayamayan bir insan, kendini kanıtlayamayan bir varlık haline gelir, insanlığını yitirir. Demek ki temel haklara ipotek koyan rejimler, gerekçeleri ne olursa olsun, demokrasi değildir. Siyasal bakımdan konuya yaklaşıldığında, düşün özgürlüğü, muhalefetin temel bir hak olarak belirlenmesine yol açmıştır. ''Siyasal demokrasiyi kısaca tanımla'' dense bana, ''muhalefetin dokunulmaz olduğu rejimdir'' derim.

Dimdik baktı:

—Görülüyor ki, demokrasinin kimi ilkeleri, kimi kuralları vazgeçilmezdir. Hangi ülkede olursa olsun, ''demokratik rejim uygulanıyor'' denilebilmesi için, iktidarların seçimle işbaşına gelip gitmeleri kuralının yanısıra, temel hak ve özgürlüklerin, muhalefet hakkının gümasına neden olmuştur. Bu tehlikeli bir ''geriye adım''dır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin yurttaşlarca kullanılmasını olanaksız hale getiren sınırlamalara uğramış olması da, gene çok tehlikeli bir ''geriye dönüş''tür. Gerçekten de 1982 Anayasası özgürlüklere karşı bir yasa. Temel hak ve özgürlüklere zoraki yer verildiği hemen göze çarpıyor. Özgürlüklerin nasıl kullanılmayacağı uzun uzun açıklanıyor. Kullanılmayacağı haller, sınırlamalar o kadar çok ki, ortada özgürlük kalmıyor. Anayasanın ikinci bölümü temel hak ve özgürlüklere ayrılmış. Temel hak ve özgürlüklerin niteliği 35 sözcükle açıklanıyor onikinci maddede. Onüçüncü madde bu hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin. 81 sözcük kullanılmış. Ondördüncü madde temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına dair. Bu da 108 sözcük. ''Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması'' başlıklı madde de 88 sözcükten oluşuyor. Sonuç: Özgürlüklerin tanındığını açıklayan 35 sözcüğe karşılık, kullanılmasını yasaklayan 277 sözcük... Sanırım, bu rakamlar çok şey anlatıyor. Gerçekten, Anayasa özgürlükçü bir yasa değil. Sivil toplumdan yana değil. Katılımcı bir yasa değil: Halkın yönetime sürekli ağırlığını koymasına izin vermiyor.

—Yani?

—Yani dernekleşme özgürlüğü sınırlanmıştır. Sendikal haklar sınırlanmıştır. Basın özgürlüğü sınırlanmıştır. Dernekler politika yapamaz, sendikalar politika yapamaz, üniversite politika yapamaz, barolar politika yapamaz. Politikanın ancak seçimden seçime yapıldığı bir ülkedeyse demokrasiden söz edilemez.

Sesi bir ton yükseldi:

—Demokrasi ancak, halkın kendi kurduğu organlar, kurumlar aracılığıyla yönetimi etkileme olanağına sahip bulunduğu oranda vardır. ''Katılımcılık'', çağımız demokrasisinin vazgeçilmez bir kurumu haline gelmiştir. Sendikaların, derneklerin, meslek kuruluşlarının, baroların, üniversitelerin politika yapamadığı bir ülkede, yani halkın bu gibi kurumlar aracılığıyla yönetime katılamadığı bir ülkede ''den-

beri yalnız politika içinde bulunmakla yetinmedi, hep didindi, hep başa güreşti. Bakmayın onun şimdi evinde oturur gibi durduğuna. Benimle konuşurken, kimbilir gönlü nerede? Bir gün "**Mehmet Ali Aybar bıktı, oturdu**" derlerse, anlayın ki dünyanın sonu geldi.

Daha Galatasaray Lisesinde okurken başladı kavgası: Koşuya gönül verdi, 1926 ile 36 arasında tam on yıl 100, 200, 400 metrede Türkiye birinciliğine el koydu. Bu üç yarışın dört kerelerinde değişmez adam odu. O zamanlar çocuktuk. 1931'de Atina'da yapılan yarışlarda Balkan Birinciliğini kapıveren Türk takımının ilk koşucusu Hakkı, ikincisi Bahriyeli Enverdi. Üçüncü ve dördüncüler okul arkadaşıydılar: Semih Türkdoğanla Mehmet Ali Aybar. Hey gidi günler, hey...Yer yerinden oynamış, "memleket" ayağa kalkmıştı. 74'üne gelen Aybar, o zamanlar yirmibir yaşında tığ gibi bir gençti.

Yıllar yılları izledi. Hukuk Fakültesi, sonra asistanlık, doktorluk ve Paris Hukuk Fakültesi.İkinci Dünya Savaşı patlarken, orada üç arkadaş birlikteydiler: Ragıp Sarıca, Oktay Rıfat ve Mehmet Ali Aybar. Oktay Rıfatla akrabalıkları da vardı. Mehmet Ali Paşanın dört kızından ikisinin torunları oluyorlardı. Yani Aybarın o kol üzerinden Nâzım Hikmetle de bir bağlantısı var.

Alman Ordusu Paris'e girerken bu iki genç adam hemen birer bisiklet satın aldılar. Mehmet Ali, hayatı boyunca yakasını bırakmayacak olan hamallık mesleğinin gereğini orada da yerine getirdi: Ragıp Sarıca bisiklet kullanmasını bilmediği için, iki kişilik bir "tandem" aldı. Onu arkaya oturttu, pedala bastı.

On milyon insan akıyordu güneye doğru. On milyon can, on milyon problem, on milyonluk karmaşa. Bu insan selinin arasından kendilerine güçbelâ yol buldular. Bir hafta süreyle tam altıyüz kilometreyi bisikletle geçtiler. Yemek hakgetire. Tek gıda peksimetti. Sonunda Bordoya attılar kapağı. Nazilerden kurtulmuş, ama turşuya dönmüşlerdi. Oradan Türkiyeye gelmeleri altı ayı buldu.

İstanbula varınca doçentlik sınavından geçti. Profesör Cemil Bilsel Ankaraya gittiği için, "Devlet Hukuku" derslerini tek başına vermeye başladı. 1945-46'da, çok partili döneme geçilirken askere gitti. Yedeksubaylık kurasında İstanbulu çekti. Görevini sürdürürken, Bakanlığın izniyle, Fakültedeki derslerini de askerlikle birlikte yürütmeye başladı. Bu arada bir adım daha attı ve Ahmet Emin Yalman'dan gelen çağrıya uyarak "**Vatan**" gazetesinde "**Kâğıt Üstünde Demokrasi**" adıyla bir yazı dizisine girişti. Tek partili demokrasinin düpedüz hicviydi bu. İnsan günün acımasız yönetimine karşı böylesine cepheden saldırıya geçince, hiç değilse kendini sağlama alır, değil mi? Ne gezer! O konuda Aybar sipsivri ortadaydı. Sonuçta, derslerine bir kalemde son verdiler. Askerliğin bitimindeyse bu kez Bakanlık emriyle üniversiteye dönüşü engellendi.

Mehmet Ali Aybarın yaşam çizgisine bakılınca, onun gençlikte kısa uzaklıkların ünlü yarışçısı olmasına karşılık, politika dünyasında uzun yolların engelli koşusuna soyunduğu hemen görülüyor. Bu tür yarışlarsa akıl ister, bilgi ister, inat ister, soluk ister. Birşey daha ister: Sabır.

seçimleri yapıldı. CHP iktidarı son buldu. Koltuğa oturan Demokrat Partinin seçimden sonra yaptığı Genel Afla Aybar sokağa çıkabildi.

Avukatlığa başladı. Zaten af da şartlıydı. Dikkatli olması gerekirdi. Bu yüzden 1950'yle 60 arasında yazı yazamadı.

Ama, bilinen tanınan ve beklenen adamdı. 2 Mayıs 1960 günü, Nato Konseyinin İstanbulda toplanmasını iyi bir gösteri fırsatı sayan, devrin CHP'li avukatları, Taksim Anıtına çiçek bırakıp yönetimi protesto etmek için Adliye Sarayında toplandılar. Aybar da avukattı, gruba yanaştı. Bir kadın hukukçu: "Siz solcusunuz, dedi, takılmayın bize". O sırada polis gelip dört yanı kuşattı. Ama tuhaftır, bu kez de asker gelip polisi kuşattı. Olay böylece bastırıldı. Gece, polis eve baskın yapıp onu Emniyete götürdü. Kırksekiz saat sonra sorgusu yapıldı. Peşinden Sıkıyönetim Cezaevine, ordan da Rami Kışlasına kapatıldı. 27 Mayıs Darbesinden iki gün önce salındılar.

Devrim olur olmaz, bu kez Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonuna bir muhtıra verdi. Bunda, demokrasinin gerçeklemesi için Ceza Yasasının 141 ve 142'inci maddelerinin kaldırılması gereğini vurguladı. Ve aynı görüşü savunan bir mektubu da Cumhurbaşkanı Cemal Gürsele yolladı. Yazıda özetle şöyle diyordu: "Demokrasi sağla solu dengeleyen bir rejimdir. Konuya bu açıdan bakılmalı, solcular da yeni Anayasanın hazırlığında göreve çağırılmalıdır. Solcuların kimler olduğunuysa polis iyi bilir." Aynı konuda Ankarada bir de basın toplantısı yaptı.

Sonuça, bu bilimsel ve insancıl girişim, meyvelerini kısa sürede verdi: İstanbul ve Ankarada "**Cumhurbaşkanına mektupla komünizm propagandası yapmak**" iddiasıyla beşer yıl hapsini isteyen dâvâlar açıldı. Aybar totoda onüçü bulmuştu! Uzun çabalardan sonra ikisinden de aklandı.

Şimdi bazıları, Türkiyede sol eylemlerin başlangıcını toplumsal zorlamaya değil, 27 Mayısçılara dayıyorlar da, bu anlamlı ayrıntıyı, o lâkırdının gerçeklik yüzdesine aydınlık getirmek için anlattım.

Aybar, Galatada, Veli Alemdar hanındaki avukatlık bürosuna döndü.

"Damarlarında soylu kan taşıyan" ve "tek başına dünyaya bedel olan" insanın lâfta kalan cesaretine için için hep gülmüşümdür. Üzerinde önemle durulması gereken davranış, bilinçli kafanın kararlı kararlı adımıdır. O insan cepheden kolay gerilemez, kaçmaz. Aybar da alnına kör bir kurşun yememek için sipere girdi, kaçmadı. Kaçmak şöyle dursun, yeni bir atılımın hazırlıklarını ele aldı. Orhan Arsal grubuyla güçbirliğine girişti. "Temel Hakları Yaşatma Derneği"ni kurup 141 ve 142'nin Ceza Yasasından kaldırılması için kampanya açtılar.

"TİP 1962'de ne idiyse, 1968 Ekimi'nde de oydu. Karşıtçılarımız da hiç kuşkusuz bunun farkındaydı. Ama, olayları değerlendirişleri artık değişmiş olabilirdi. Her neyse... "Güleryüzlü sosyalizm" o günlerden sonra TİP'in ve bizim sosyalizmimize bayrak oldu. Ve de iyi oldu. Çünkü sosyalizm güleryüzlüdür."

TİP VE ÖTESİ

O sıralarda, Rıza Kuas, Kemal Türkler ve Şaban Erik'in de içlerinde bulunduğu oniki işçi birleşerek 13 Şubat 1961 günü "**Türkiye İşçi Partisi**" ni kurdular. Aybara gelip "**bize bir program hazır mısınız?**" dediler. 1918'de, işgal altındaki İstanbulda kurulan "**Mesai Fırkası**"ndan sonra ülkede, gerçekten işçi olan kişiler tarafından yapılan bu önemli girişim Aybarı sevindirdi, duygulandırdı. Öneri üzerine oğlu'ydu.. 68 Ekiminde Ankarada toplanan kongreye gelen delegeler Aybar yanlılarına oy verdi. Karşı grup kırkbeş gün sonra bu kez olağanüstü kongre topladı. Aybar gene güven oyu aldı.

Ama, halkın gözü önünde geçen bu çirkin ve sorumsuz olaylar partiye habire oy kaybettiriyordu. AP de, CHP de zilleri takmış, göbek atıyorlardı. O aralık Seçim Yasası da değiştirildi, "ulusal artık"ı ensesi kalın partilere aktaran d'Hont sistemi onaylandı. Buysa TİP'in idam fermanıydı. Peşinden 1969 seçimleri geldi.

Geldi ve iyi geldi: Dört yıl önce onbeş sandalye kapan parti bu kez 65 seçimlerinden otuzbin eksik oy alıp İstanbul'dan çıkardığı iki milletvekilliğiyle yetinmek zorunda kaldı. Kazananlar Aybarla, Rıza Kuas'dı.

Aybar, seçimlerden önce yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında Genel Başkanlıktan kendi isteğiyle çekildi. TİP'se 71'in ardından Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı. Artık bazı sosyalistler kumda oynayabilirlerdi. Aybar'ın geçirdiği ağır kalp krizi kimbilir kimlerin yüzünü güldürmüştür?

12 Mart'dan sonra 1973'de normal düzene geçilince, 75'de Aybar "Sosyalist Parti"yi kurdu. Daha sonra da "**Sosyalist Devrim Partisi**" oluştu.

Bu parti ilginç bir uygulama getirdi: Kuruluşun herhangi bir organındaki görevlinin aynı konuda ikinci kez aday olması tüzüğe aykırıydı. Yeni parti bu kuralı uyguladı ve de "güleryüzlü" hale geldi. Aybar da ikinci kongrede adaylığını elbette ki koymadı. Bu kez Cenan Bıçakçı Genel Başkanlığa seçildi. Ve işler gene yürüdü.

12 Eylül 1980'de böyle geldiler.

Şimdi Aybar Bebek'teki evinde oturuyor. Kendisi de, eşi de emekli. DİSK'in kurucularından Kemal Nebioğlu'nun gönüllü avukatlığını yapıyor. Boş zamanlarında okuyor. Ve de TİP serüvenini içine alan yakın politik geçmişi yazıyor.

Aybar, siyaset yaşamını sürdürürken, hep kurallara uymaya özen gösterdi. Yarış pistlerindeki gibi "kulvar değiştirmedi."

Ya değiştirenler ne oldu? Şimdi nerdeler? İşin o yanını, bilenler bilmeyenlere söylesin.

Köşeye pusmuş oturan bazıları da, Aybar gibi yasa içinde kalmaya dikkat eden sosyalistlere yatıp kalkıp dua etsin.

Sanırım ki, yarın onları çok arayacaklar!

DEMOKRASİYİ HALK KURAR

TİP'teki Genel Başkanlık yıllarında Anadolu köylerinde dolaşırken, kırsal alanın temiz yürekli insanlarıyla toprağa çömelerek giriştiği hoşbeş sırasında çekilmiş, başı kasketli -ama gerçek kasketli- fotoğrafına uzun uzun baktıktan sonra giriştim söze:

—Yurttaşların can, mal ve ırzlarının güvence altına alınacağını ilan eden Tanzimat Fermanı 1939'da okundu. İlk Anayasamız 1876'da kabul edildi. İlk Meclis 1877'de toplandı.

Yüzkırkbeş yıl az süre değil. Oysa demokrasiyi rayına oturtmuş sayılmayız. Sizce demokrasi bize ters gelen bir rejim mi?

Gülümsedi:

—Efendim, ben, demokrasiyi o kadar eskilere götüremiyorum. Verdiğiniz tarihler, halksız atılmış, "bey takımı" tarafından atılmış adımlardır. Halkın katıldığı ilk demokrasi denemesi 1946'da yapılan tek dereceli genel seçimlerdir. Demek ki, demokrasinin bizde otuzsekiz yıllık bir geçmişi var. Oysa İtalyan komünlerinde halkın yöneticilerini, seçimle işbaşına getirmesi, taa.. onuncu yüzyıla kadar uzanıyor. Magna Charta'nın tarihi 1215. Parlamentonun kuruluşuysa, 1258, İngiltere'de. Fransız Devrimi, bilindiği gibi 1789'da oldu.

"Leninist parti, burjuva modelinde bir örgüttür. Böyle bir örgütle sosyalizmin kurulması kesinlikle olanaksızdır. Nitekim kurulamamıştır da. Böyle bir örgütle sömürünün ortadan kaldırılması, kesinlikle olanaksızdır. Böyle bir örgütte, olsa olsa, işçi sınıfı adına öncülük yapanların diktatörlüğü kurulur ve de öyle olmuştur."

rasiye sahip çıkmaya başlaması üzerine de, verilmiş hakları geri almaya kalkışıyor. Ve de herşeye karşın, kendisini "demokrasiciliği" sürdürmeye mecbur sayıyor.

Biraz denizi seyreder gibi oldu. Ve:

—Bu yapısal zorluğun yanısıra, burjuvazinin bizde tarih sahnesine geç çıkmış olmasından kaynaklanan bir zorluk var, dedi. Bilindiği gibi Batıda, eski rejimin tasfiyesinde ve yeni üretici güçlerin, yeni manevi değerlerin ortaya çıkmasında, kısacası, yeni ve ilerici bir toplumun doğmasında burjuvazi etkin bir rol oynamıştır. Bizim burjuvaziyse, dünya burjuvazisi gerici, tutucu bir sınıf haline geldiği günlerde, onun aracısı olarak devreye girmiştir. Ayrıca, "bey takımı"nın kanadı altında büyüyüp serpilmiştir. "Teşvik-i Sanayi Kanunları", işçileri baskı altında tutan yasalar unutulur mu? Bugün bile, işler kötüye gidince, burjuvazi Devlete sığınmakta, zararını Hazineye yüklemektedir. Böylesine yoz bir sınıfın demokrasi öncülüğü yapması elbette düşünülemez.

Heyecan geldi sesine:

—Uygarlık atılımlarını, tabandan, emekçilerden bekliyoruz. İyi işaretler var. Bu arada son seçim sonuçları da, kimi noktalara ışık tuttu: Halkçı Partiye verilen, iki bakımdan ANAP'a verilen oylar ve MDP'nin aldığı sonuç düşündürücüdür. Halkımızın uyanmaya başladığı, pekçok oyunu farkettiği görülüyor. Demokrasiyi, haklarına sahip çıkan halkımız kuracaktır. Dünyada da bu böyle: Halklar uyanıyor, haklarına sahip çıkıyor. Halkın kuracağı yeni bir uygarlığın eşiğindeyiz.

TEPEDEN İNME DEMOKRASİ OLMAZ

Yıllardır dinleye dinleye bıktığımız politik tekerlemeyi dile getireyim dedim:

"Her ülke demokrasiyi kendine göre uygular, kendi tarihsel koşulları içinde yorumlar" deniliyor. Bu konuda sizin fikriniz ne?

"Siz onu benim külâhıma anlatın" der gibi güldü:

—Demokrasiyi demokrasi yapan ilkeler, kurallar var. Önce bunu iyice belleyelim. Bunlar olmadı mı, demokrasi de olmaz. "Bize göre, vence altında olması şarttır. Hukukun üstünlüğü ilkesine eksiksiz tastamam uyulması şarttır. Yasaların, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olması şarttır. Ve de iktidarın yargısal denetim altında bulunması şarttır. Demokrasinin klasik tanımı, bilindiği gibi, "halkın, halk için, halk tarafından yönetimidir." Demokrasiyi halk kurar, halk yaşatır. Demokrasi tepeden inme, buyrukla kurulmaz. Böyle bir yöntem, eşyanın doğasına aykırıdır. Demokrasinin ülkelere göre değişik uygulamalar göstermesi, saydığım ilke ve kurallar dışındaki uygulama özellikleridir: Meşrutiyet, Cumhuriyet, Başkanlık Rejimi, Parlamenterizm, tek ya da çift Meclis, İdari Mahkemelerin varlığı ya da yokluğu gibi. Yani tarihsel özelliklerden gelen uygulama farkları. Bitirmeden, bir noktaya daha vurgulamak isterim izninizle.

—Rica ederim, buyrun.

—Demokrasilerde, ayrıcalıklı bir ideoloji, bir devlet doktrini olamaz. Demokrasiler, düşün özgürlüğünün sonucu olarak, tüm ideolojilere, tüm siyasal doktrinlere açıktır. Bir doktrinin devlete mal edilmesi, diktatörlüklere özgüdür. Demokrasinin ideolojisi demokrasidir.

SORUNLAR BUYRUKLARLA ÇÖZÜLMEZ

Konuya biraz da anayasal açıdan girmek için sordum:

—27 Mayıs 1960 "harekâtından" sonra Gürsel Paşaya bir mektup yazmış, "bir denge rejimi olan demokrasinin, sol kanatsız ayakta duramayacağını" ifade etmiştiniz. Aradan yirmidört yıl geçti. Demokrasiyi yeniden kurmayı deniyoruz. 1960'daki görüşünüzü bugün de koruyor musunuz? Koruyorsanız, yeni rejim dengeli doğmuş sayılabilir mi? Başka bir deyişle, sermaye kesimine tanınan hak ve özgürlüklerle emek kesimine tanınanlar dengeli midir?

-1982 Anayasası, 1961 Anayasasına oranla, demokrasi açısından çok çok gerilerde, dedi. Yeni Anayasaya ciddi eleştiriler yöneltilebilir. Yönetilmiştir de. Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Kurulu'na tanınan yetkiler, Parlamentonun, dolayısıyla hükümetin ikinci planda kal-

...den elbet söz edilemez. Artık işçiler, köylüler, emekçiler, Anayasanın getirdiği yasaklar yüzünden, sosyal yaşamımızda iletletici bir rol oynayamayacaklardır. Tutucu sermaye güçlerinin ve bürokrasinin karşısında emekçi halk yığınları ilerletici bir denge gücü oluşturamayacaktır. Çıkarları karşıt olan sınıflar arasında bir siyasal denge oluşturulması ve tarihin akışına uygun olarak, bu dengenin emekçi yığınların iktidarına açık bulundurulması, demokrasinin yapısal bir özelliği olmasının yanısıra, başarısının da sırrıdır. Oysa emekçilerin, sermayeden yana bir iktidara diyalog kurma olanağına sahip bulunması, çeşitli parlamento dışı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla seslerini duyurmaları ve hele iktidarın izlediği politikayı böylece etkilemeleri, pekçok zorlukların aşılmasına yardım edecektir. Kapitalist toplumlarda gerçek muhalefeti "sol" temsil eder, yani emekçiler... Halkı politika yapamaz hale getirirseniz muhalefeti boğmuş olursunuz ki, bu da demokrasinin ölümü demektir. Yeni Anayasanın getirdiği rejim, halkı politika dışında tutmakla yapısal bir dengesizliğe neden olmuştur. Bu dengesizlik, karşı karşıya bulunduğumuz ve hepsi halkın günlük yaşamını etkileyen sorunların çözümünü çok zorlaştıracak, kimi hallerdeyse olanaksız kılacaktır.

Yanıtını bitirirken vurgulamasını da yaptı:

—Şu sosyal gerçeğin kavranması zamanı çoktan geldi: Toplumun hiçbir sorunu buyruklarla çözülemez.

—Siz denge dedikçe aklım hep 1960'lara gidiyor, dedim. Gürsel Paşaya yazdığınız mektuba değinmediniz. Sağla sol arasında denge kurulması gereğini belirten öneriniz Devlet Başkanlığı katında nasıl karşılanmıştı?

Rahat rahat konuştu:

—Bir ahbabım mektubun Paşanın eline geçmediğini söylemişti. Ama dava açılınca, Paşa, "nedir bu mektup işi?" diye sorup soruşturmuştur herhalde. Evet, Devlet Başkanına, "Demokrasi, sermayeyle emek arasında bir denge rejimidir, yani sağ kanatla sol kanat arasında siyasal bir denge..." diye mektup yazdığım için, komünizm propagandası iddiasıyla hakkımda dava açılmıştı. Devlet Başkanına komünizm propagandası! İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde görülen dava, bir oturumda aklanmamızla sonuçlanmıştı. Gene bu denge konusunda bir de basın toplantısı yapmıştık. Bu da dava konusu olmuş ve Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde beş yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştık. Karar Askeri Yargıtayda bozuldu. Sıkıyönetim kalktığı için, dosya Ankara Ağırcezasına gönderildi. Orada da bir oturumda aklandık.

ANAYASA SOSYALİZME AÇIKTIR

—Siz yalnız sosyalist değil, aynı zamanda hukukçusunuz, dedim. Yeni Anayasanın sosyalizme kapalı olduğu söyleniyor. Ne dersiniz?

—Günümüzde "demokratik" etiketli hiçbir anayasa sosyalizme kapalı değildir, dedi. Emekçi yığınlarının hareketlendiği bir çağda yaşıyoruz. Sermaye çevreleri ne derece istekli olsalar da, sosyalizmi yasaklayamıyorlar. Durum bizde de böyle. Yeni Anayasamıza "sosyalizm yasaktır" diye bir madde konamadı. Danışma Meclisinde bir önerge verildi, ama reddedildi. Yanılmıyorsam, 19 Ağustos 1982 günlü oturumda... Ayrıca Anayasamızda, sosyalizmin araçları olan kamulaştırma, devletleştirme, toprak dağıtımı gibi önlemlere yer verilmiş. Halkın oylarıyla iktidara gelecek bir sosyalist parti, bu maddelere dayanarak sosyalist düzenin ilk adımlarını atabilir. Hele bu parti emekçilerin söz ve karar sahibi olmasını amaçlayan ve buna göre örgütlenmiş bir sosyalist partiyse...

...ır: "Yeni Anayasa ...açıktır" dedi

"1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na oranla, demokrasi açısından çok, çok gerilerde. Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Kurulu'na tanınan yetkiler, parlamentonun, dolayısıyla hükümetin ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Bu tehlikeli bir "geriye adım"dır. Ayrıca, temel hak ve özgürlüklerin, yurttaşlarca kullanılmasını olanaksız hale getiren sınırlamalara uğraşmış olması da, gene çok tehlikeli bir "geriye dönüş"tür.

Ayağa kalkıp salonda üç adım attı:

—Yeni Anayasa, 1961 yasasına göre çok daha geri düzeyde olmasına karşılık, sosyalizme açıktır. Unutulmasın: De Gaulle'ün kendine göre biçip diktiği Anayasayla, bugün Mitterand sosyalizme geçme denemeleri yapıyor, o yasanın tek bir maddesini değiştirmeden. Tarihin rüzgarları sosyalizme doğru esiyor.

SOSYAL DEMOKRASİ NEDİR?

O tarih rüzgarlarından söz ederken, ben de Türkiye'de, demokratik sola, ya da sosyal demokrasiye doğru estirilmek istenen rüzgarları düşünüyordum. Düşüncemi açıkladım:

—Solda iki parti var. Üçüncüsü de kurulmak üzere. Sosyal demokrat ya da demokratik sol olduklarını söylüyorlar. Sosyal demokrasiyle, demokratik sol aynı şey midir? Bu akımlar sol yelpazenin neresindedir?

Gülümsedi:

—Bizde ilk sosyal demokrat parti 1918'de İstanbul'da kuruldu. Programında işçilerin, köylülerin örgütlenmesi, sosyal demokrasi ilkeleri içinde yasalar çıkarılması, uluslararası sosyal demokrat kuruluşlarla işbirliği edilmesi gibi esaslara yer verilmişti. İkinci sosyal demokrat parti 1946'da kurulmuştur. Her ikisi de bir varlık gösterememiştir. Üçüncü adım, CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğunu açıklayan İnönü tarafından atılmıştır. 1965 genel seçimlerinden hemen sonra, belki de seçimler sırasında, Paşa: "TİP'e karşı ortanın solu diye birşey icat ettik..." demişti. Daha sonra, CHP'yi sola çekme girişimini sayın Ecevit üstlendi. Şimdikiler, böylece, üçüncü kuşak oluyor. Üçe bölünmüş olmaları bir miras kavgası gibi görünüyor. Son seçimler, soldaki oy potansiyelinin küçümsenmeyecek bir düzeye ulaştığını kanıtladığından, kavga, yerel seçimlerin sonuna dek süreceğe benzer. Ama tam tersi de olabilir. Hesap kitap ağır basar ve bir birleşme olur. Bilinmez.

Tane tane konuştu:

sosyalizmin de çeşitleri vardır. Çünkü hiçbir toplumun yapısı, ayrıntılarıyla bir başkasına benzemez. Gelenekler, görenekler, toplumsal bilinç türleri, ideolojiler çok farklıdır. Bundan dolayı sosyalizme geçiş yolları da farklıdır. Yollar farklı olunca,kurulacak sosyalizm de temel ilke ve amaçlar dışında, ister istemez farklı olur. Sonra unutmayalım ki, rastlantılar büyük rol oynar toplumsal yaşamda. Rastlantılar, olayların normal sayılan akışını beklenmedik bir zamanda değiştiriverir. Hızlandırır, geciktirir ya da saptırır. Ayrıca tarihin tekrarlanmadığı da gözden kaçırılmamalı. Her tarihsel olay "benzersizdir." Tüm bu nedenlerden dolayı, sosyalizm her toplumda değişik biçimler alır. Esasta sosyalist üretim biçimi olmakla birlikte... Türkiye sosyalizmi de elbet bize özgü bir sosyalizm olacaktır. Sosyalizmin değişmeyen yanı, insanın, insan tarafından sömürülmesine son veren ve insanların özgür ve kardeşçe yaşadıkları bir toplum düzeni olmasıdır. Bunu sağlayan ekonomik yapıysa, üretimin sosyal niteliğiyle çelişmeyen, aynı üretici güçlerle uyum halinde bulunan, sosyal nitelikte üretim ilişkilerinin uygulandığı ve korunduğu bir üretim biçimidir. Yani üretim araçlarının hiç değilse bunlardan ulusal ekonomide özgül ağırlığı olanların, kamulaştırıldığı ve üretimin plana bağlı olduğu bir üretim biçimidir.

Sosyalist uygulamanın bu abecesinden sonra lâfı, yerel örgütlenmeye getirdi:

—Bu temel koşullara bizce, piramid biçiminde merkezci olmayan, "yatay örgütlenme biçimi"ni de bir temel koşul olarak eklemek gereklidir. Çünkü böyle bir örgütlenme biçimi uygulanmadıkça, yani emekçileri fiilen söz ve karar sahibi yapan örgütlenme biçimi belist devletlerin kardeşçe dayanışması" gibi bahanelerle içişlerimize karışmasına, politikamızı yönlendirmesine asla izin verilmeyecektir. Sosyalistlerarası ilişkilerde, kullanıldığına esefle tanık olduğumuz "ağabey parti" ve benzeri çağdışı yakıştırmaların ardına gizlenilerek yürütülen müdahalelere göz yumulmayacak, olanak tanınmayacaktır. Bu gibi davranışlara sosyalizmde yer yoktur.

Sesi yükseldi:

—Sosyalizm, emperyalizmin tersine çevrilmiş eldiveni değildir!

Sonra konuşmasına yumuşama geldi:

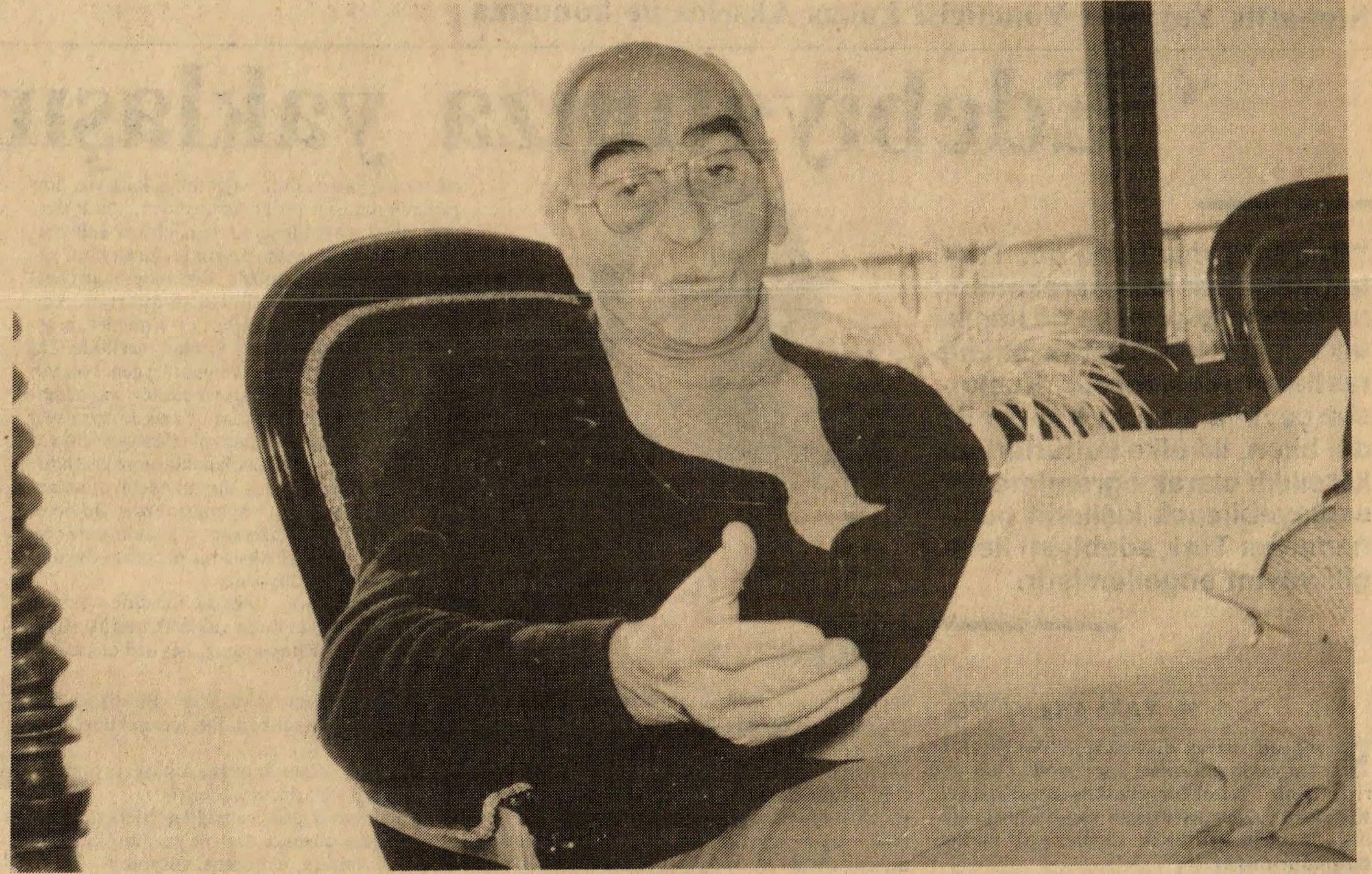
—Şimdi de, Türkiye'ye özgü sosyalizmin ikinci öğesi olan "demokratik" sıfatından ne anlaşıldığını, demokrasinin nasıl gerçekleştirildiğini açıklayalım: Elbet iktidar serbest seçimlerle el değiştirecek, seçilmiş parlamento , parlamentoya karşı sorumlu hükümet, çok parti rejimi, bağımsız sendikalar, toplu sözleşme, grev hakkı, temel insan haklarına dayalı Anayasa gibi kurumlar sosyalist toplumumuzun siyasal ve hukuksal üstyapısını oluşturacaktır. Ama burada asıl bir başka konuyu özenle belirtmek isterim.

—Nedir o?

—Sosyalizme geçiş için, Leninist örgütlenme biçiminin tam tersi olan yeni bir örgütlenme modeli sunuyoruz. Merkezci, tepedeninme buyrukçu, asker disiplinli, piramid biçimindeki Leninist modeli reddediyoruz. Merkezci örgütlenme biçimi, küçük bir azınlığın halk yığınlarına egemen olmasını sağlar. Osmanlı toplumu gibi totaliter rejimlerin, yani tüm sömürücü düzenlerin örgüt modeli budur. Lenin'in, yeni bir buluş olarak ileri sürülen parti modeli, gerçekte burjuva toplumunun benimsediği örgütlenme biçimidir. Burjuva azınlığının emekçi çoğunluğu rahatça sömürmesi, bu piramid biçimindeki örgütlenmeyle sağlanmaktadır. Merkezci örgütlenme biçimi ayrıca bürokrasiyi yaratır, bürokrasiyi geliştirir, devletle halkı birbirine yabancılaştırır. Birkaç yıl önce bu konuda bir kitapçık yayınlamıştım: "Leninist parti, burjuva modelinde bir örgüttür." Böyle bir örgütle sosyalizmin kurulması kesinlikle olanaksızdır. Nitekim kurulamamıştır da. Böyle bir örgütle sömürünün ortadan kaldırılması kesinlikle olanaksızdır. Nitekim kaldırılamamıştır da. Böyle bir örgütle, olsa olsa, İşçi Sınıfı adına öncülük yapanların diktatörlüğü kurulur. Ve de öyle olmuştur.

Konuşması güven doluydu:

—Sosyalizm emekçi halkın söz ve karar sa-

"Halkı politika yapamaz hale getirirseniz muhalefeti boğmuş olursunuz ki, bu demokrasinin ölümü demektir."

"GÜLERYÜZLÜ SOSYALİZM" NEDİR?

—Buraya kadar anlattıklarınız iyice açık, dedim. Ya "Güleryüzlü Sosyalizm" nedir?

—"Güleryüzlü Sosyalizm" deyimi tepkilerle karşılandı, dedi. "Sosyalizm asıkyüzlü mü ki, (güleryüzlü) demekle bu ima ediliyor" dendi. Oysa, bu deyimi kullandığımız günlerde, Prag sokaklarında Sovyet tankları devriye geziyor ve bu olayı protesto etmek için Kızıl Meydan'a giden beş Sovyet yurttaşı, trafiği engellemek gerekçesiyle hapse mahkum ediliyordu. Kuşkusuz sosyalizm güleryüzlüdür. Öyle olmak gerekir. Ama Sovyet modelindeki yada güdümündeki "sosyalist" etiketli ülkelerde, sosyalizmin halkın karşısına nasıl bir yüzle çıktığı, ne yazık ki, cümle âlemin mâlûmudur. Biz, savunduğumuz sosyalizmin Sovyet modelinde olmadığını TİP'te sorumluluk aldığımız günden beri halka anlatmak için uğraşıyorduk. Sanıyorum, 1965 seçimleri, bunda bir ölçüde başarı kazandığımızı göstermişti ki, Çekoslovakya olayları, karalama kampanyasının yeniden hızlanmasına yolaçtı. Çekoslovakya'nın işgalini büyük üzüntüyle karşılamıştık. Nazi işgaline boyun eğmeyen Çek halkının Sovyetlere de boyun eğmeyeceğini vurgulayan bir demeç verdik. Ve 1968 yıllarında, Türkiye'ye özgü sosyalizmin, bağımsız demokratik ve güleryüzlü olduğunu her vesileyle belirtmeye başladık. Aslında TİP'in tüzük ve programında savunulan sosyalizmi, altını çizerek açıklamaktan başka birşey yapmıyorduk. Bağımsızlık, demokrasi, halkın söz ve karar sahibi olması, programda uzun uzun açıklanan ilkelerdi. "Herşey insan için" başlığını taşıyan bir bölümde, sosyaliz-

ha çok ağırlık veriyordu. Bu bölgeyi Sovyetler'e karşı hareket üssü olarak kullanacağı anlaşılıyordu. Ne var ki, Arap-İsrail savaşından yararlanan Sovyetler Birliği de Akdenize inme fırsatı bulmuş, İskenderiye'de üslenmişti. Ayrıca Suriyeyle de dostluk ilişkileri içinde bulunuyordu. Türkiye'ye gelince, stratejik önemi iki süper devletin gözünde daha da artmıştı. Demirel Hükümeti, kimi sınai kuruluşların yapımı için Sovyetlerle anlaşırken, Amerikayla tüm ikili anlaşmaları kapsayan yeni bir "Çerçeve Anlaşması" imza ediyordu. Böylece, Türkiyedeki Amerikan üslerinin statüsüne sanki açıklık getirme amacı güdülüyormuş izlenimi verilerek, aslında Amerikayla bir nikâh tazeleniyordu. Ortadoğunun böylesine önem kazandığı bir dönemde, Amerikanın, Türkiyede TİP gibi, Amerikan üslerini parmağına dolamış, "İkinci Kurtuluş savaşı"ndan söz eden bir partinin varlığını iyi gözle görmeyeceği, görmediği gerçeğini anlamak için kâhin olmaya gerek yoktu. Anlamayanlara anlatmak için olacak, Amerikan Büyükelçisi Kommer giderayak: "Türkiyede TİP'den başka herkes Amerikanın dostudur" diyecektir. O günlerden sonra TİP'i hedef alan saldırılar yoğunlaştı, plânlı bir biçim aldı.

— Bunun belirtilerini açıklar mısınız?

- İlk işaret AP'li milletvekillerinden geldi. Bütçe görüşmeleri sırasında, İçişleri Bakanı Sükan, TİP'in gizli bir komünist partisi olduğunu, İtalyan Komünist Partisince düzenlenmiş olan "Akdeniz İlerici Partiler Konferansı"na katıldığını, "Baas Partisi"yle ilişkileri bulunduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine AP milletvekilleri bir avuç TİP'li milletvekiline saldır-

cü yetmeyeceğini, çünkü bunun, Anayasanın çiğnenmesi demek olacağını, mecliste, heryerde ısrarla vurgularken, bir yandan da, TİP programında yeralan ulusal bağımsızlık, demokrasi, insanı yabancılaşmalardan kurtarma gibi amaç ve ilkelerinin altını çizerek, bizim sosyalizmimizin Sovyet modelinden apayrı, bize özgü bir sosyalizm olduğunu her vesileyle açıklamaya başladık. Her üç ayda bir toplanan TİP Genel Yönetim kurulunda "Türkiyeye Özgü Sosyalizm" temasını sürekli işlemeye başladım, teorik ve pratik yönleriyle. Sonradan bu görüşe karşı çıkan arkadaşlarımızdan hiçbir tepki gelmedi Şubat, Haziran ve Eylül toplantılarında. Ekim ayı ortalarında beş arkadaşımız Merkez Komitesine ortak bir önerge sundular. Ve sosyalizm konusunda kişisel yorumların partiyi bağlamayacağını belirterek bunun karara bağlanmasını istediler. Yüksek organlardaki tartışmalar bu tarihten sonra başladı. Merkez Yürütme Kurulu önergeyi reddetti. Hemen, üst organ olan kırk kişilik Genel Yönetim Kurulunu toplantıya çağırdım. Uzun tartışmalar oldu. Sonuçta, Genel Başkanın demeç ve konuşmalarıyla parti programı arasında bir çelişki bulunmadığına karar verildi. Kısa bir süre sonra Parti Kurultayı toplandı. Beş arkadaşımız görüşlerini açıkladılar, biz de görüşümüzü belirttik. Alınan kararda: Kurultay, "Türkiyede sosyalizmi kurmak için, sosyalizmin genel kanunlarına uygun olarak, bize özgü bir yol izlememiz gerektiğinin bilimsel bir zorunluluk olduğuna... Türkiye sosyalizminin, sosyalist akım içinde tam bağımsız bir hareket olduğuna inanır" denildi. Ama olay kapanmadı. Görüş ayrılıkları giderek suçlamalara, karalamalara dönüştü ve beş arkadaşımız Kurultayı olağanüstü toplantıya çağırmak için imza toplamaya

—Sosyal demokrasi, Avrupa'da artık bur-juvazinin reformcu kanadı olarak görülüyor. Yani solla bir ilgisi kalmadı artık. Oysa bir zamanlar "sosyal demokrat" sözcüğü "sosyalizm"'le eşanlamda kullanılırdı. Almanya'da, İskandinav ülkelerinde, Balkanlarda Çarlar Rusyasında sosyalist partilerin adı sosyal demokrattı. Bunların hemen hepsi de Marksist partilerdi. Avrupa'nın güneyindeyse daha çok "sosyalist" sözcüğü kullanılırdı. Günümüzde bu partilerin çoğu eyyamcı, yani "opportünist" çizgidedir. Bizimkileri bunlarla bir tutmuyorum. Sadece, sosyal demokratların sol hareket içinde bir ağırlığı, bir saygınlığı kalmadığını belirtmek istedim. Dünya sorunları öylesine karmaşık ve bunların burjuva ekonomisinin dümensuyundaki, reformcu yaklaşımlarla çözümleri öylesine olanaksız bir hal aldı ki, Alman ya'da İsveç modelinde bir sosyal demokrat hareketin, geri bırakılmış Türkiye için bir kurtuluş yolu olarak düşünülmesi kesinlikle olanaksızdır. Ama bugün bir numaralı sorunumuz demokrasiyi kurmak ve korumak olduğundan, yalnızca bu alanda sosyal demokrat hareketin yararlı hizmetler verebileceğini sanıyorum.

TÜRKİYE SOSYALİZMİ NEDİR?

Sosyal demokratlığın reçetesi de böylece verildikten sonra, sosyalizm konusu kendiliğinden ortaya geliyordu.

—Siz Türkiye'nin geri kalmışlıktan ancak sosyalizmle kurtulabileceğini ötedenberi söylersiniz. Ve de bağımsız, demokratik, Türkiye'ye özgü bir sosyalizmi savunursunuz. Savunduğunuz bu "Türkiye'ye özgü sosyalizm"'i kısaca açıklar mısınız? Sosyalizmin bir tane olduğu hakkındaki bilinen görüşle, Türkiye'ye özgü "bağımsız sosyalizm"'i nasıl bağdaştırıyorsunuz?

Kendi alanında at koşturmaya başlayınca rahatladı:

—Bilindiği gibi kapitalist toplumun temel çelişkisi, üretim araçlarının özel kişilerin mülkiyetinde olmasına karşılık, üretimin sosyal nitelikte olmasıdır. Başka bir deyişle, fabrikalar, maden işletmeleri, kredi kurumları özel kişilerin, yani burjuva sınıfının özel mülküdür. Oysa üretimi onbinlerce, milyonlarca işçi sağlar. Bu milyonlarca işçinin ürettiği artık-değere, üretim araçların özel mülkiyetine sahip olan burjuva sınıfı elkoyar. Böylece, servet bir kutupta, yoksulluksa, öteki kutupta artarak birikir. Burjuva üretim ilişkileri, yani mülkiyet ilişkileri, bir an gelir ki, sosyal nitelikteki üretici güçlerin gelişmesini engeller. Toplum bunalıma girer. Milyonlarca işçi, emekçi, tüm zenginlikleri yarattıkları halde adeta toplumun dışına itildiklerinden, sömürüldüklerinin bilincine vararak, üretim ilişkilerinin değişmesi için, toplumda söz ve karar sahibi olmak için, yani mülkiyet ilişkileriyle üretici güçlerin uyumunu sağlamak ve demokrasiyi kurmak için harekete geçer. Burjuva üretim ilişkilerinin yerini sosyalist üretim ilişkileri alır ve kapitalizm tarihe karışır. Tıpkı feodalitenin, kölelik rejiminin ve Asya tipi üretim biçiminin tarihe karıştıkları gibi.. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin ortadan kalkmasını ve üretici güçlerin yeniden ilerlemesini, gelişmesini sağlayacak yeni üretim ilişkileri kurulması, toplumsal ilerlemenin doğal yasasıdır. Demek oluyor ki, kapitalist toplumun temel çelişkisi, kaçınılmaz olarak kapitalizmin tarih sahnesinden silinmesine neden olurken, aynı zamanda insanın insan tarafından sömürülmediği, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin uyum içinde bulunduğu yeni bir üretim biçiminin, sosyalizmin doğmasına yol açıyor. Bu tarihsel sürecin belirli bir aşaması olarak "sosyalizm" kuşkusuz bir tanedir. Tıpkı kölelik rejiminin, feodalitenin ve kapitalizmin bir tane olduğu gibi. Ama nasıl feodalizmin, kapitalizmin çeşitleri varsa,

"Sosyalist parti kurmak kolay iş değildir. Ama, kurulan ve kurulacağı haber verilen üç partiye karşın, sol'da kocaman bir boşluk var. Bu boşluğu ancak sosyalist olan ve sosyalist olduğunu onur ve kıvançla söyleyen bir parti dolduracaktır!"

nimsenmedikçe, sosyalizme geçilmesi kesinlikle olanaksızdır. 66 yıllık sosyalizm denemeleri bu gerçeği yadsınamayacak biçimde kanıtlamıştır.

"YATAY ÖRGÜTLENME" DÜZENİ

Böylece, Türkiye'ye özgü yeni bir sosyalizm konusu geliyordu ortaya:

—Türkiye'ye özgü sosyalizm de elbet bize özgü olacaktır'' demekle yetindiniz. Türkiye'ye özgü, "güleryüzlü" diye adlandırdığınız sosyalizmi, kısaca da olsa, ayrıntılı olarak açıklasanız da, dinlesek.

—Elbette. Zaten açıklayacaktım, bağımsız, demokratik, Türkiye'ye özgü, güleryüzlü sosyalizmden ne anladığımı... Uzun yıllardır arkadaşlarla savunduğumuz, ilk kurulan TİP'le sonraki SDP'nin programlarında, geliştirilerek savunulmuş olan bu bize özgü sosyalizmin özelliklerini, niteliklerini şöyle açıklayabiliriz: Önce bağımsızlık ilkesi. Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlık savaşı verilerek kurulmuştur. Ulusal bağımsızlık, ulusça varlığımızın, bu varlığı sürdürmemizin, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmamızın temel koşuludur. Daha sonraysa, kapitalist dünyaya bağlı olmamız sonucunda bağımsızlığımızdan pek çok ödün verilmiştir. Türkiye'nin bugün birçok alanda bağımsız değil, bağımlı olduğu ne yazık ki bir gerçektir. Bu alanları bir bir belirtmeye gerek yok. Sosyalizme geçildiğinde, dış sermaye güçlerinin aracısı durumunda olan yerli sermaye çevrelerinin ulusal yaşamımızdaki ağırlığı ortadan kalkacaktır. Böylece ekonomik ve mali bağımsızlığa doğru ilk adım atılmış olacaktır. Siyasal bağımsızlığa ve uzantılarınaysa, hiç vakit geçirilmeden, belirli andlaşmave sözleşmeler feshedilerek hemen son verilecektir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabalarını, bir kültür bağımlılığı biçimine sokan çarpıtıcı etkiler ortadan kaldırılacaktır.

Sözcüklerin üstüne basa basa konuştu:

—Söylemeye bile gerek yok ki, kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmamız, bir başka gücün egemenliğine girmemize yol açmayacaktır. Türkiye'ye özgü sosyalizm kesinlikle bağımsız olacaktır. "Sosyalist" etiketli bir süper gücün, "proleterya enternasyonalizmi" yada "sosya-

hibi olmasıyla gerçekleşir. Toplumu halk yönetecektir. Yani "halkın halk için, halk tarafından yönetimi" olan demokraksi gerçek anlamda uygulanacaktır. Bunun örgütlenme biçimiyse piramid biçiminde değil, yatay olur. İçiçe halkalar... Tüm yetkiler, tüm halkı kapsayan en dış halkadadır. İçerdeki halkalar, halk tarafından seçilen ve sürekli denetlenen halk temsilcilerinden oluşur. Ulusun egemenliği ancak böylesine yatay bir örgütlenmeyle gerçekleşir. Şimdiyedek insanlar yukardan aşağı yöneltildi. Gerçek sosyalizm emekçi halkın eseri olacağından, yani aşağıdan yukarıya doğru kurulacağından, halk, yatay örgütlenme dolayısıyla temsilcilerini sürekli denetleyecek ve gerekli gördüğünde hemen görevden alabilecektir. Böylece, devleti de elinde tutan, denetleyen, hesap soran, tam anlamda bir sivil toplum kurulmuş olacaktır.

Çayını karıştırırken:

—Altmışaltı yıllık olaylar ortaya koydu ki, dedi, üretim araçlarının sosyalleştirilmesi sömürüyü ortadan kaldırmaya yetmiyor. Sosyalleştirme merkezci bir parti ve devlet tarafından yapılırsa, sömürü sürüyor: Burjuva sınıfı yerine artık-değere parti oligarşisi ve bürokrasi elkoyuyor, dilediği gibi bölüştürüyor. Çünkü üretim araçlarının sosyalleştirilmesi, artık- değer üretimi olayını ortadan kaldırmıyor, kaldıramaz da. Artık-değer, üretim süresinde ortaya çıkan maddesel bir olaydır. Üreten insan, gereksinimlerini karşılayacak değerin çok üstünde değer üretir. Bu artık-değerin sömürüye dönüşmesini engellemenin tek bir yolu vardır. O da üreticinin, ürettiği tüm değerin, dolayısıyla artık-değerin de, nasıl, nerede, niçin kullanılacağına doğrudan doğruya kendisinin karar vermesidir. Bunun dışındaki bir önlem, -örneğin üretim araçlarının sosyalleştirilmesi-artık-değerin sömürüye dönüşmesini engelleyemez. Yatay örgütlenme, üreticilere, ürettikleri artık-değerin yazgısını belirlemek olanağını fiilen vereceği için, sömürü ortadan kalkacaktır. Türkiye'ye özgü sosyalizmin sosyalist teoriye katkısı, yatay örgütlenme hakkındaki görüşüdür. Böylece demokrasinin en yaygın biçimde uygulanması ve artık-değerin sömürüye dönüşmesinin fiilen önlenmesi gerçekleşmiş olacaktır.

nin, insanları tüm yabancılaşmalardan kurtarmayı amaçladığı anlatılıyordu. Yeni olan sadece "güleryüzlü" sıfatıydı. Bu sıfatı, karşılaşılan üzücü olaylara tepki olarak kullanıyorduk. Türkiye İşçi Partisi'nin ideolojisinde herhangi bir değişiklik yoktu. TİP 1962'de ne idiyse, 1968 Ekim'inde de oydu. Karşıtçılarımız da hiç kuşkusuz bunun farkındaydı. Ama, olayları değerlendirişleri artık değişmiş olabilirdi. Her neyse... Bu eski bir hikâye. "Güleryüzlü Sosyalizm" o günlerden sonra TİP'e ve bizim sosyalizmimize bayrak oldu. Ve de iyi oldu. Çünkü sosyalizm güleryüzlüdür.

Fincanı tabağa koydu:

—Elbet bu bir deyimden ibaret değildi. O sözcük, bir tür sosyalizm anlayışını dile getirmenin yanısıra bir takım davranışları, kurumları ve düzenlemeleri de içermekteydi. Amaç, sosyalizmi emekçilerin kurmasıdır. Sözle ve sözde değil, doğrudan doğruya, fiilen... Bu, bir, "aşağıdan yukarı" uygarlık anlayışıdır. Tabanın, yani halkın söz ve karar sahibi olmasından doğacak yepyeni bir uygarlık... Halkın fabrikalardan, tarlalardan başlayarak, Devlet yönetimine kadar her kademede söz ve karar sahibi olması, kuşkusuz, buna olanak verecek bir yeni örgütlenme modeliyle olur. Buysa, piramid biçiminde merkezci, yukarıdan aşağı hiyerarşili örgütlenme biçimiyle kesinlikle gerçekleştirilemez. Yatay, içiçe halkaları andıran bir örgütlenme biçimini gerektirir. Tüm yetkiler dış halkada toplanır: Ulusal egemenlik, Halk'ın egemenliği yani... İç halkalar halkın seçtiği, her an denetleyip hesap sorduğu ve gereğinde derhal görevden alabileceği gerçek halk temsilcilerinden oluşur. Yatay örgütlenme biçimi, sosyalizmi kurma ve yürütmenin bizce biricik örgütlenme biçimidir. Çünkü ancak böyle bir örgütlenme biçimi halkın egemenliğine, fiilen söz ve karar sahibi olmasına olanak verir. TİP programında biz bunu "halkın hergünkü yaşamında gerçekleşen demokrasi" başlıklı bir bölümde işlemeye çalıştık. O günlerde örgüt sorunu kafalarımızda henüz açık seçik belirmiş değildi. Ama halk, günlük yaşamında ağırlığını koyma olanağı bulamazsa, demokrasiden söz edilemeyeceğini biliyorduk. Örgüt sorununu teorik olarak henüz çözemediğimiz için TİP'in örgütlenme biçimine tam çekidüzen verememiştik. Partiler Yasasının da bir gereği olarak, TİP merkezci bir örgüttü. Ne var ki, yönetime halkın ağırlık koyabilmesi için ilk adımlar atılmıştı: Yönetim kurullarına seçilecek görevlilerin yarısının, uygulamadaysa yarıdan fazlasının kol emekçisi olması ilkesini kabul etmiştik. Böylece, halkın içinden gelen insanlar parti yönetiminde söz ve karar sahibi oluyorlardı. Türkiye'de bu, ilk kez uygulanıyordu. Ayrıca, Genel Başkanın yardımcıları olan iki Genel Sekreterden biri de kol emekçisiydi. TİP'den sonra kurulan Sosyalist Devrim Partisi'nde bu oranı, yani yönetim kurullarında görev alan kol emekçilerinin oranını üçte ikiye çıkarmıştık. Ayrıca yöneticilerin üstüste iki kez seçilmemesi ilkesini de getirmiştik. Böyle bir parti iktidara geldiğinde, daha ilk adımda, Mecliste kol emekçileri çoğunluğu oluşturacaklardı. Ve yatay örgütlenme yurt düzeyinde uygulandığında, halkın kendi elleriyle kuracağı ve sıkıntılarına, özverilerine bilerek, isteyerek katlanacağı sosyalizm elbet güleryüzlü olacaktır, özgürlükçü olacaktır.

KAYNATILAN CADI KAZANLARI

O günler şöyle gözümün önünden geçti.

— Yanılmıyorsam, dedim, TİP olayları, sosyalizme eklenen bu sıfatlar yüzünden çıkmıştı. Neden bu "güleryüzlü" sözcüğüne gerek duymuştunuz?

Buruk buruk gülümsedi:

— O günün koşullarını anımsayalım: 1968, dünyada yeni dengelerin oluştuğu yıldır. Vietnam'da yenilen Amerika, artık Ortadoğuya da-

dılar. Millet Meclisi kanlı olaylara sahne oldu. Bunu yurt çapında yeni saldırılar izledi. TİP'in hemen her toplantısına, AP'lilerin başını çektiği kalabalıklar, taşlar, sopalarla saldırıyorlardı. TİP'e sızan kışkırtıcı ajanlar, arkadaşlarımızı silahlı mücadeleye çağırıyorlardı. Amerikan Elçisi Kommer'in şikâyet ettiği TİP, kardeşi kardeşe düşürmek, proletarya ihtilâli hazırlamakla suçlanacak, ortadan kaldırılacaktı. Plânları apaçık ortadaydı. Öte yandan da Seçim Yasasını değiştiriyorlardı. Yeni yasa 'Ulusal Artık" sistemini kaldırıyor, "artık oylar"'ı büyük partilere akıtıyordu. Böylece Meclis kapıları TİP'e kapanmış olacaktı. Tezgâhlanan bu oyunları Meclis kürsüsünden bir bir açıklıyorduk. AP'lilerin yüzüne vuruyorduk ayak oyunlarını. Ama asıl, halka anlatmamız gerekiyordu bunları. Özellikle TİP'in komünist partisi olmadığını, savunduğumuz sosyalizmin Sovyet modeliyle bir ilgisi bulunmadığını çarpıcı biçimde vurgulamamız gerekiyordu. "Türkiyeye özgü sosyalizm" temasını 1966'dan beri zaman zaman işliyorduk. Bu kez konuyu hemen her konuşmamda ayrıntılı olarak açıklamaya başladım. Önümüzde Senato seçimleri vardı. Ama asıl sınav, 1969'da yapılacak genel seçimlerdi. Halkın desteğini sağlayamazsak, TİP'in geleceği kararabilirdi. Sovyetlerin Çekoslovakyayı işgali de TİP'e yöneltilen suçlamaların yoğunlaşmasına neden olmuştu. İşte bu koşullar altındadır ki, programımızın İnsancıl, Demokratik, Ulusal Bağımsızlıkçı ilkelerini çarpıcı bir biçimde dile getirdiğine inandığımız "Güleryüzlü Sosyalizm" ve "Hürriyetçi Sosyalizm" deyimlerini kullanmaya başladık.

Gene de hoşgörü karışımı bir tonda:

— Ne var ki, dedi, Lenin'in, Stalin'in, Mao'nun görüşlerini tartışılmaz doğrular olarak benimseyen gençlerin hızla çoğaldığı bir ortamda Türkiyeye özgü sosyalizmden sözetmek, karşımızda yeni bir cephenin oluşmasına yol açıyordu. Bu konuda ödün verilemezdi. Gençlere gerçekleri anlatmalıydık. TİP'in yöneticileri olarak, sosyalist olarak, 1917'den bu yana ne gibi ters gelişmelerin olduğunu ortaya koymalıydık. Gençlerin durumundan kaygı duyan arkadaşlarıma benim yanıtım bu olmuştu. Tam o sırada "Eski Tüfekler" de sahneye çıkmış, TİP yöneticilerini "revizyoncu" olmakla suçluyorlardı. Siyasal tarihimizde ilk kez Parlamentoya girmeyi başarmış bir sosyalist partiyi yoketmek için sağla sol sanki elbirliğiyle çalışıyordu.

Üzüntüyle başını salladı:

— Ama hâlâ inanıyorum ki, biz kendi aramızda birbirimize düşmeseydik, bunun da üstesinden gelirdik. Cadı kazanları kaynamaya başladı ve umutlar bir bir söndü.

TİP'İN PARÇALANMASI

Gerçekten ne acı bir ters oluşmaydı bu. Önüne geçilemez miydi? Onu sordum:

— Bunları TİP'in yüksek organlarında konuştunuz mu?

— Konuştuk elbet, dedi. AP iktidarı TİP'i kapatmak için oyunlar sahnelemeye başlayınca, bir yandan TİP'i kapatmaya kimsenin gü-

başladılar. Yetkimizi kullanarak Olağanüstü Kurultayı topladık. Aradan sadece kırkbeş gün geçmişti. Seçimler yenilendi. Delegelerin çoğunluğu gene bize güvenlerini belirttiler. Genel Yönetim Kurulunun üçte ikisi bizim görüşümüzü benimseyen arkadaşlarımızdan oluştu.

İç çekti:

— Ama bundan sonra Parti, parti olmaktan çıktı. Kimi gençlerin parti lokallerini işgal ettiklerine bile tanık olduk. Bu koşullarda halkımızın güvenini elbet koruyamazdık. Yöneticileri birbirine düşmüş bir partiye kim güvenir? 1969 Genel Seçimlerinde, tüm illerde seçime katıldığımız halde, 1965'de 51 ilde aldığımız toplam oylardan daha az oy aldık. Meclise sadece iki milletvekili sokabildik. Yani onüç milletvekilliği yitirdik. Bunda tabii, büyük partilere avantaj sağlayan yeni seçim Yasasının da rolü vardı. Sonunda önce Genel Başkanlıktan, sonra da partiden ayrıldım. Aradan bunca zaman geçti. Halkımızın söz ve karar sahibi olması için atılan adımların boşa gittiğini düşündükçe hâlâ içim sızlıyor. Savunduğumuz tezin doğruluğuna ve bu tezin Türkiyemiz için biricik kurtuluş yolu olduğuna, bugün, olayların da etkisiyle daha çok inanıyorum.

Bir zamanlar "Cumhuriyet Halk Partisi" adındaki koca bir kuruluşta da buna benzer oyunlar oynanmış, kendilerini ellerinden tutup yükselten İsmet İnönü adındaki bir Genel Başkana, bir Tarih-Adam'a başkaldıranlar, onu alaşağı edip "partisinden" çekilmeye zorlamışlar, ama kısa sürede o partinin "kapatılamazlık" kişiliğini de yoketmişlerdi. Bu nedenle yalnız sayılmazdı Aybar.

— Arkadaşlarınıza kırgın mısınız? Diye sordum.

— Hiç kimseye kırgın değilim, dedi. Yakın dostlarımdı. Güzel günlerimizi duygulanarak hatırlıyorum. Yollarımız ayrıldı. Ne çare... Sadun Arenle haftada iki kez karşılaşıyoruz. O, parmaklığın bir yanında, ben öbür yanında. Eski iki dost gibi selâmlaşıyoruz uzaktan, DİSK dâvâsının oturumlarında.

POLİTİKA BİTMEZ

- Peki, dedim, politika yaşamınızı noktaladınız mı?

Temiz yürekle baktı yüzüme:

— Karşılık beklemeden politika yapanlar için, politika noktalanmaz. Başka birşey yapılamıyorsa, politika konuşulur. O da yapılamıyorsa, politika düşünülür. Ben de bu durumdayım işte.

Bunca yıl politikanın içinde yoğrulmuş adama yaraşır bir yanıttı bu. Ya o arslan n'olacaktı? Hani, kişinin gönlünde yatan o arslan...

— Parti kurmayı düşünüyor musunuz? Diye hafiften yokladım.

Anlamlı anlamlı baktı, sonra gülümsedi:

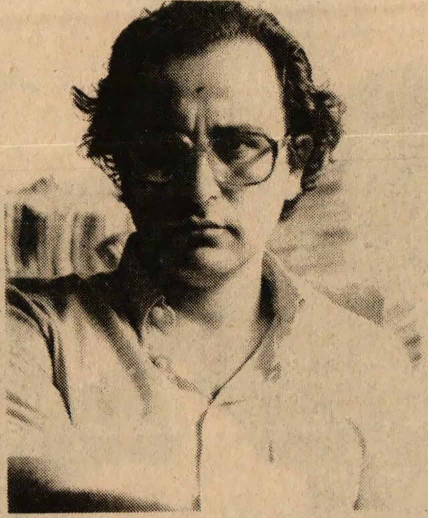
— Sosyalist parti kurmak kolay iş değildir. Ama, kurulan ve kurulacağı haber verilen üç partiye karşın, sol'da kocaman bir boşluk var. Bu boşluğu ancak sosyalist olan ve sosyalist olduğunu onur ve kıvançla söyleyen bir parti dolduracaktır!

"Demokrasilerde ayrıcalıklı bir ideoloji, bir devlet doktrini olamaz. Demokrasiler, düşünce özgürlüğünün sonucu olarak, tüm ideolojilere, tüm siyasal doktrinlere açıktır. Bir doktrinin devlete mal edilmesi, diktatörlüklere özgüdür. Demokrasinin ideolojisi demokrasidir."

Stohastis Yayınevi Yöneticisi Lukas Akselos ile konuşma

"Edebiyatınıza yaklaşımımız eksik"

"Bugün Yunanistan'da, Türk tarihini, Türk halk hareketlerini, Türk kültürünü ve de her iki ülke dilini tam olarak bilene rastlamak çok zordur. Kuşkusuz çeviriler yapacak kadar iki dili bilen, iki ülke kültürlerinin karşılıklı olarak öğrenilmesini sağlayabilecek kişilerin bulunamayışı Türk edebiyatı ile ilgili yayını engellemiştir."

HAYATİ ASILYAZICI

Bize genel olarak ülkenizde sürdürülmekte olan yayın politikası konusunda bilgi verir misiniz? Nasıl bir yöntem uygulanıyor. Klasik ve çağdaş yazarların yapıtları örneğin değerlendirilirken hangi ölçüler gözönünde bulunduruluyor.

a) Devlet ya da ilgili bakanlık sözgelimi Kültür Bakanlığı ya da Milli Eğitim Bakanlığı eğitim ve kültür kitaplarını yayınlarken izlediği yayın politikası daha doğrusu politikaları nelerdir?

b) Sizin gibi özel yayınevleri nasıl çalışmaktalar? Özellikle siz yayın politikanızı neye göre düzenliyorsunuz?

c) Kaç yıllık yayıncısınız, yılda ortalama kaç kitap yayınlıyorsunuz? Bugüne kadar hangi dizilerde ne tür kitaplar yayınladınız?

—"Ülkemdeki genel yayın politikası üzerine konuşmam oldukça zor. Sözcüğün tam anlamıyla, bir devlet yayın politikasından söz edilemez. Bu yüzden, genel olarak, Yunanistan'ın son yıllardaki yayın sorunları ve durumu üzerine bilgi vermekle yetineceğim. Yunanistan'da şu gerçek var: Tüm gazete, dergi ve kitaplar, özellikle son on üç yılda, serbestçe yayınlanır. Sansürün tamamıyla kaldırılması, her türden yapıtın, yayınlanabilmesi olanağını vermiştir. Böylece, bugün, ülkede 350'nin üstünde, çeşitli ideoloji ve görüşlere dayanan ya yınevi mevcuttur. Resmi istatistik bilgilere göre, 1981 yılında Yunanistan'da 23.000 kitap yayınlanmıştır. Yayıncılık, bizde, özel girişimlere dayanır. Devlet yayınevleri yoktur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı okul kitapları, Üniversite'nin ve Atina Akademisi'nin gerçekleştirdiği yayınlar dışında. Bir de Ulusal Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin yaptığı yayınlar önem taşır.

Özel Yayınevlerinin çoğunluğu 2-5 kişi ile çalışır. Bunlar dışında, 5-10 kişi çalıştıran bazı yayınevleri ve 10-20 kişi çalıştıran birkaç yayınevi bulunmaktadır Yunanistan'da. Kimi büyük yayınevlerinin dizgi, baskı makineleri vardır. Yayınevleri çoğunlukla kitaplarını kendi kitap evlerinde satarlar. Yayınevlerinin çokluğu, bir yandan olumlu, bir yandan da olumsuz bir durum oluşturmakta. Bugün Yunanistan'da, her tür düşünceyi içeren kitap kolaylıkla bulunabilir. Yayın yaşamımızda tam bir demokratik düzen vardır. Bu, kuşkusuz, sorunun olumlu yönü. Olumsuz yöne gelince; çeşitli ve büyük sayıdaki bu yayınevlerinin ekonomik durumları gün geçtikçe büyük sorunlar ortaya çıkarmakta. Devlet, yayın sorunlarına tamamen ilgisiz. Tarafsızlık ilkesini tam olarak sürdürmekte. Kitap yayınına karşı herhangi olumsuz bir tutumu yok, ama herhangi bir destek de söz konusu olmuyor. Diyeceğim, klasik ve çağdaş yazarların değerlendirilmesi konusunda tek bir ölçü yoktur. Her yayınevi, kendi görüşleri doğrultusunda yapıt seçer ve yayınlar. Belirli bir amacı olan yayınevleri azdır. Örneğin; salt eski klasik yapıtlar ya da salt sosyal ya da klasik Yunan, klasik yabancı, çağdaş Yunan, çağdaş yabancı edebiyatı içeren kitaplar çıkaran yayınevleri.

Sorunuzun ayrıntılarına gelince:

a) Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığımızın yayın alanındaki çalışma yöntemi konusunda hiçbir bilgim yoktur. Birincisi yayın işleriyle ilgilendiğini sanmıyorum. Ancak kimi ödüller verdiği, zaman zaman da yayıncılara verilmek üzere ödenekler ayırdığı herkesçe bilinir. Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Kitapları Örgütü'nün aracılığıyla, yukarıda da belirttiğim gibi, okul kitapları yayınlar.

b) Özel yayınevleri, sorunlarının tüm ayrıntılarıyla ilgilenmek zorundadırlar. Örneğin; yayınlanacak yapıtların okunması, baskı işleri, kâğıt sorunları vb. Yayınevimiz, yayınladığı eserlerin, yazarların, sosyal ve de politik sorunların dışında kalamayacağı inancında. Yayınevimiz tamamen bağımsız olmakla beraber, ileri güçlerin safındadır. Diyeceğim, ırkçı, şoven, totaliter içerikli kitap yayınlamıyoruz. Dar anlamda bir milliyetçiliğe, ama aynı zamanda körü körüne yabancılara bağımlılığa karşıyız. Son zamanlarda, salt kâr amacını güden; kültür dışı, aşırı dinci, sağlıklı sanat ve edebiyat anlayışına ters düşen kitaplar üzerinde duran kimi yayıncılar türedi ülkemizde. Biz, bu gibi girişimlere karşı savaşım verilmesi taraftarıyız. Yayınevimize bağlı yazarlar, çevirmenler, araştırıcılar bulunmaktadır. Bunlar, özellikle, İngiliz, Fransız, İtalyan edebiyatı ve genel olarak kültürü ile ilgili yapıtları incelerler, yapacağımız yayınlara ışık tutarlar. Yazık ki aynı şeyi Rus, Alman, Türk, İspanyol edebiyatı için yapamıyoruz. Bu konuda olanaklarımız kısıtlıdır. Aynı zamanda, çağdaş Yunan edebiyatına geniş yer verilmektedir yayınlarımızda. Böylece, yayın politikamızı çizerken, olanaklarımız çerçevesinde, geniş, eksiksiz bir program uygulamak amacını güdüyoruz.

c) Yayınevimiz, 1969'da kuruldu. Yunan cuntası sırasında. Yılda yaklaşık olarak 10 kitap yayınlarız. Kitaplarımız, beş dizi olarak yayınlanmaktadır:

1) Çağdaş Yunanlı yazarlar. Bu diziye, Tarih, politika, sosyal konuları içeren kitaplar girer.

2) Çağdaş Yunanlı ozan, hikâyeci, romancı ve deneme yazarlarının yapıtları.

3) Yabancı klasik ve çağdaş edebiyat.

4) Çağdaş düşünce üzerine yazılmış kitaplar. Politika, felsefe, ekonomi, sosyoloji.

5) Gezi notları, yeni buluşlar."

Roman öykü, şiir, araştırma ve inceleme, tarih dizisinde yayınladığınız kitaplar ve yazarları söyler misiniz?

"Çağdaş yazarlar dizisinde; Riga Velestinli, Serafim Maksimos, Aleksandros Svolos, Dimitri Glinos, Tanos Papadopulos, Sofokli Triandafillidis, Sotiri Kostopulos, Kosti Moskof, Pinelopi Maksimu, Rula Konıea, Dimitri Deliolanis, Lukas Akselos. Bunlar, birinci diziye giren kitaplardır. İkinci dizi, yani yabancı edebiyat dizisinde; Diderot, Gogol, Stouker, Oscar Wilde, Robert Linnar, Nani, Balestrini, Borovski, Hrabal, Anadol France, Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Peter Schneider, İrving, Wolfgang Borhert vb. Çağdaş düşünce alanında; Bertolt Brecht, Antonio Gramsi (tüm yapıtları). Karl Marx, Bethelem, Lenin, Rossana Rosanda, Zan Babu, Luigi Feragioli vb. Gezi ve keşif dizisinde; Marco Polo, De Las Kazas vb."

"Son yıllarda en çok hangi tür kitaplar ilgi görüyor ülkenizde?"

— "Yunanistan'da, Cunta yönetiminin sona ermesinden sonra (1974), politik ve tarih konulu kitaplar çok okunmağa başladı. Bu, dört yıl sürdü. Daha sonra, Yunan solunda başgösteren derin anlaşmazlıklar ve bunun sonucu olan düş kırıklığı, halkı daha çok ilmi yapıtlarla edebiyat kitaplarına yöneltti. Bu, halkın belirli partilerin programları doğrultusunda yayınlanan kitaplara bir çeşit tepkisiydi. Edebiyata karşı özel ilgi, bugüne dek sürmektedir."

— Türk edebiyatı ile ilgili yayın politikanızı bize anlatır mısınız? Bugüne dek yayınladığınız, bundan sonra yayınlamayı düşündüğünüz yazarlarımızın adlarını açıklar mısınız?

— Gerek bizim gerekse diğer yayınevlerinin, Türk edebiyatına yaklaşımları, eksiktir, kimi zaman yanlıştır. Bu, yazık ki tartışılamaz bir gerçektir ve, kabul etmek gerekir, üzüntü vericidir. Bugün Yunanistan'da, Türk tarihini, Türk Halk hareketlerini, Türk kültürünü, ve de her iki ülke dilini tam olarak bilene rastlamak çok zordur. Kusursuz çeviriler yapacak kadar iki dili bilen, iki ülke kültürlerinin karşılıklı olarak öğrenilmesini sağlayabilecek kişilerin bulunamayışı, Türk edebiyatı ile ilgili yayını engellemiştir. Biz, 1970 yıllarında, Nazım Hikmet'in "Benerci Kendini Niçin Öldürdü" kitabını, Aziz Nesin'in "Bir Sürgünün Anıları" adlı kitabını ve Sabahattin Ali'nin "Asfalt Yol" başlıklı hikâye kitabını çevirebilecek bir çevirmen bulduk. Adı Stelyo Mayopulos'tur. Yazık ki, çeşitli nedenlerle bu yayını durdurmak zorunda kaldık. Bu çalışmalarımızı Fransızca ya da İngilizce'den yapacağımız çevirilerle sürdürmek istemedik. Bu yüzden, yayınladığımız yapıtları çok sevmemize karşın bu yayınımıza ara verdik.

Kültürel ilişkilerimizle ilgili sorunlar şu ana kadar çözülmüş değildir. Kentinize gelişim, bu konu ile ilgilidir. Bir çözüme doğru gidebilmemiz, sanırım, gerek sizin gerekse Panayot Abacı'nın yardımlarıyla mümkün olabilecektir. Bu sorunun çözümünden sonra düzenli ve sürekli bir çalışma programı düşünmemiz ve uygulamamız çok kolaylaşacaktır. Bu arada kendi sorunlarımız da kimi engeller çıkarmaktadır karşımıza. Tüm bu sorunlara karşın, önümüzdeki yıllarda gerçekleştirmeyi kararlaştırdığımız bir program saptamış bulunuyoruz. Buna göre, yılda iki kitap yayınlamak kararındayız. Sırasıyla; Demirtaş Ceyhun'un "Cadı Fırtınası" romanı, Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" romanı, yazarını şu ana kadar saptayamadığımız bir üçüncü roman, bir şiir kitabı (bu bir antoloji ya da tek bir ozanın yapıtı olabilir). Orhan Kemal'in bir hikâye kitabı, Muzaffer İzgü'nün bir hikaye kitabı ve son olarak da Türk tarihi ile ilgili bir kitap.

Bunlar dışında, tarafınızdan yapılacak herhangi bir öneriyi memnunlukla kabul edeceğiz.

— Ülkenizde en çok okunan Yunan, diğer yabancı ülkelerin ve Türk yazarlarından bazılarının adlarını verebilir misiniz? Tabii konularına göre değişen yazarların best-seller açısından önem kazandığını biliyoruz ama yine de okurlarımızın ilgisini çekmesi açısından bu adlar önem taşımaktadır.

— "Eski Yunan yapıtları, ve Bizans yapıtları dışında, ençok okunan Yunanlı yazarlar, kanımca, şunlardır: Kazancakis, Kavafis, Lundemis, Rıços, Elitis, Seferis, Fotiadis, Kordatos, Mirivilis, Karağaçis, Hacis, Venezis, Glinos, Psirukis, Samarakis, Çiforos, Sotiriu, Varnalis, Vrettakos, Kavadias, Çirkas.

Yabancı yazarlardan; Dostoyevski, Gorki, Vern, Tolstoy, Marx, Wilde, Lorca, Mayakovski, Sartre, Lenin, Markez, Rembeau, Elliot, Gramsi, Kafka, Brecht, Freud, Bukovski, Hamsun, Luxemburg, Reich, Orgones, Balzak, Zola, From.

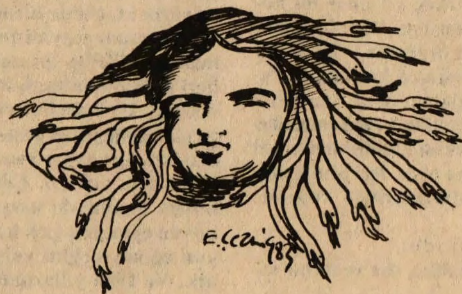
Türk yazarlarından; Nazım Hikmet (15 kitabı şu anda satışta bulunmaktadır). Aziz Nesin (bugüne kadar yayınlanan kitapları 8'i bulmuştur). Ve sonra, Yaşar Kemal, Sabahattin Ali, Ataol Behramoğlu."

— Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

— "Oldukça zor bir soru. Kısaca şunları söyleyebilirim. 36 yıl önce Atina'da doğdum. Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. Şiir ve inceleme ya-

Bir korku ustası: FRANZ KAFKA

"Kişi karşısındakini olduğu gibi sever. Ancak, onunla, o kaldığı sürece birlikte yaşamanın olanağını düşünemez"

"Bu olağandışı, bu öldürücü gerginlikte yaşamanın en doğru yol olduğunu anlamak istemeyiz de gevşetmeye yelteniriz"

AYKUT TANKUTER

Franz Kafka, kendini hayata dava eden bir yazar. Yapıtları daha yıllarca yaşayacak biri -en azından insanlar benzer korkuları

daki önemli insanlardan biri olan Milena'ya sonraları mektup bile yazmayacak, hastalığı sırasında kendisini görmeye gelmesini bile sevgiye yormayarak, bir hasta ziyareti olarak adlandıracaktır.

Murat Dağının Askerleri

KISA KISA

Hazırlayan: **Selim Bulut:**

SOSYAL KADINLAR PARTİSİ
Rıfat Ilgaz
Çınar Yayınları-'83 140s.

*Çınar Yayınlarından çıkan R. Ilgaz'ın **Sosyal Kadınlar Partisi**, güldürü öyküleridir.*

Günlük yaşamda insanlar arası ilişkilerde çıkan yıpratıcı sorunlar, kompleksler, kaprisler, şişinmeler 24 öyküde hicv ediliyor.

Ferit Öngören, yazarın mizah anlayışını şöyle belirtiyor: "Mizahta katıla katıla güldürmekten çok, okuyucuyu düşündürmeyi, yaşantıların, daha doğrusu gerçeklerin acı sonuçlarını anlatmayı yararlı ve gerekli bulur."

SCHOPENHAUER'IN FELSEFESİ VE AŞKIN METAFİZİĞİ
Türkçesi: Selâhattin Hilâv
YAZKO Yayınları-'83
110s. - 250 Tl.

19. yüzyılın filozoflarından olan Schopenhauer, felsefede idealisttir. Bilgi kuramı ve varlık felsefesi, "dünya benim tasarımımdır" ve "öznesiz nesne yoktur" sözleriyle ifade edilebilir.

Yaşam konusunda kötümser yaklaşan filozofun, yaşam felsefesinde insan yaşamının boşluğu, sıkıntısı ve acılı yanları kandini duyurur.

*"Cinsel sevgiyi irdeleyen ve bu alanda özgün açıklamalar getiren" **"Aşkın Metafiziği"** adlı ünlü denemesi ile **Hayatın Acıları, Sanat, Ahlak** üzerine yazardan seçmeler ayrıca kitapta yer alıyor.*

NÜKLEER TEHLİKE
Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş
Haluk Gerger
Bilim ve Sanat Yayınları-'83
152s. 250 TL.

*Yazarın önsözde belirttiğine göre, kitabı hazırlamaktaki amacı nükleer silahlarla ve nükleer savaşla ilgili temel bilgileri kamuoyuna sunmak ve bu yaşamsal önemdeki tehlikeye karşı halkın ilgisini çekmektir. Nükleer savaş tehlikesinin tırmanmasına dikkati çeken Gerger, nükleer savaşın **"savaşılabilir"**, nükleer silahların **"kullanılabilir"** propagandası **"sınırlı nükleer savaş"**, **"kontrollü nükleer savaş"** stratejileriyle işlendiğini belirtiyor.*

Atom bombasının yapılışına kadar olan dönemde, atom fiziğindeki gelişmelerin kısaca verildiği kitapta, daha sonra nükleer silahlar ve gönderme araçlarındaki teknolojik gelişmeler konu ediniliyor. Nükleer güce sahip ülkeler ve bu silahları denetim altına alma çabaları konusunda bilgi verilirken, son bölümde de nükleer bir savaşta bu silahların etkileri anlatılarak, dehşeti sergileniyor.

UMARSIZ PENELOPE
Yannis Ritsos
Türkçesi: Cevat Çapan
De Yayınları-'83
102s. - 200 TL.

Günümüz Yunan şiirinin en büyük ustalarından Ritsos'un şiirleri birçok Avrupa dillerine çevrilmiştir. Nazım, Aragon, Neruda bu

ERGÜN ER

İlgi çeken şiirleri ile aşama yapan bir ozan **Hüseyin Avni Cinozoğlu;** ve ozanın bu yoldaki başarılı adımlarından biri; **Murat Dağının Askerleri (×)....**

Kitabın arka kapağında yazılı olan biçimiyle yapıt, **"Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın özgün bir yorumu..."** olarak tanımlanıyor. Kitabı oluşturan şiirlerde; Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, Anadolu insanının dinmeyen acıları, Anadolu uğruna savaşanların duyguları, özenli ve başarılı bir dille anlatılıyor. Cinozoğlu'nun bundan önceki şiir kitaplarında (**"Her Şafakta Büyüdüler", "Güller Öksüz Kalabilir", "Masallar, Sebiller, Güvercinler", "Kerem Denizi Zuhal Yıldızı" ve "Hamel Burcuna Akan Nehir"**) gördüğümüz simgeci söyleyiş ve yer yer gerçek üstücü özellikler, Murat Dağının Askerleri'nde yerlerini daha gerçekçi bir yaklaşıma ve somut bir anlatıma bırakmış.

Savaş yıllarındaki Anadolu'yu anlatıyor Cinozoğlu;

"Yedi ırk kuşattı karadan denizden / zeytin ağaçları yapraklarını döktü / kurşunla örtüldü göklerimiz / kötü nazar saklıydı uğrunun gözlerinde / benim yurdum göğün en benzersiz yıldızı / sırma belikli dilberler gibidir akça ırmakları / olgun gönülleriyle yeri sarsardı efeler"... 'ay ışığı da göçetmişti uzak diyarlara / kayboldu harman yerlerinin altın sarısı güzelliği / kandiller fersiz yanıyordu evlerde / kurudu gümüş yaprakları ağaçların / umarsız karanlık mevsimdeydi zaman"..... "taç yapraklarını açmıyor ağrından / dağların güzelliği papatyam / gönençle çalmıyor davullar / düğün günlerindeki gibi "....." özgür dalgalarını duymuşum çağlar boyu / Akdeniz / uygarlığım benim".....

Sarıkamış'ı anlatıyor, Maraş'ı anlatıyor, Antep'i anlatıyor;

"pencerelere gün vurur / incir ağaçları büyür / çocuklar adam olur / acıdır tarihi Sarıkamış'ın / peksimeti yok askerin / zemheri öylesine yaman / Sarıkamış ağıt mıdır türkü müdür "....." Maraş'ta yiğitlerin sesi / yükselir yükselirdi arşa / 'arş yiğitler vatan imdadına' / alçalırdı Fransız üniformalı ermeni "........." destanı vardı anaların / İnebolu da / her il Antep'tir Anadolu'da "....." Karayılan / zeybek oynar / yer sarsılır / Antep halkıdır / destandır".........

Ramis Aydın - "Mermi Taşıyan Kadınlar"

Anadolu insanını anlatıyor, Anadolu insanının bitmeyen çilesini, silinmeyen yazgısını;

"denizin tuzlu suyunu basıyor yarasına / düşünde görmüştü leylakları hercai menekşeleri / yıldızsız bir gökyüzünü kanıksayamazdı gözleri / köpük kesiliyor atlarının sağrıları da / delişmen bir hızla geçiyorlar acı rüzgarların estiği / dağlardan "....." sürülmez çiftimiz / ekinlerimiz sararmaz / gönençle uzanmaz ellerimiz toprağa / ta ki o muştulara uyanacağımız şafağa kadar "........." ağıtlarımızla / türkülerimizle / dağları gönendiren sabrımızla / coşkun ırmaklarız akıyoruz özgürlüğe "......." ilk yalazıydı özgürlüğün / dağların yücesinde parlayan çeteci ateşleri / kavrulmuştu yüreklerimiz / deryalar söndürmezdi yüreğimizin harını / böyle başladı / bir ulusun görkemli destanı / dağlar ulu dağlar / yol verin rüzgârımıza / kara günü aydınlatacak rüzgârımıza".......

Ve savaşan insanları anlatıyor, Anadolu'yu kurtarmak için savaşan insanları;

"uzun kavaklar anlatır öyküsünü / yağmur serpen şimşekler anlatır / yoksul köylü askerlerdi bizimkiler / bıyıklarında soğan kokusu "........" dağlardaki ateş şelalesinde onun da hissesi var / soğuk ve yıldızsız bir geceydi dağlara çıktıklarında / denizlerde bile kavrulmuştu yüreği / şimdi kaputun ceplerine dağılan tütün / bıyıklarındaki kekik kokusu / özgürlüğün tanığı"....... "onca yoksunluklar görmüştür / yüksünmemiştir bir kez olsun / köylüdür bilgedir askerdir"........

Evet, Murat Dağının Askerleri adlı şiir kitabında, Hüseyin Avni Cinozoğlu Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın özgün bir yorumunu yapıyor...

(×) Murat Dağının Askerleri, Şiirler, Hüseyin Avni Cinozoğlu, Karabük 1982, Ozanın kendi çabasıyla bastırılmış, 150 TL.
Isteme Adresi: EKİN Sanat Eki Gazipaşa Cad. No: 32 KARABÜK

duyumsadıkça-. 'Ceza Sömürgesindeki tutsak...' Kimilerince yerle bir edildi,kimileri kendi tedirginliklerine onun adını verdiler, öyle yaşattılar. Kutsandı ve yakıldı... Gerçekçiydi ve değildi... Bunların tümü gereksizdi Kafka için. Çünkü bir korku ustasıydı; yalnızca bir korku ustası...

Öleli 60 yıl oluyor, doğumu 100... Başka dillerdeki basımı yıllar önce yapılan **'Günce'**si dilimize daha yeni çevriliyor (o da nedense seçmeler olarak). Kafka'yı iyi bilen bir yazar Mazhar Candan buna kalkışmasaydı belki daha yıllarca akla gelmeyecekti.

Neyi anlatır günceler, neyi açımlar? Kimi yazarlarda bir edebiyat eserine veya birkaçına tanıklık eder. Kimi yazar için -Gide veya Pavese'de olduğu gibi- bir iç-hesaplaşmada imtiyazlı ve güvenilir bir mekân oluverir. Kafka'nınkiler değişik. Gerilim ve stressleri imlemeyen, gündelik notlar halinde tutulmuş. Kafka için sıradan, utangaç bir yaşamın iç-düzenindeki küçük ayrıntılar belki. Kuşkusuz, Kafka'da böyle olmalıydı, diye düşünebilir insan ve yanlış bir sav olmaz bu. Çünkü onun güvenilir mekânı da hesaplaşmaları da yapıtlarıdır. Yapıtları hiçbir zaman hiçbir biçimde kişiliğinden uzaklarda soluk alamazlar. Kafka da onlarla yaşar, bir deha olduğunun bilincindedir üstelik. Hayatında elinden tutan, daha doğru söylemek gerekiyorsam elinden tutmasına izin verdiği tek şeydir deha. Bir anlamda özveridir bu, bir anlamda da erdem.

Hiçbir insanın, varlığının özü'yle ilgili bir kanıt uğruna öldüğünü görmediğini yazarken ne kadar da yanılır Friedrich Nietzsche. Dünyada varlıklarının özüyle ilgili bir kanıt uğruna yaşayan insanlar azdır gerçekte. İşte Kafka'nın kendi yazgısında bütün insanlığı ilgilendirecek biçimde gizliden gizliye işleyen bu sorunsaldır. Bir tek kelimeyi dahi kendi özüyle doldurmanın soğukkanlı bilincini yaşamak ister. Ama hayır, hiçbir zaman olaylara karşı soğukkanlı olamaz, olsa olsa ölümcül bir kayıtsızlık görünümü verir Kafka. Kendi kendisiyle dahi gerilimli bir ilişkiyi yaşar. Ancak bu Kafka için yakınılacak bir durum da değildir çoğunlukla. Gerçeğin kendisidir! Milena Jesanka'ya mektuplarından birinde şöyle yazar: **"Bu olağandışı, bu öldürücü gerginlikte yaşamanın en doğru yol olduğunu anlamak istemeyiz de gevşetmeye yelteniriz..."** Ne var ki, Kafka kendisi için böyle bir gerçek çizer iç-dünyasına: Veremli bir gerçek! Sevmek ve sevilmekten korktuğundan, mutluluk da bir gerginliğin gevşetilmesi anlamını taşıyacak kadar kişiliksiz bir kavramdır.

1911 sonbaharında iç dünyasındaki genel kargaşayı yönlendirmeye fırsat bulamadığını yazmaktadır. **"Günboyu yardım eder görünen sözcükler, geceye sıra gelince karşı konulmaz biçimde paralıyorlar beni!"** diye devam eder. O yıllarda doğu Musevi gizemciliğiyle ilgilenmektedir. Uzun bir zaman etkilenir bu düşünceden. 18 Mart 1912'de ilk kez ölümle ilgili kelimeler görürüz güncesinde: **"Her an ölüme hazır olduğum için, diyelim akıllıydım; ancak bu, başa düşen işlere göstermiş olduğum özen nedeniyle değil, tersine, hiçbirini yapmamış, tek birini olsun yapmayı umut bile edememiş olduğumdan ötürüdür."** İnsan bilincinin seçtiği en geçerli ölüm nedenidir bu...

Aynı yıl Dava'nın bir bölümünü yazar. 29 yaşındadır. Dava gibi bir baş yapıt için ne kadar da genç bir yaş! Ancak kilitlerden oluşan bir bedeni olduğunu kabullenir. Kapanan her kilit sesiyle acılar ve yıkımlar sanki yüzlerce yılı beraberinde sürükleyip, içinin el değmemiş tenhalıklarına doğru uzaklaşır, orda sessiz bir yitişi mayalarlar.

Birkaç kez nişanlanır. Ancak her defasında babası karşı çıkar. 1919'da Julie Wohryzek'le nişanlanmasına da engel olan baba Kafka'dır. Kafka, bunun üzerine "Babama Mektup"u yazarak babasını, gerçekle (!) kendisi arasına girmekle suçlar.

Kafka sonraki ilişkilerinde hep uzak kalmayı seçecektir çaresiz. 14 Ağustos 1913'te **"Cinsel birleşme, ikili yaşam mutluluğunun cezalandırılışı tıpkı..."** diye yazacaktır. Korku en doğal insanca ihtiyacı da köreltmiştir. Öyle ki hayatın Sarsıntıları güncesinde yeteri kadar hissettirmezler kendilerini. Zaman zaman güncesini okuduğuna ilişkin notlara, hatta o notlarda, bunun kendisini duyarlı yaptığı gibi kelimelere rastlamak olası. Ancak kişinin, hayatını gözden geçirmesinin cehennemi tatmakla aynı şey olduğuna inanır Kafka.

Otuziki yaşına geldiğinde kadınlarla olan ilişkilerinin onu daha da içe-kapanık yaptığını görürüz. F. için 24 Ocak 1915'te şöyle yazar: **"Her-**

birimiz kendi kendine ötekinin değiştirilemez ve acımasız biri olduğunu fısıldadı...", devam eder, **"Kişi karşısındakini olduğu gibi sever. Ancak, onunla, o kaldığı sürece birlikte yaşamanın olanağını düşünemez."** Bu saptayımla sanki Kafka, genel ilişkileri içinde öteki insanların, kendi dünyasının dışındakilerin de korkaklıklarının altını çizer, korkunun aslında kol gezdiğini anlatmaya çabalar, ama kendisinden başka kimsenin de bir Samsa olma yürükliliğini gösteremeyeceğini bilmez: Nedir yüreklilik? Güncesinde bu da korku gibi umutsuzluğun nedenlerinden biridir. İnsanın, gücünün dışındaki şeyler için çaba göstermesi de asılsız bir yüreklilik olduğundan mutsuzluk nedenidir. Yazar bütün bunları yalnızca ve yalnızca kendi hayatının ayrıntıları, iç-dünyasının genel yargıları olarak açıklar. Ne düşünsel ne de fiziksel varlığını herhangi bir bütünün parçası, bir oluşumun nedeni ya da sonucu olarak görmediğinden, tanımaya veya anlamlandırmaya yanaşmadığı öteki' ler için bir iddia değildir bu yargı ve varsayımların hiçbiri. Hayatının sonuna kadar da olamaz.

Kafka her şeye rağmen intihar etmez. Hayır, veremden ölmeseydi de etmezdi. Kesinlikle, çünkü kendi acılarının başka insanlarınkinden farklı olduğuna inanmıştı. Bunun için de yaşayabildi, yazabildi. Bunun için de hep korktu belki. İmtiyazlı acılarına başkalarının dokunuvermesinden, kendisine ait birkaç şeyden biri olan acıyı da yitirivermekten korktu. Ona ait olan bir başka şey dehasıydı. Vasiyetinde, yapıtlarının yakılmasını istemesi, dehasını paylaşmaktan yana olmadığını, başkalarını ilgilendirmeyeceği düşüncesini taşıdığını gösterir.

"K., az ilerisinde bayların yanak yanağa dikilmiş, can çekişmesini izlediklerini gördü. 'Bir köpek gibi!' dedi. Sanki bunun utancı kendisinden sonra da yaşayacaktı..." Dava adlı yapıtı bu cümlelerle biter. K.'nın, korkuları yaşadı kendisinden sonra ve Dava daha yüzyıllarca sürecek gibi....

zıları yazdım. Yayınevimce çıkan kitapları incelerim. Yayın programımızı düzenlerim. Yönettiğim "Stohastis" yayınevinin sahibi, karımdır. Bugüne dek iki şiir kitabı, Kıbrıs sorunu üzerine bir inceleme, On sekizinci yüzyıl Balkan ulusları üzerine bir inceleme, Yunan burjuva sınıfı üzerine bir inceleme, "Son on beş yılda Yunanistan'da yayıncılık" başlıklı bir inceleme ve ayrıca Yunan solunun önemli kişilerinden G. Skliros, Serafim Maksimos ve D. Glinos'un tüm yapıtlarının yayını. Bir de ünlü yazarımız Riga Velestinli'nin kitapları. Yazıma son verirken, Somut gazetesi yönetmenine, Türk okuyucularına, Yunan yayıncılığı üzerine bilgi sunmama olanak verdiği için teşekkür etmek isterim."

"Ritsos'un şiiri, nesnelerin hayatımıza yayılmış ve kişilik yüklenmiş görünümlerinin lirik tasviriyle yetinmez. Onun her türlü ilişkiyi tamı tamına şiirleştirme başarısının özünde, insana büyük bir saygı ve sevecenlikle eğilme tutkusunu, bu hiç eksilmeyen-tersine şiddetlenen tutkusunu buluyoruz."

"Onlar el sıkıştıklarında, bütün insanlık için parlar güneş
Onlar gülümsediklerinde, küçük bir kırlangıç fırlar gür sakallarından
Onlar uyuduklarında, on iki yıldız düşer boş ceplerinden
Onlar öldüklerinde, onların bayrakları ve davullarıyla yokuşu tırmanır hayat."

"Yunanlıların Öyküsü"nden

SATRANÇ

Hazırlayan: **SERDAR ÇELİK**

Vassily Smyslov (1921-)

1921'de Moskova'da doğan Smyslov, Botvinnik'le yaptığı 2. ünvan maçını kazanarak dünya birincisi oldu. Ama bir yıl sonraki rövanş maçında yenildi ve ünvanını yitirdi. Bu üç ünvan karşılaşmaları özellikle Fransız ve İspanyol açılışlarına önemli yenilikler getirmesi açısından çok değerliydi. Bu yeni fikirler bugün bile geçerliliğini korumaktadır. Hala etkin oyunculuk yaşamını sürdüren Smyslov, yaşlı olmasına karşın bugün bile başarılı sonuçlar almaya devam etmektedir. Özellikle adaylar maçında (Karpov'a rakip olmak için oynanan maçlar) finale kalması onun ne kadar güçlü bir oyuncu olduğunu göstermektedir. Bu başarısıyla E. Lasker'i andırmaktadır.

Çoğunlukla basit ve sağlam oyun biçimini seven Smyslov gerektiğinde karışık durumlara girmekten çekinmemekte ve bu bölgede son derece kombinatif oynayabilmekteydi. Oyun sonu tekniği ise ancak Capablanca ve Karpov'la kıyaslanabilir. Yazmış olduğu kitaplarla oyunun bu aşamasının iyice anlaşılmasına önemli katkıları olmuştur.

Aşağıdaki oyun onun pozisyon üstünlüğünden (durumsal üstünlükden) doğan beklenmedik bir kombinasyonunu göstermektedir. Bu tema bugün oyun ortası kombinasyonun önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır.

Uhlman - Smyslov (1956)

1. d4	Af6	10. 0-0	Ac6
2. c4	e6	11. Ac3	Kc8
3. Af3	b6	12. c×d5	e×d5
4. g3	Fa6	13. Aa4	Ad4!
5. b3	d5	14. Ac3 **(b)**	Ve7
6. Fg2	Fb4+	15. Ke1	Ac2!!
7. Afd2?! **(a)**	c5!	16. Kf1 **(c)**	A×a1
8. d×c5?	F×c5	17. V×a1	Kfd8
9. Fb2	0-0	18. Ff3	Fa3

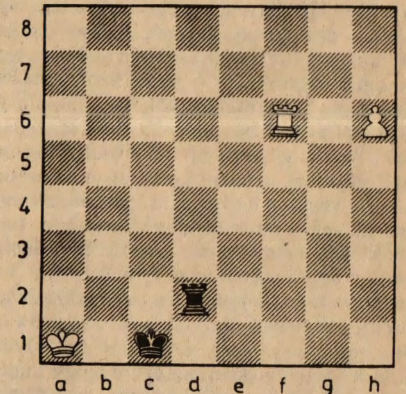
0-1

a) 7. Fd2! Fe7! 8. Ac3 c6 9. c×d5 c×d5 Ae5 ve beyaz hafif üstün.
b) 14. Ke1 Ac2! 15. V×c2 F×f2+ siyah kazanır. Her şeye karşın en iyi savunma 14. Fxd4 dür. Olası bir devam yolu: 14. Fxd4 Fxd4 15. Kbl Ke8 16. Ff3! (en iyisi) Ae4 siyah üstün.
c) 16. V×c2 F×f2+ !! 17. Ş×f2 Ag4+ 18. Şg1 Ve3+ 19. Şh1 Af2+ 20. Şg1 Ah3+ 21. Şh1 Vg1+ ! 22. K×g1 Af2+ mat (boğmaca matı), veya 18. Şf3 Vf6+! 19. Ş×g4 Kc4+! 20. b×c4 Fc8+ 21. Şh5 Vh6+ mat.
Veya 17. Şh1 (fili almak yerine) F×e1 18. K×e1 d4 ve siyahlar kazanır.

Etüd 7

A.A. Troitzky
500 Endspielstudien

Beyaz oynar, kazanır.

Problem 7'nin çözümü:

Anahtar hamle 1. Vb8
1.... Şd7 2. Vd6+ Şc8 (2...Şe8 3. Ve7+ mat) 3. Ae7+ mat.
1...Ş×f5 2. Vg8 h4 (2....c3 3. Fe6+ mat) 3. g4+ mat.

Galip Çakır

Selim Pınar

"Ali, Omer ve Veli Almanya kurbanı çocuklarımızdan yalnızca üçüdür. (...) Ali, Veli ve Ömer analı, babalı yetimlerdir. Belki robot oyuncakları vardı ama akşam evde başlarını okşayacak ana - babaları yoktu."

Ali başını kaldırıp bakmadı bile. Yargıç şaşkınca:

— Doğru mu oğlum? O kadın senin annen mi?

Dedi. Ali gözleri dolu dolu öğretmenine döndü:

— "Benim annem Almanya'da..."

Almanya Afacanları

ETEM ÜTÜK

Mahkeme salonuna ilkin Ali girdi. Sonra Ömer'le Veli göründü. Minik eller birbirine bağlıydı.

Savcı ayağa kalktı ve ağır ağır konuşmaya başladı:

— Sayın Başkan, Sayın Yargıçlar... Şu gördüğünüz sanıkların zavallı ve çocuksu duruşları sizin yüreğinizi yufkalatabilir. Fakat bunların yaptıkları boylarından büyüktür. Baştan da belirttiğim gibi, bunlara acımamak gerekir. Bunlar toplum yapısında yeni yeni uç veren kanser dokuları gibidir. Derhal kesilip atılmazsa kökü kazınmaz. Çoğunluğun güvenliği için azınlığın harcanması gerektiğini unutmamalıyız!.. Karar yüce kurulunuzun, ama bu vatan hepimizin. Vatan ve ulusun esenliği için bu masum yüzlü canavarlara acımamalısınız. Onları en ağır biçimde cezalandırmalısınız. Yarın çok geç kalınmış olabilir. Unutmamalıyız ki, yılanın başı küçükken ezilmelidir...

Bir kadın hıçkırdı, ona başkaları katıldı. Konuya kocaman bir büyüteçle bakmazsak yanılırız. Çocuk önce sevgi, sonra ekmekle beslenir. Biri olmadan öteki işe yaramaz. Su olmadan ekmek, ekmek olmadan su neye yarar ki?... Şu anda sanık sandalyesine oturttuğumuz Ali, Veli ve Ömer analı, babalı yetimlerdir. Belki robot oyuncakları vardı ama akşam evde başlarını okşayacak ana-babaları yoktu... Bunlar baştan beri yalan söylediler. Daha doğrusu yalan söylettik... Gerçekten ne Ali'nin anası, ne Ömer'in babası Almanya'dadırlar. Ali'nin anası Almanya'dan döneli üç yıl oldu. Bunu Ali de bilir. Almanya'dan döndü ama köyüne dönmedi. Çünkü Almanya onda köyüne dönecek yüz bırakmamıştı. Şimdi o İstanbul'dadır, şu yaşadığınız kentte... Ama neresinde, ne iş yapar, kimse bilmez...

Süslü bir kadın hıçkırdı. Tüm başlar ona çevrildi. Öğretmen:

— Evet, işte Ali'nin anası, diye parmağını salonun gerisine acımasız uzattı.

Ali başını kaldırıp bakmadı bile. Yargıç şaşkınca: ... o eski, bozulmamış, yozlaşmamış babalarını yaşatırlar. Veli'nin öyküsü de bunlara benzer işte...

Başkan çocuklara döndü. Salonda sinek uçsa duyulurdu:

— Bu kişiyi tanıyor musunuz çocuklar? Gerçekten öğretmeniniz mi?

Dedi. İlkin Ali ayağa kalktı. O'nu Ömer'le Veli izledi. Yalvaran bir yüzle öğretmenlerine dönüp üçü birden:

— Bizim anamız, babamız Almanya'da. Sizi tanımıyoruz, değil mi öğretmenim? dediler.

★ ★ ★

Bu satırları eğitimci-yazar Hasan Kıyafet'in "Almanya Afacanları" adlı romanının son bölümünden özetleyerek aldım.

Ali, Ömer, Veli ana-babaları yurda döndükleri halde yine onları aramak üzere Almanya'ya kaçak gitme girişiminde bulunurlar. Ali ile Ömer'in bu ikinci girişimleridir. Ama başaramazlar bir türlü. Birinci kaçışlarında Bulgaristan'da yaralı olarak ele geçerler. Hastanede kendilerine iyi bakılır. Oradan da kaçmanın yolunu bulurlar, ama yakalanarak yurda getirilirler. Sonra aralarına Veli'yi de alarak yine bir girişimde bulunurlar. Bu kez Almanya sınırında yakalanırlar. Türkiye'ye getirilip yargıç önüne çıkarılırlar.

Eve, Ali'nin anası İstanbul'dadır. Ömer'in babası Ankara'da, Veli'ninki de bir başka yerde... Ama çocuklar kendi ana-babalarından bambaşka kişiler olup çıkan bu insanları değil, Almanya'ya gittikleri o saf, utangaç, başkaları ile konuşurken yüzleri kızaran, pırıl pırıl Anadolu kadını ile; mert, çalışkan, el toprağında çalışırken elleri patlamış, dudakları yarılmış ama tam bir aile sorumluluğu taşıyan babalarını aramaktadırlar. Almanya'ya girme olanağı bulsalardı ne olacaktı sanki? Hiç, çocukluk işte...

İlk işçilerimiz Almanya'ya gittiklerinde onları şaşkınlıkla seyrettik. Dil bilmeyen, kendi yurdundan dışarı çıkmamış olan bu yurttaşlarımız gelenek ve göreneklerine çok yabancı oldukları bu ülkede ne yapacaklar, insanlarıyla nasıl anlaşacaklar, nasıl bağdaşacaklardı?

Sonra, ellerinde küçük radyoları, teypleri ile boyunlarında yabancılıklarını haykıran boyunbağları, başlarında kenarlı şapkaları ile ilk izine gelişler... Bavullar dolusu naylon çamaşırlar, gömlekler...

Bu yadırgamalardan sonra bir alışkanlık geldi hepimize... Sonra hayranlık duymaya başladık onlara. Yurt dışına işçi olarak gitme istekleri arttı. İş ve İşçi Bulma Kurumları önünde uzayıp giden kuyruklar görülmeye başladı. Köylerde eli-ayağı tutmayan ihtiyarlardan başka Almanya'ya işçi olarak yazılmayan kimsecikler kalmadı. Eğer alsalardı köylerimiz bomboş kalacaktı. Kimi açık gözler bunun ticaretini yapmaya, yurt dışına işçi yollayacağız diye saf vatandaşları dolandırmaya başladılar.

Ama tüm bunların dışında bir toplumsal çöküntü gelebileceğini kimse düşünmedi, ya da düşünmek istemedi. Ancak yazarlarımız konuya eğildiler. Almanya'nın ağır yükünü omuzlarında taşıyan emekçilerimizin acıklı ve acılı durumlarını, yaban ellerde karşılaştıkları zorlukları, sorunları dile getiren, çözümler arayan yapıtlar vermeye başladılar. Hele çocuklar... Yarının ileri Türkiye'sini yaratacak ve yapacak olan, tüm umutların bağlandığı çocuklarımızın önemli bir parçasını oluşturan yurt dışındaki işçi çocuklarımızın durumu nedir, ileride ne olacaktır? Gerçi onları eğitmek

Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı

SOMUT YAYIN SERVİSİ

Araştırma orjinal bir çalışma olmamakla birlikte, psikoloji alanındaki büyük bir boşluğu dolduruyor. Çeşitli durumlarda ortaya çıkan anksiyetenin derecesini ölçen bir envanter kitabı. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Necla Öner ve Sosyal Psikoloji Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Ayhan Le Compte tarafından Türk toplumu için uyarlanmış. Uzmanlar kitabın amacını şöyle açıklıyorlar:

"Kültürlerarası bir araştırma yapmak ve bu duygunun ne kadar temel bir duygu olduğunu saptamak."

Envanter Asya, Afrika ve Avrupa'yı içine al mak üzere 24 dile çevrilmiş. Envanterin uygulanması oldukça kolay. Bu da psikolojik açıdan değerliliğini arttırıyor. Salt, envanter çalışmasını yürüten uzmanlarca değil, rehberler, okul psikologları, eğitimciler tarafından da kullanılabilecek bir envanter. Türkçe'ye bire bir uyarlanmamış. 597 kişilik bir örneklem grubu üzerinde geçerliliği ve güvenirliği araştırılmış.

Bulgular, stress koşullarında durumluk kaygı seviyesinde manidar yükselmelerin olduğunu, sürekli kaygı seviyesinde ise, üç denek grubu hariç, yükselmelerin olmadığını göstermiştir. Envanterin durumluk kaygı ve sürekli kaygı ölçeklerinden elde edilen puanları arasında orta derecede manidar ilişkiler saptanmıştır.

Sekiz denek grubundan oluşan örneklem, lise ve üniversite öğrencileri, üniversite öğrencilerinden bir kısmının ebeveyn ve arkadaşları, diş polikliniği, psikiyatri, kalp ve genel cerrahisi hastaları ile diyaliz (sin'i böbrek) hastalarını kapsamakta. Deneklerin yaş, cinsiyet, meslek, eğitim ve sosyo-ekonomik seviyeleri kontrol altına alınmamış.

Araştırma sırasında envanterin zaman zaman değiştiği belirtiliyor uzmanlarca.

Bulgular, stress koşullarında durumluk kaygı seviyesinde manidar yükselmelerin olduğunu, sürekli kaygı seviyesinde ise, üç denek grubu hariç, yükselmelerin olmadığını göstermiştir. Envanterin durumluk kaygı ve sürekli kaygı ölçeklerinden elde edilen puanları arasında orta derecede manidar ilişkiler saptanmıştır. Bu veriler de çalışmanın yapı geçerliliğini desteklemiş.

Kriter geçerliliğinde ise, psikıyatri hastalarının kaygı seviyesinin normallerden yüksek olduğunu ve üniversite öğrencilerinin kaygı seviyeleriyle akademik başarıları arasında önemli bir ilişkinin bulunmadığını ileri süren iki hipotez araştırma bulgularıyla desteklenmiş.

Türkçeleştirilmiş durumluk ve sürekli kaygı ölçeklerinin, normal ve uyum bozukluğu olan bireyleri, kaygı reaksiyonlarına göre birbirinden ayırd edebildiği, klinik teşhis ve terapide yardımcı olacağı, kültürlerarası araştırmalarda kullanılabileceği araştırma bulgularıyla kanıtlanmış.

Şimdiden bu uzmanlara diğer araştırmalarında başarılar dileriz.

— Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı-Doç. Dr. Necla Öner-Dr. Ayhan Le Compte-Boğaziçi Üniversitesi Yayınları (26 sayfa)

Sartre ve "Veda Töreni"

Acı, buruk, hüzünlü anılar toplamı... 1970-1980 yılları arasında (Sartre'ın son yılları) günü gününe tutulmuş notlardan, anılardan oluşuyor. Anlatan da, bağlılığın, dostluğun, özverinin, sevginin simgesi Beauvoir...

BEHZAT AY

21 Haziran 1905 yılında Paris'te doğup 15 Nisan 1980'de Paris'te ölen Jean Paul Sartre hakkında okuyucular elbette epey şeyler biliyorlardır. Nedeni, birçok yapıtları dilimize çevrilip, kezlerce basılmış, okunmuştur. Şu anda benim ... düşünür-yazardır.

Sartre, insanın '**eylem**' olduğu savında ölünceye dek direnmiştir. Ödün vermeyen özgürlük savaşımcısıdır. Bütün baskıların özgür insan eylemleriyle aşılacağı savını ölümüne kadar sürdürmüştür. Özgürlüğün temelinde sorumluluğun yattığını vurgulamıştır. İnsanın kendisinden ve çağından sorumlu olduğunu sık sık yinelemiştir. Değer yargıları yanlışsa, insan özgürlüğünü yok ediyorsa, o yanlış değer yargılarını değiştirmek insanın görevidir, üstelik çağdaşlaşmasıdır demiştir. Felsefeyi göklerden yere indirmeye çalışmıştır. Varoluşçuluğun temeli bildiğimiz, **"önce insan vardır, sonra özünü oluşturur; özü varoluşu belirler, varoluş özden önce gelir"** düşüncesinin bir numaralı savunucusu olmuştur.

Sartre'ın yukarıda sıraladığım yapıtlarını ve ...

Bu sırada gerilerden biri ayağa kalktı. Kara giysili, uzun boylu, zayıfça biriydi. Bir öğrenci gibi parmak kaldırıp söz istemişti. Saygılı bir biçimde öksürdü:

— Sayın başkan, sayın yargıçlar, ben bir avukat değilim. Şu yargıladığınız minik yavruların öğretmeni... Kalkıp ta Çiçekdağı'ndan buraya geldim. Onları değil, gerçek suçlulardan biri olan kendimi savunmak istiyorum. Bunca yolu onun için çiğnedim. Analar, babalar hiçbir zaman iyi öğretmen değildirler... Ali, Ömer ve Veli sayıları onbinleri bulan Almanya kurbanı çocuklarımızdan yalnızca üçüdür. Bu ko-

— Doğru mu oğlum? O kadın senin anan mı? Dedi. Ali gözleri dolu dolu öğretmenine döndü:

— Benim annem Almanya'da...

Öğretmen titreyen elleriyle düğmelerini çözdü.

— Ali, Ömer, Veli, çocuklar bağışlayın beni. Konuşmak zorundayım. (...) Ömer'in babası Ankara'dadır. Bunu Ömer de bilir. Ticaretle uğraşırmış. Almanya'dan döndükten sonra köye ısınamadı. Köy dar geldi. İçkiye, kadına dadandı. Köye yılda bir kez ya uğrar, ya uğramaz. Karısı ve çocukları, yüreklerinde daha

üzere öğretmen yolluyoruz ama, soruna kökten bir çözüm bulunabilmiş midir? Bu toplumsal yaraya parmak basan yazarlarımızdan biri de Hasan Kıyafet'tir. Kıyafet, yazarlığının yanı sıra, ondan da ileri olarak bir öğretmendir, bir eğitimcidir. Yapıtlarında bu yanının ağır bastığı görülür.

Hasan Kıyafet bu yapıtında usta bir gözlemci olarak konuyu ele alıp işliyor, bir öğretmen duyarlığı ve gerçekliği ile de toplumumuza bir dersini daha vermiş oluyor.

Almanya Afacanları. Yazarı: Hasan Kıyafet. Yalçın Yayınları. İstanbul.

hin usuma gelenler: **'Bulantı'** (roman), **'Duvar'** (öyküler), **'Sözcükler'** (anılar), **'Siyaset Çarkı'** (oyun), **'Kirli Eller'** (oyun), **'Saygılı Yosma'** (oyun), **'İş İşten Geçti'** (senaryo-roman).

Bu yapıtlardan yalnız **'Bulantı'**'nın Fransa'da iki milyon sattığını düşünürsek, 1964 Nobel Yazın Ödülü'nün verilmesine yol açan **'Sözcükler'**-in dünyada yaptığı yankıyı (üstelik Sartre bu ödülü kabul etmemiştir) duymuşsak, çağına damgasını vuran düşünür-yazarların önlerinde Sartre'in geldiğini kabul etmekte sanırım yanılmış olmayız.

Sartre, ilk varoluşçu olmasa da, varoluşçuluk deyince usumuza ilk gelen anılarından yaşamını **(Sözcükler)** okumuştum daha önceleri. Son günlerde okuduğum altı yüz sayfalık **'VEDA TÖRENİ ve JEAN PAUL SARTRE'LA SÖYLEŞİLER'** beni daha fazla etkiledi. Özellikle on forma tutan ilk bölümü; **'VEDA TÖRENİ'**. İkinci bölüm 1974 yılının yazında Roma'da, aynı yılın güzünde Paris'te Sartre-Beauvoir arasında teybe alınmış söyleşiler. Pek çok çeşitli konuları içeriyor bu söyleşiler.

Bu büyük yapıtın özellikle ilk bölümü, **'VEDA TÖRENİ'** beni çok etkiledi demiştim yukarıda. Etkilenilmeyecek gibi değil ki.. Acı, buruk, hüzünlü anılar toplamı, 1970-1980 yılları arasında (Sartre'in son yılları) günü gününe tutulmuş notlardan, anılardan oluşuyor. Bu yıllar Sartre'in yarı kör olduğu, tansiyon yüksekliği, şeker sayrısı, yarı felçli de olmak üzere birçok sayrılıklarla boğuştuğu yıllar... Anlatan da, bağlılığın, dostluğun, özverinin, sevginin simgesi Beauvoır...

Bu kadar sayrılıklar içinde çırpınan Sartre, konferanslardan protestolardan, arabuluculuklardan uzak kalmadığı gibi, yarı kör olduğu için, can yoldaşı Beauvoır yardımıyla **Halkın Dostları, Suçluyorum, Yeni Zamanlar, Kurtuluş, Yabanıl Fransa...** vb. yayın organlarına yazılar yazmakta. Sürekli düşünsel, ekinsel, yazınsal etkinliklerini de sürdürmekte... İspanya, İtalya, Yunanistan, İsrail... gezilerine çıkmakta. Hem de güçlükle yürüdüğü, kimi zamanda hava limanlarına tekerlekli arabalarla, sedyelerle götürüldüğü halde...

İnatçı bir yaradılışı da var Sartre'ın. Sözgelimi 1968'den sonra kıravat takmayı bırakmış. Üstüne başına özen östermez olmuş. Çocuksuluğu da insanı şaşalatıyor. Beauvoır, 'umut ve kaygı gel-gitleri arasında kıvranırken, Sartre, kızlarla, kadınlarla birlikte olunca (sayrılıklarına karşın) alabildiğine mutlu oluyor. Özellikle Yunanlı delişmen kız Melina ile olduğu zamanlar. Kendine içki yasağı konmuş ama, kadınların getirdiği içkileri kitaplığının arkasına, kitaplarının arasına gizler. Yalnız kalınca da içer. İçer ve cezasını çeker. Yani sızar, karyoladan düşer, halı üzerinde sabahlar...

Sartre, çok sayrı, yatalak, yaşlı ama, şöyle söyler: ''Yapmam gerekeni yaptım... Yazdım, yaşadım, üzülecek hiçbir şey yok.'' (S.109)

O kadar çok para kazanan, üstelik Nobel Ödülünü de reddeden Sartre, çokça cömerttir. Ama, ''... son yıllarda kafasını kurcalayan o kaygı yeniden canlanmıştı: Para yokluğu. (s. 157) diye yazar Beauvoır.

1977'de sayrılığı artar. Sigarayı bırakmazsa, önce ayak parmakları, sonra ayakları, daha sonra da bacakları kesilme durumunda... Yine de düşünürün gönlü uslanmaz! ''Çok sayıdaki kadın arkadaşlarından hâlâ zevk alıyordu. Melina Atina'ya gitmişti ama, onun yerini alanlar vardı.'' (s.145) ''Sartre arada sırada, yeni tanıştığı ve Roma'da oturan genç bir Amerikalı kadınla görüşüyordu.'' (s.148) ''Genç kadınlarla ilişkileri onu oyalıyordu.'' (s.150) ''Sonradan öğrendiğime göre, tehlikeyi bilmeyen çeşitli hanım arkadaşlarına şişelerle viskiler, votkalar getirtiyormuş.'' (s.151) ''Özellikle de bu içki tutkusunun yeniden ayaklanmasına akıl erdiremiyordum.'' (s.151)

Artık 1980'in 15 Nisanı... ''Ertesi gün, gözleri kapalı, bileğimi tuttu ve bana: ''Sizi çok seviyorum, Castor'cuğum'' dedi. 14 Nisanda geldiğimde uyuyordu. Uyandı ve gözlerini açmadan bana birkaç söz söyledi. Sonra bana ağzını uzattı. Ağzını, yanağını öptüm.'' (s.157)

1980'in 15 Nisan gecesi Sartre ölmüştür artık. Ertesi gün şöyle söyler Beauvoır: ''Bir ara, beni Sartre'la yalnız bırakmalarını söyledim ve çarşafının altına uzanmak istedim. Bir hemşire beni durdurdu: ''Hayır. Dikkat edin... Kangren.'' İşte o zaman onun kara kabuklarının gerçek türünü anladım.'' (s.159)

''VEDA TÖRENİ'ni şöyle noktalar Beauvoır: ''Ölümü bizi ayırıyor. Ölümüm bizi birleştirmeyecek. Bu böyle. Yaşamlarımızın o kadar uzun bir süre uyumlu gidebilmiş olması bile çok güzel bir şey.'' (s.162)

Bu büyük anı kitabı Nesrin Altınova'nın güzel Türkçesiyle çevrilip, Varlık Yayınları'nca yayınlanmıştır. Sartre'ın en yakınınca yazılmış sıcak, hüzünlü, ayrıntılı bir yapıttır. ''VEDA TÖRENİ.''

MUZAFFER UYGUNER

Hilmi Yavuz'un Gizemli Şiirleri

Aç da gönül kapısını
Gör Tanrı'nın yapısını *Yunus Emre*

Gizemcilik, ''vasıtasız, içten doğma bir duygunun, benliğin dünyanın ruhu, Mutlak denilen kendisinden daha büyük bir şeyle birleşmesi halinin belirdiği bir iç durumdur. Başka bir deyimle, insan ruhunun, yaradılışın temel ilkesiyle samimi ve aracısız birleşmesi, kutsal ruhun vasıtasız olarak anlaşılması demektir''[1]. Bu anlayış (gizemcilik), Tanrı'yı kanıtlamaz ve böyle bir savı da gütmez; onu sezer, kendisinde varolduğunu duyumsar. ''..tümüyle duyulara dayanan bilimle dış görünüşün yavaş ve yanılabilir incelenmesine karşın bilgeliğe hızlı, delici ve zorlayıcı giriş yolu inancıdır bu. İçsel bir tutkuya kapılma yeteneğindeki kişilerin tümü, nesnelerin gerçek olmadığı duygusuna kapılmış, gündelik şeylerle ilintilerini koparmışlardır zaman zaman. Bu durumda, dış dünyanın katılığı yok olur, ruh da, sonsuz bir yalnızlık içinde, kendi derinliklerinden, o zamana dek gerçek ve canlı olarak görünmüş olan düşsel görüntülerin çılgın dansını ortaya çıkarır''[2]. Gizemciler, birliğe inanırlar, bölünme ancak geçici bir durumdur.

Gizemcilik, yüzyıllar boyunca sürüp gelen bir anlayıştır. Yazın dünyasında da yansımasını bulmuştur. Bizim yazınımızda en büyük temsilcisi bugün de değeri yadsınmayan Yunus Emre'dir. Yunus Emre, Tanrı'nın, insanın içinde olduğunu, insanın, Tanrı'nın bir görsel biçiminden başka bir şey olmadığını, hatta bütün bitki ve yaratıkların da bu görselliğin değişik görüntüleri bulunduğunu söyler şiirlerinde. Yukarıya aldığımız iki dizede, Yunus Emre, bu durumu açıkça ve anlaşılır biçimde söylemiştir. İkilem olmadığını da **''Bende ben yok sende de sen/Nur olursun bunu bilsen''** dizelerinde çok güzel açıklamıştır. **''Hakkı Hak'la Hak'da bulduk/Biz hem sultan hem de kulduk/Yunus der ki gamla dolduk/Gönül bundan azad olmaz''** dörtlüğünde de başka bir söylem içindedir. Hilmi Yavuz'un **Gizemli Şiirler** adlı kitabında da gizemciliğin değişik söylemini buluyoruz. Yavuz, dilimizdeki bazı sözcüklerin iki anlamlılıklarından da yararlanmış, gizemcilik anlayışını ustaca şiirleştirmiştir. Sözgelişi, ''dil'' sözcüğü bunlardan biridir.

Yavuz, ağzımızın içindeki dilimiz dışındaki anlaşma aracı olmasını ve Osmanlıcada da ''gönül'' anlamındaki kullanışını, şiirinde, zaman zaman kendi anlayışında kullanmaktadır. Sözgelişi, **''dil, güzü bekleyen kıyıda/aşkın sözünü karşılıyor/gibiydi..''** (s.23) dizeleriyle **''Dil'in fırtınası dindi/ve bundan böyle/şiir artık ne mümkün/mü diyordunuz''** (s.31) dizelerinde bu ustaca kullanışın örneklerini buluyoruz.

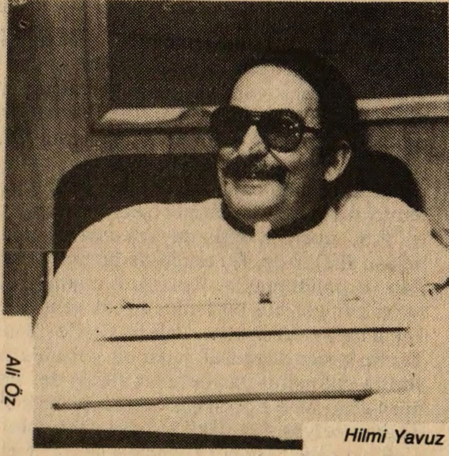
Yavuz, bir konuşmasında şunları söylemişti: ''Bu şiirlerle **Yaz Şiirleri**'nde denediğim bir stili, bu kez İslâm gizemciliği (tasavvuf) ile Dil arasında kurduğum bağıntıları, söylemin nesnesi kılarak yinelemeye çalıştım. Bence Dil'de de gizemli bir yan var. Nedir Dil'in ötesindeki? Nesne mi, Kural ve uzlaşım mı? Mit mi? Dil bir gizemi getiriyorsa, İslâm tasavvufu da Dil'in-ötesi'ni kurcalamıyor mu? Tasavvuf, Söz'e karşı ''hâl''i getiriyor. Gizemi, içrek (batınî) olanı aşmak, kendisi de içrek olan bir öteki gizemle (Dil'le) mümkün değil. **Gizemli Şiirler,** işte bu sorunsalı getiriyor ve şiiri bir kez daha poietike kılıyor.''

Hilmi Yavuz'un bu sözlerinin şiirsel bir söylemini ise **''Bulutlu Yazılar''** adlı şiirde buluyoruz: **''bulutlu yazılar! siz benim/sizi yazmamı bekliyordunuz/Dil'in gurbetindeydiniz/ve Söz'e tutsak/ne zaman okusak akşamdınız siz /ne zaman kurtarsak şimdi/ve bugün/dili geçmiş sevdalar/anlatıyordunuz''** (s.30). Sondan bir önceki dizeyi, ''di'li geçmiş sevdalar'' yazımıyla değerlendirmek gerektiği inancındayız: o zaman bu dize daha ustaca bir söyleyişin ürünü olmaktadır. İçrek olanı, bilinenin ötesindekileri (mâsivâ'yı) içerik olarak alıp söyleyebilmek oldukça güç olmalı. Gelip geçen birçok ozan gizemciliğin şiirini yazmaya yönelmiş ise de adlarını anabildiğimiz, ürünleri bize kadar gelebilenler oldukça az. Yavuz, çağdaş bir şiir anlayışı ve söylemi içinde, imgeleri rahatça dizeleştirerek gizemciliği yeni bir biçim içinde şiirleştiriyor. Kitabın son şiiri olan ''Size Bakmanın Tarihi''nde, şiirin son bölümünde şöyle diyor:

Size bakmanın tarihi! bir
kalbime güvensem sizi hep
okurdum ben... ama nedense
hep aynı hüzün ve hep aynı tutkuyla
bakmayı bilmediğimden, ne yapsam
bir ilenç, bir kargış
gibi ardımsıra geliyor şairliğim
o solgun yolculuğa adanmış (s.45)

Yavuz, yeryüzünde geçip gidecek ''solgun yolculuk''da, durup da her an Tanrı'yı düşünmek, gizemcilikle uğraşabilmek olanağımız yok; zaten, böyle bir anlayışa varabilmek de kolay değil, çaba ister, ''bakmayı bilmek'' gerekir, der. Gizemciliğin temelinde Tanrı-insan birliği önemlidir elbette. Sezginin, sevginin rolü de çok önemlidir. Gizemciliğin temelinde yatan en büyük öge sevgidir. Yavuz'un şiirinde bu sevgi anlayışının çeşitli söylenişlerini görüyoruz. Tanrı-insan birliğini de değişik imgelerle şiirleştirir. Özellikle **''Gizem''** adlı şiirde görüyoruz bunu: **''hem aldanan hem aldatan/olduğu zaman/dilden/dilin güzüdür üşür/sözün yazına karşı/kuşlar kuşlarla örtüşür/bir yaprak bir yaprağa/doğru uğuldar''** /../**ve der ki dilden kopan/bal örgüsü söz/hem söyleyen hem söyleten/olduğu zaman/bana ben o'yum dedirten/nedir?''** (S.8-9)

Hilmi Yavuz, bu kitaptaki şiirlerinde, eski bir anlayışı (gizemciliği) şiirleştirmekte olduğu halde gizemciliğin eski terimlerini kullanmak gibi bağnaz bir yola girmemiş, bugün kullanılan sözcükleri yeğlemiştir. Geleneğe bağlı kalmanın, sözcükleri de olduğu gibi kullanmak olmayacağını böylece kanıtlamış da olmaktadır.

Ali Öz
Hilmi Yavuz

Gizemcilikteki sevgiye dönük çok dize var şiirlerde. Bunlardan bir örnek, ''Ünlem''de görülmektedir: **''Bu yolculuk benim mülküm/öteki bütün yolculuklar gibi/üzerimde acıların çiyleri/hâlâ duruyor/ ve aşkların usulca geçtiği/bir vâdi miyim?.. belki..''** (s.11). **''Deprem''** adlı şiirdeki son dizede ise **''kalbim buluşmamızdır, ey ceren!''** demektedir. **''Söylem''** adlı şiirde şu dizeleri bulu yoruz: **''sanki hâlâ sevdaları/içerden/yazan biri var - ya da siz'', ''...sevdaları içerden yazan/biri var ne tuhaf, /siz bunu hiç/bilmiş miydiniz? ezilmiş erguvanlar!..''** (s.14 ve 15).

''Yakın Aşklar'' şiirinde, gizemciliğin başka bir yönüne, birliğin bakışımla kavranışına dönük dizeler görüyoruz. **''aynalar ve bakışım!/sıra kime gelecekse gelsin/ordaki mi ben idim, bendeki/mi ordadır?/hangisi bana gizem/hangisi senin kışın/hangimizin daha derin yolları/kum ve harç ve karışım''** (S.29) **''Hayal Hanım''** da gizemciliğin başarılı bir şiirini okuyoruz. Yavuz, bu anlayışın özünü değişik bir söyleyişle ve çok güzel şiirleştirmiştir.

Hilmi Yavuz, değişik bir biçim anlayışını burada da sürdürmüştür. Şiirinde, dizeler, birbirine bağlanarak uzayıp gider; ama, tümceler, dizelere çok kez kopuk kopuk yerleşir. **''Ünlem''** şiirinde, **''şimdi bir çığ koptu/kopacak/benden güle doğru-öyle ki''** dizelerinin ortasındaki ''kopacak'' sözcüğünden oluşan dize yukarıdan aşağıya yazılmıştır, kopmayı görüntüler gibi. Dizelerin kuruluşunu daha iyi görebilmek için, ''Bâtini''-den bir bölüğü alalım:

her şey bâtını! gül
goncalarda içkinken
dil, güzü bekleyen kıyıda
aşkın sözünü karşılıyor
gibiydi...(s.23)

Görülüyor ki, bir tümcenin ya da anlam biriminin bazı sözcükleri ardarda dizelerde yer almaktadır. Çoğu şiirde, bir bölük, genellikle bir tümceden oluşmakta; bu bölükler ise bazı şiirlerde yedi dize bile olmaktadır.

Hilmi Yavuz, dilin bütün olanaklarını şiirinde kullanma eğilimindedir. Dilimizdeki ses uyumlarını, iç uyakları iyi kullanabilmektedir.

Şiirinde, belirli bir ses düzeni, bir uyak kurgusu görülür. Özellikle de şiir bölüklerinin son ve sondan önceki dizelerinde uyağa yer ve önem vermektedir. ''Eylül'' şiirinde, yedişer dizeden oluşan üç bölükte, her bölüğün son iki dizesi ayrı ayrı uyaklı olduğu gibi bu bölüklerin beşinci dizeleri de kendi aralarında uyaklı bir düzen içinde (sökülürdünüz, örtülürdünüz, güldüğüydünüz) uyaklıdır. Bölüklerde yer alan bazı dizeler de uyaklı kılınmış ise de, bu ısrarla üzerinde durduğu bir ses uyumu ya da uyak kaygısı oluşturmamaktadır. Ama, gene de ses uyumuna önem verdiğini gösterdiği kanısını doğurmaktadır.

Hilmi Yavuz, bu kitaptaki şiirlerinde, eski bir anlayışı (gizemciliği) şiirleştirmekte olduğu halde, gizemciliğin eski terimlerini kullanmak gibi bağnaz bir yola girmemiş: bugün kullanılan sözcükleri yeğlemiştir. Geleneğe bağlı kalmanın, sözcükleri de olduğu gibi kullanmak olmayacağını böylece kanıtlamış da olmaktadır.

Hilmi Yavuz, gizemciliği içerik olarak alan bu şiirlerinde, şiirimizin geleneksel biçimlerine ve söyleyişine kapılmadan, kendine özgü biçim anlayışı içinde başarılı gizemli şiirler yazmıştır. Gizemciliğin kendine özgü anlamını çeşitli ve başarılı imgeleriyle ortaya koymuştur. Diyebiliriz ki, Hilmi Yavuz, Yunus Emre'den bu yana yazılan gizemli şiirlerde doruk noktalarından biri olmuştur. Yunus Emre, bir dörtlüğünde, **''İnkâr da bir iman da bir/Seven olur aşkta kâfir/Şekli bırak mânaya gir/Gönle yazdık biz çok şükür''** demişti. Buradaki **''Şekli bırak mânaya gir''** dizesini şiir için düşünürsek, Yavuz, hem biçimi hem de anlamı yadsımadan yazmıştır şiirini, Yunus gibi.

---

1. Henrgi Serouya (çev. Nihal Önol), ***Mistisizm-Gizemcilik-Tasavvuf****, inceleme, Varlık Yayını 1967, s.8.*
2. Bertrand Russel (çev. Ayseli Usluata), ***Mistisizm ve Mantık****, inceleme, Varlık Yayını 1972 s.15—16.*
3. Hilmi Yavuz, ***Gizemli Şiirler****, şiir, Cem Yayını, İstanbul 1984, 45 sayfa, ederi 150 lira.*
4. Hilmi Yavuz, ''Yanıtlarıyla'', Yaba dergisi, Kasım-Aralık 1983.

KİTAP OKUMAYI VE OKUTMAYI SEVENLERE

Yayınlarımızın taksitli satış bölümünde, aktif pazarlama elemanı olarak, maaş + primle çalışacak Genç, dinamik elemanlar aranıyor.

Başvuru: (saat 10.00-13.00 arası)
YAZKO-Türkocağı Cad. İstanbul Tabip Odası
Han No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu

TİYATRO

Sade vatandaş Şvayk

(Yazan: Bertolt Brecht, J.Hasek, Çeviren: Can Yücel, Kurgu ve yönetim: Başar Sabuncu, Müzik: Sarper Özsan, Dans: Altan Tekin, Taner Barlas, Çevre düzeni ve kostüm: Gürer Yontan).

ZEHRA İPŞİROĞLU

Bertolt Brecht'in 1941'de yazdığı "Şvayk II. Dünya Savaşı'nda" adlı oyunu halk tiyatrosu geleneğinde bir güldürüdür. Şvayk tipi Haşek'in romanından alınmıştır. Romanda, Şvayk Avusturya-Macaristan ordusunda bir Çek eridir. Büyüklerinin bir dediğini iki etmeyerek aşırı bir işgüzârlıkla yerine getiren, bu yüzden de sırtı hiç yere gelmeyen bir halk çocuğudur. İşgüzarlık, itaat etme, emre uyma maskesi ardından için için alay eder egemen güçlerle. Brecht'de oyun II. Dünya Savaşı sırasında geçer. Şvayk burada savaşa ve Hitler yönetimine karşı sessiz bir direnişi temsil eder.

Brecht'in oyununda halk tiyatrosuna özgü serbest bir oyun biçimi benimsenmiştir. Şvayk'ın yaşamından çeşitli serüvenleri anlatan tek tek sahneler ve Hitler yönetiminin parodisini içeren ara oyunları oyunun epik kurgusunu oluşturur. Oyunun sonu açık bırakılmıştır. Şvayk'ı Rus topraklarında yol alır, düş görür ve Hitler ile konuşurken izleriz. Bu sahnede düş ve gerçek öylesine bütünleşir, öylesine içiçe girer ki, Şvayk gerçek dışı bir boyut kazanır. Böylece Şvayk'ın direnişi temsil eden bir sembol figür olduğu vurgulanmış olur.

Brecht notlarında "Cesaret Ana ve Çocukları" oyunundaki Cesaret Ana tipiyle Şvayk arasında bir karşılaştırma yapar (1). Her ikisi de halktandır, ezilen, sömürülen sınıfın sözcüleridir. Koşullar, ikisinin de elini kolunu bağlamıştır, düzene ayak uydurmadan başka çareleri yoktur. Ancak Cesaret Ana savaşı doğal bir olguymuş gibi kabul eder, bilinçsizdir, Şvayk ise uyanıktır, bilinçlidir. Cesaret Ana'nın etkinliğini, savaştan bir şeyler koparabilmek için harcadığı çabaları Şvayk tanımaz, yalnızca kendini ayakta tutmaya çalışır ve başarır. Brecht, Şvayk tipiyle bir çözüm vermez kuşkusuz, Şvayk'ın içinde bulunduğu sistem hep onu olduğundan başka türlü görünmeye, rol oynamaya zorlar çünkü. Sürekli bir çelişki içindedir Şvayk, ama bu çelişki burada bir umudun ifadesidir, halkın sırtının kolay kolay yere getirilemeyeceğinin umudunun.

Başar Sabuncu'nun "Sade Vatandaş Şvayk" adı altında sahnelediği oyunun belkemiğini bazı kısaltmalar ve Haşek'den alınmış bazı eklemelerin dışında, Brecht'in yapıtı oluşturuyor. Ancak Brecht'de büyük bir ustalıkla birbiriyle kaynaşan epik ve dramatik, trajik ve komik, gerçek ve gerçekdışı ögeler Başar Sabuncu'nun yorumunda hamuru tutmamış pasta gibi dağılıyor. Amaçlanan nedir? Epik türde bir halk güldürüsü mü, yoksa bir müzikal mi? Faşizm eleştirisi mi, yoksa suya sabuna dokunulmayan konuların işlenildiği bulvar tiyatrosu mu?

Bu karmaşanın en baş nedeni, oyunda kullanılan müziktir. Brecht'de Çek ve Alman halk türkülerinden esinlenerek Hanns Eisler'in bestelediği şarkılar oyunun akışını yer yer kese-

yönelttiği gibi, oyuna şiirsel bir bütünlük kazandırır. Oyunun en güzel, en karakteristik yanını bu şarkılar oluşturur. Burada bu müzik alabildiğine duygusal bir hafif müziğe dönüştürülmüş. Hele şarkıların içeriğini anlaşılmazlığa boğan Playbackler, oyuna öylesine ters düşüyor ki! Aynı yanlışa Beklan Algan da 1977'de Deneme Sahnesi'nde sergilenen "Cesaret Ana" oyununda düşmüştü. Böylesine ucuz bir zevki yansıtan bir yaklaşım, Brecht'i Brecht olmaktan çıkartıyor, sıradan bir müzikale dönüştürüyor.

Brecht'in tiyatro anlayışına bütünüyle ters düşen başka bir nokta da atmosfer yaratılması. Özellikle oyunun ikinci yarısında türlü görsel ve işitsel etkilerle Rus topraklarında yol alan askerler canlandırılıyor. Silah sesleri, kar yağışı vb. Oyunun ikinci yarısında düş ve gerçek birbirine karıştığından kuşkusuz bu tür etkilerden yararlanmak mümkün, ama bunları oyuna sindirmek, oyunun bütününe bağlamak gerekiyor. Oysa tıpkı izleyicinin kulaklarında çınlayan şarkılar gibi, teknik etkiler de oyunun dışına taşıyor, sırıtıyor. Çünkü teknik olanaklar, oyunun özünü anlatmak doğrultusunda değil, izleyiciyi şaşırtmak, etkilemek amacıyla kullanılmış. Bu arada bazı güzel buluşlar da oyunun bütünü içinde eklenti gibi kalıyor. Hitler rolündeki Ahmet Gülhan'ın birden bir revü

de grotesk kuklaları andıran Hitler ve yandaşları ara oyunlarında küçük adamın savaştaki işlevi üzerine tartışırlar. Oyunun başında elinde bir küre, küçük adamın özverisinden, sadakatinden söz ederek nereleri ele geçireceğini düşleyen Hitler'i, oyunun sonunda şaşkın şaşkın Rus topraklarında Stalingrad yolunu ararken izleriz. Yolda Şvayk'la karşılaştığında: "Haritada dosdoğru gidiliyordu Stalingrad'a" diye dert yanar "küçük parmağım boyundaydı uzaklık, şimdi ise yolun çok daha uzun olduğu ortaya çıktı" (2).

Ana oyunla ara oyunları arasındaki bu bütünlük Başar Sabuncu'nun yorumunda sağlanamamış. Ara oyunlarında Chaplinvari komiklikler yapan Ahmet Gülhan, küçük adamı avucunda tutan grotesk bir figürden çok, kendi kendine şaklabanlıklar yaparak bizleri güldüren sevimli bir soytarıyı andırıyor.

Tüm bu aksamalara, kopukluklara karşın, oyunu gene de baştan sona ilgiyle izlememizi sağlayan Şener Şen. Şvayk rolünde alabildiğine sıcak, yumuşak, insancıl bir tipi çiziyor. Saflık, iyiniyetlilik maskesi ardına gizlenerek kendini ayakta tutmaya çalışan Şvayk'ın özellikle konuşmalarında, mantıksal bağlantıların sık sık kesintiye uğratıldığını, karşıtlıkların biraraya getirildiğini, alışılmış deyimlerin tersine çevrildiğini duyarız. Hiç durmaksızın konuşur

büyük bir payı olmalı. Ona aşık olan genç Prochaza (Ertuğ Koruyan) varla yok arası. Buna karşılık doktor (Ertuğrul Bilda) ya da Baloun (Ergün Köknar) izleyicinin kafasına yerleşen çarpıcı tipler. Faşist güçleri temsil eden Gestapo görevlilerinin oyunu ise hafif bir güldürü havası içinde yitiyor. Şvayk ile aralarındaki ikilik hiç belirlenmemiş. Şvayk'a bir köpek bulmasını buyuran Nazi subayının komik jestlerle köpeği taklit etmesi, rolünün çizgisine ne denli ters düştüğüne belirgin bir örnek.

Gerek Şvayk'ın çevresindeki kişilerin hafif kalması ve oyunun kurgusundaki aksamalar, gerek oyunda kullanılan müzik, egemen sınıfla ezilenler arasındaki ikiliğin belirlenmesini engelliyor. Oyuna faşizm eleştirisinden çok, hafif bir müzikal havası "egemen". Sonuçta izlediğimiz yalnızca bir askerin başından geçen müzikli, danslı bir dizi ilginç serüven olarak kalıyor. Mutlu son finali de bu anlayışı pekiştiriyor. Brecht'de açık bir sonla Şvayk'ın direniş düşüncesini dile getiren kurmaca bir figür, bir simge olduğu vurgulanırken, Başar Sabuncu'nun özellikle finalde Haşek'in yapıtına bağlı kalan kurgusunda Şvayk memleketine, sevdiklerine geri dönüyor. Sevenler birbirini buluyor, böylece tüm acılar tükeniyor ve her şey mutlu bir sona kavuşuyor.

BRECHT

Yirmi sekiz yıl olmuş Brecht öleli. O, Türkiye'de ilkin ozan olarak göründü. 1955-1956 yıllarında, Cemil Sait Barlas'ın çıkardığı, Muzaffer Erdost'un yönettiği, "Pazar Postası" dergisinde Brecht'ten iki şiir aktarmıştım Türkçe'ye: "Okuyan Bir İşçinin Soruları" ile "Su Çarkı". Doğrusu, ozan olarak çok ilgi çekmemişti Brecht. Şiirlerini yeterince, başarılı bir biçimde Türkçe'ye kazandıramamıştık da o yüzden belki. Daha sonraki yıllarda, Brecht'in "tiyatroculuğu" ağır basmış, oyunları, tiyatro kuramı oyun yazarlarımızı ve tiyatrolarımızı, dahası dergilerimizi derinden etkilemiştir.

"Yağmurlu bir güne, gül bahçelerine duygulanmadan baksak bile, şiir götürür kişiyi duygulanmaya: Öylelikle insan daha iyi bir insan, hiç değilse beğenisini bulgulayan, ince duyulu bir kişi olur. Duyarlık bir bakarsınız bir gün bir yerde ve beklenmedik bir biçimde döküverir kendini ortaya"

Günümüzde, Türkiye'de Brecht'in şiirleri, gereğince değilse bile, yeterince tanınıyor: "Halkın Ekmeği', "Makinaların Türküsü", "Karanlık Zamanlar" adlı kitaplarla Türkçe'ye kazandırılan şiirleri ülkemizde epeyce yankı uyandırmış durumda. Ama, şunu da eklemek gerek: Brecht'in şiir dünyasını sevdirmek, tanıtmak, özümsetmek işinin başındayız daha.

Brecht'in yetiştiği yıllarda Almanya'da iki akım, izlenimcilik ile dışavurumculuk akımları egemendi. O, önceleri bu akımların etkisinde kaldıysa da, kısa sürede onlardan sıyrılmayı bilmiş, kendi yolunu bulmuş ve açmıştır. Okul çağında başlayan Latince sevgisinin yansısıra (en çok sevdiği yazarlar Horatius ile Lucretius'tu) Doğu felsefelerinin de Brecht'in üstünde önemli etkileri olmuştur. Özellikle Çin felsefesine ve yazınına gitgide artan bir ilgi duymuş, bu ilgi onun "lirik dünyasının" renklerini daha da çoğaltmıştı. Öyle ki, Brecht 1949'da Berlin'e döndüğünde, Çin şiirleriyle uğraşıyordu yine: Şiirler çeviriyordu.

Brecht ülkesinde çağının şiir anlayışını değiştirmeye çalışmış, Rilke, George, Werfel gibi ozanlara karşı çıkmış, onların şiir ve koşuk anlayışını yıkmıştır.

Brecht daha çok Fransız ozanlarından Villon ile Rimbaud'nun, Alman ozanlarından Heine ile Wedekind'in etkilerinde kalmıştır.

"Villon, Kipling gibi ustaları çevirmiş, yeniden söylemiş, onlardan yararlanmıştır."

Brecht'e göre şiir, toplumsal bir gereksinimi, isteği karşılamalıdır.

Genel bir değerlendirmeye göre Brecht'in şiiri üç aşamadan geçmiştir: Birinci evrede Brecht "değişen dize ölçüleriyle çalışıp, biçim yapaysallığından uzak, sanki kendiliğinden söylenmişlik havasını yaratmak istemiştir", ikinci evrede toplumcu dünya görüşünü benimsemiş; üçüncü evrede toplumcu görüşü diyalektik bütünlük içinde uygulamaya koyulmuştur.

Brecht, "yeni bir çağın başında, halk sanatından, halk şiirinden, ulusal klasiklerden, öbür ülkelerin klasiklerinden" çok şey öğrenmiştir.

Brecht'in Almanca'yı Lüter ile birlikte en güzel işleyen, en iyi kullanan ozan olduğu söylenir.

Brecht'in şiirlerinde imgeler birbirlerine zincirleme bir biçimde bağlanmaz. Şiirlerinin akışı, dalgalanımı, "ritmi" hiç ama hiçbir biçimde "mekanik" değildir: Onun şiirlerinde kırık dizelerle sık sık karşılaşılır.

"Brecht 'öznel lirizmin' yoksulluğuna karşı, 'nesnel lirizmin' karmaşıklığını sürer ortaya. Üç yanlıdır toplumsal sesi: Ezeni, ezileni ve eleştiren ozanı dile getirir. Brecht'in şiiri tek sözcükle, **Devinmedir**."

Geleceğe yönelik, umuda açık bir şiirdir Brecht'in şiiri. "Bizden Sonrakilere" başlığıyla yazdığı şiirin son bölümünde şöyle seslenir o:

"Bizim battığımız dalgadan
Suyun yüzüne çıkacak sizler
Düşünün beceriksizliklerimizden söz ederken
Düşünün ki sizler
Bizler gibi karanlık günlerde değilsiniz
Gönüldeşlik ortamı kurmak isteyen bizler
Yazık ki kendimiz gönüldeş olamıyorduk
Ama sizler insanın insana
Yardım ettiği gün gelince
Hoşgörüyle
Düşünün bizi."

Teoman AKTUREL

BERTOLT BRECHT'İN 1956'DA ÖLÜMÜNDEN SONRA, "BERLİNER ENSEMBLE'I BİR SÜRE YÖNETEN EŞİ, DÜNYANIN EN BÜYÜK, EN USTA OYUNCULARINDAN BİRİ, HELENA WEİGEL'E BİRKAÇ SORU VE ONUN YANITLARI

SORU: **Günlük yaşamdan yararlanır mısınız?**

YANIT: Yararlanırım. Kimi zaman işte derim: Şu el devinimini bir rolümde kullanabilirim. Ama çokluk nasıl olduğunu bilmeksizin yaparım. Çoğu zaman gördüklerimle içimden gelenler birbirine ka-

denetlemeli mi? Yoksa konuşma bozulmaz mı?

YANIT: Konuşmaya hiç boşvermemeli, hiç ara vermemeli, yoksa gider elden; durmaksızın çalışmalı, durmaksızın alıştırmalar yapmalı. Ben sahneye çıktım çıkalı hemen her gün konuşma denevim-

rek izleyiciyi gösterilenler üzerine düşünmeye

girl'e dönüşmesi buna bir örnektir. Bu sahne gerçekten öylesine çarpıcı ki, izleyicinin heyecanlanması, en azından bir tepki göstermesi gerekiyor, oysa izlediğim oyunda salonda en ufak bir kıpırdama bile olmadı, çünkü bu sahnenin oyun içinde taşıdığı anlam belirgin değil.

Gene Brecht'de Şvayk'ın başından geçenlerin sergilendiği ana oyunla ara oyunları arasında çok yakın bir bağlantı var. Dev büyüklüğün-

Şvayk, böylece bir sürü saçmasapan konuşmaların içinden, izleyicinin gerçekleri duymasını sağlar. Führer'e yapılan başarısız bir bomba suikastı anlatıldığında, Şvayk'ın imalatından kötülüğünden yakınması buna güzel bir örnektir.

Şvayk'ın çevresindeki tek tek kişiler ise yer yer silik kalıyor. Kopecka (Gülümser Gülhan) sahneyi yeterince dolduramıyor. Giydiği naif, çocuksu kostümün ve söylediği şarkıların bunda

Değinmek istediğim son bir nokta da bu oyunun dili. İlk yarıda Can Yücel'in çevirisiyle şiirsel bir dil kullanılırken, ikinci yarıdaki şaşırtıcı üslup değişmesi doğrusu çok yadırgatıcı.

(1) Materialien zu Brechts Schweyk im II. Weltkrieg, Frankfurt 1974.
(2)B.Brecht, Schweyk im II. Weltkrieg, Stücke X, Bd. 5, Berlin 1957, S. 133.

rışır. Örneğin, "Yiğit Ana"'yı oynarken gözlemlerimden çok yararlandım. Dilenme sahnesinde: Sesimi donuklaştırdım, kabalaştırdım; "şive"yle konuştuğumda tekdüze tuttum sesimi, monotonlaştırdım. Sokakta, şurada, burada gördüğüm insanlardan edinmiştim bu deneyimi.

SORU: **Genç oyuncularımızda bu durum nasıl?**

YANIT: Buna başvurulması gerektiğini çoğu benimsemiyor, küçümsüyorlar bunu, bir sanatçıya yakıştıramıyorlar. Provalarda görüyorum: Birden umarsız kalıveriyorlar orta yerde, yönetmenden medet umuyorlar. Bunu söylemekle yönetmenin değerini küçümsemiyorum, akıllı bir yönetmenin küçük bir işmarı yardımcı olabilir elbet; ama, ondan sonrasını oyuncunun -iyi bir oyuncunun- kendisi bulur artık; yönetmenin bu yardımı sona doğru, bakarsınız yok olmuştur; yeter ki, oyuncunun kendisinde bir şeyler olsun, kamçılanmak yetsin ona.

SORU: **Provalarda kendini gösterebilen oyuncular var mı?**

YANIT: Var elbet. Çoğu zaman gözden kaçar bu yan. Ya yönetmenin dalgınlığına gelir ya da tam o sırada işi başından aşkındır: Gösterilen değişik, güzel oyunlar güme gider böylece. Provalar ilerledikçe, oyun ortaya çıktıkça, nasıl çabaladığın, bir davranışı, bir tipi canlandırmak için nasıl ter döktüğün anlaşılmaz hiç. Kimileyin eli ayağı bağlanır kişinin, adımını nasıl atacağını bilemez; işte o zaman yönetmenin yardımı gerekir. Kimileyin de çok prova insanı allak bullak eder, içinden çıkılmaz bir duruma düşersin. Ara verip, yeniden özel provalar gerekir o zaman. Ara provalar, özel provalar diye adlandırdığımız değişik provalarımız var bizim.

SORU: **Karşınızdaki oyuncunun deyişine, "ton"una uymak zorunda mısınız?**

YANIT: Herkes birbirinin deyişine uymak zorundadır. Ben metni ezberlemeden önce, arkadaşımın nasıl konuştuğunu bilmek isterim, onu kendi deyişime, tonuma çekerim, zorlarım onu.

SORU: **Konuşma tekniğini zaman zaman** leri yaparım. Her zaman da vakit bulurum bu iş için. Çamaşır yıkarken örneğin yaparım bu işi. Konuşma her şeyin başında gelir bence. Konuşma, tiyatroda en önemli öğedir, iyi konuşamayan bir oyuncu oyuncu değildir. Dili istediğin gibi kullanabilmelisin, sesini, deyişini, tonunu, konuşmanı yoğurmayı becermelisin. Dur durak bilmeksizin çalışırım ben; örneğin, "Yiğit Ana"nın ilk türküsüne yarım ton ekleyebildim.

Benim en güç başardığım şey şiir söylemek. Bizim kuşak buna boşvermişti nedense. Şiir okumak da zorlaştı günümüzde. Ama dizeler de yok oldu şiirden, düzyazıya dönüdü şiirDüşünü'nün daha belir gin ortaya çıkması için bir çabaydı bu, ama düşünü ortaya çıktıktan sonra dize vurgusuna da önem verilmeliydi, verilmedi. Şiir okumak, ne yazık ki, bugün bir çeşit düzyazının kopuk kopuk söylenmesine dönüşüyor.

SORU: **Bir oyunun 50. ya da 100. oynanışında oyun baştan savma olur, can sıkar mı?**

YANIT: İyi çalışılmamış, iyi hazırlanmamışsa oyun, kimi zaman kaymalar olur. O zaman da can sıkmaya başlar oyun, bir ayak önce bitsin diye bakılır. Ama, iyi ve özenle çalışılmış bir oyunda tersi olur, can sıkıntısı şöyle dursun, dikkat kesilir oyuncu. Hele karşısındaki bir takım incelikler ortaya çıkarmaya çabalıyorsa, ister istemez ona ayak uydurur, yepyeni bir oyun çıkarırsın her akşam. Her davranışta, her sözcükte bir yenilik bulursun; oyunu bozmaksızın yeni bir oyun kurar oyuncu. Bu özgürlüğe çok sonraları varılabilir elbet. Kendini yüzde yüz işe vermeyen oyuncularla oynamak çok kötüdür. Gençlerde göze batıyor bu. Ama kendini yüzde yüz oyuna vermek de bir alışkanlıktan, o alışkanlığın doğurduğu rahatlıktan çıkar elbet. Oyuncu, oyununu oynarken, canının sıkıldığını sezdirirse, ne duruma düşeriz. "Mekanik" olmaktan kaçınmak gerekir. Bir tümceyi yüz sefer duymuş, işitmiş de olsan, aynı önemle karşılık vermen gerekir elbet.

Türkçesi: Teoman AKTÜREL

SERGİLER
İSTANBUL

Nişantaşı Urart Sanat Galerisi'nde, Aydın Ayan resim sergisi açıldı. Sanatçının yağlıboya yapıtlarının yer aldığı sergi, 26 Nisan'a dek açık kalacak.

Nişantaşı Galeri Lebriz'de Beyza Gönensay resim sergisi yer alıyor. 6 Nisan'da açılan sergi, 30 Nisan'a dek izlenebilecek.

Nuri İyem, yapıtlarını Tünel Ümit Yaşar Sanat Galerisi'nde sergiliyor. Türk resminin bu büyük ustasının sergisi 30 Nisan'da sona erecek.

Nişantaşı, Tanak Sanat Galerisi'nde, Naile Akıncı, Saime Bekir ve Ruzin Gerçin'in yapıtlarından oluşan karma resim sergisi açıldı. Sergi 24 Nisan'da kapanacak.

Osmanbey, Neriman Aykut Sanat Galerisi'nde, A. Galip Onat'ın resim sergisi 7 Nisan'da açılacak. Sergi 21 Nisan'a dek sürecek.

BALE

Viyana Devlet Opera ve Balesi yeni dönem oyunları

Hans van Manen'in yorumundaki akıcı bütünlüğü ve çalgılara özgü dokuma ve üslup inceliklerini devinimlere dönüştürmesi olağanüstü. Tüm yarattığı balelerde müziksel örgüsünü titizlikle bir ozan gibi işletmekte.

NERMİN BAŞAĞA

"Grand Trio" koreograf: Hans van Manen, müzik: Franz Schubert, dekor ve kostüm: J.P. Vroom, çalanlar: piyano: W.van den Hove, keman: W.Hink, viyolonsel: R.Scheiwein.
"Adagio Hammerklavier" koreograf: Hans van Manen, müzik: L.van Beethoven, piyanoda, band: Christoph Eschenbach.
"Sinfonie in D" koregorafi: Joseph Haydn kostüm: Thomas Schenk orkestra, şef: Erich Binder.

Hollandalı konuk koreograf Hans van Manen, Viyana Devlet Opera ve Balesi için iki bale sahneye koydu. Hans van Manen'in yorumundaki akıcı bütünlüğü ve çalgılara özgü dokuma ve üslup inceliklerini devinimlere dönüştürmesi olağanüstü. Tüm yarattığı balelerde müziksel örgüsünü titizlikle bir ozan gibi işletmekte. Manen'in birinci balesi "Grand Trio" F.Schubert'in derin duyarlı müziği (piyano üçlüsü B-Dur op 99) eşliğinde üç çift tarafından yorumlanmakta. Konusu olmamakla beraber gün görmüş bir kadın ve çok genç bir erkeğin ilişkisi sezilmekte. Balerin Gisela Cech ilk kez bu kadar duygusal, içten bir yorumla karşımıza çıkmakta pas de deux (ikili) de. Partnörü genç Jenö Löcesi çok zarif ince bir biçimde dans ediyor, beş dakika süren uzun soloyu.

İkinci bale "Adagio Hammerklavier" (çekiçli piyano sonat'tan adagio) Beethoven'in op 106 Sonat veriminden Adagio'sundan esinlenerek sahnelemiş H.van Manen. Gerçekten dansçılar zarif bir biçimde sanki piyanonun tuşları üzerinde gezinmekteler. Bütünüyle soyut olan bu bale tüy gibi hafif, bir soluk, bir düş gibi şiirsel bir anlatım ve üç çift sıra ile aynı devinimleri sıralamakta; her tempo ve ölçüt birbiriyle bağlanmakta, giderek adagio-dans mistik bir biçimde ağır ağır sona ermekte. Oyun çevreyle bağdaşan koyu bir duvar, üst tarafı ise yeşil mavi dalgalanan bir ufuk önünde Marialuise Jaska-Michael Birmeyer, Lilly Jakob-Scheuermann-Heinz Heidenreich, Aneliese Steiner-Ludwig Karl tarafından soluklu biçimde yorumlandı.

Gecenin üçüncü balesi ise koreograf Jiri Kylian'ın "Sinfonie in D" Joseph Haydn'ın Symphonie D-dur 'Saat' ve 'La Chasse' partisyonlarından esinlenerek bu kez neşeli esprili bir bale yaratmış. Viyana Devlet Opera ve Balesi topluluğu gerçekten bu kez çok daha canlı ve içtenlikle dans ediyor.

yazko YAYIN DÜNYASINDA EN ÖNDE

YENİ KİTAPLAR

ROMAN

KÜÇÜK OYUNCU- **Pınar Kür**-*350 TL.*

BOZGUNCU- **Maksim Gorki.** Türkçesi: Mehmet Özgül *300.- TL.*

EUGENIE GRANDET- **H. Balzac.** Türkçesi: Erdoğan Alkan *325.- TL.*

BÜTÜN ESERLERİ-1- **P.İstrati.** Türkçesi: Bertan Onaran *550.- TL.*

PATRONA- **Kerim Korcan.** *800.- TL.*

ŞİİR

KÜÇÜK SEVİNÇLER BULMALIYIM- **Işıl Özgentürk** *200.- TL.*

SİYAH BİR ACIDA- **Refik Durbaş** *225.- TL.*

POLONYA'DAN KADINLAR- **Muhteşem Sünter** *175.- TL.*

ADIM KALABALIKTIR- **Kemal Kale** *175.- TL.*

AY PARÇASI- **Metin Eloğlu** *200.- TL.*

KİMLİK KARTI- **Sennur Sezer** *300.- TL.*

AKDENİZ DÖRT KİŞİYDİLER BİR DE BEN USTALARIM- **Cengiz Bektaş** (2. Baskı) *175.- TL.*

İNCELEME

VAROLUŞÇULUK- **J.P.Sartre-** Türkçesi: Asım Bezirci (4.Baskı) *150.- TL.*

GÜNCE

YERYÜZÜ KORKUSU- **Oktay Akbal** *325.- TL.*

yazko YAYIN DÜNYASINDA EN ÖNDE

IŞIKLAR

Işıkçı-başı
Aydınlat biraz ortamımızı
Biz yazarlarla oyuncular
Nasıl sunarız yeryüzüne görüntüleri
Yarı-karanlıkta
Alacakaranlık uyutur kişiyi
Oysa bize bakanların gözleri iyice açık olmalı
Onlar gerçekten uyanık olmalı
Varsın aydınlıkta kursunlar düşlerini
Işıklarla aylarla
Gösterebiliriz geceyi
Günün değişik bölümlerini de
Belirtebiliriz oyunumuzla
Ne ışıkların erişebileceği
Ne de kırların kapsayabileceği
Dizeler yazmıştır bize koca Elizabeth ozanı
Dök bütün ışığını üstümüze
Öfkeli köylü köyünde oturumuş gibi
Kurulsun ortana

Bertolt BRECHT
Türkçesi: Cevat ÇAPAN/Teoman AKTÜREL

Nevhiz ve İrfan Ertel'le şöyleşi:

Konu: İnsan, Konu: İnsanlar...

Röportaj:
SEMİH GÜNER

İki yakın dost, iki yetkin sanatçı Nevhiz Tanyeli ve İrfan Ertel, yapıtlarını geçtiğimiz ay içinde birlikte sergileme olanağı buldular. Zevkle izlenen sergide her iki sanatçının da yıllarını süsleyen yapıtları yer aldı.

1965 yılında, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek resim Bölümünü bitiren Nevhiz, 1971-1975 yılları arasında "Üniversite ve Akademilere Öğretim Görevlisi Yetiştirmeyi Amaçlayan" 1416 sayılı yasa uyarınca Paris'te resim "ihtisası" yapmış. Resim alanındaki inceleme ve çalışmalarını Fransa'dan sonra İngiltere, Belçika, Almanya ve İspanya'da sürdürmüş. Yurda döndükten sonra, çeşitli fakülte ve yüksek okullarda öğretim görevlisi olarak çalışan sanatçı, iki yıldan beri Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'nde bu görevini sürdürüyor.

İrfan Ertel de, Nevhiz gibi İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Resim Bölümünü bitirdi. İlk kişisel sergisini 1977 yılında İstanbul Birlik Sahnesi fuayesinde açan sanatçı bugüne değin on kadar karma sergiye de katılmış. Cumhuriyet Senatosu Vakfı'nın düzenlediği "Atatürk'ün Büyük Nutku'nun Yorumlanması" yarışmasında, "Kuvayı Milliye Destanı" adlı yapıtıyla mansiyon alan İrfan Ertel, bir özel kuruluşta reklam ve sergi uzmanı olarak çalışıyor.

Nevhiz ve İrfan Ertel sergilerinin açılışında

Nazım Timuroğlu

— Sayın Nevhiz Tanyeli, neden resim?

— Onsuz edemediğimden. Resim yapmak bir yaşam yolu benim için... En iyi kullanabildiğim dil o... Bence, bilinç kadar eski olan dil, öteki insanlarla olan iletişim gereksinmesiden doğmuştur.

Sanatın maddesi gerçektir. İnsansal ve toplumsal gerçeklik dünyasını yaratan en büyük güç ise yaşamın öznesi olan insanın bilinçle yoğrulan eylem ve etkinliğidir. Genel olanı, özel olan yoluyla kavranabilir kılan gerçekçi sanatçı, insanı dünya ile olan ilişkisi içinde biçimlendirirken, insan yaşamının anlamı ile insanın dünyadaki konumu sorununa da yanıt getirmek durumundadır.

İnsan, terk edilmiş, yalnız başına, yabancılaşmış, kendi umutsuz "ben"i içinde sıkışıp kalmış, kendi istemi dışında kendisiyle oynanan olmanın ötesinde, soylu, güzel ve ileriye yönelik olan ne var-

tografi teknikleriyle de gerçekleştirebiliyorum yapıtlarımı.

— Evet, sayın Ertel..

— Ben de, yapıtlarımı tuval üzerine yağlı boya, serigrafi ve yağlı boya, zaman zaman da hiç akla gelmeyecek malzemeler - Örneğin; sergimde gördüğünüz betonarme direkleri, saman-toprak karışımı sıva, kerestelerin dış kabuk parçaları gibi. - malzemelerin kullanımıyla oluşturabiliyorum.

— Sayın Nevhiz, gördüğümüz kadarıyla, yapıtlarınızın temel konusu insan. İnsanı böylesine ön plana almanızın nedenleri nelerdir?

— Evet, ana konum insan. Doğan, seven, acı çeken, korkak ve cesur olan, yok eden ve yaratan, yaşantısını daha anlamlı bir biçime kavuşturabilecek gizil gücü hep taşıyan, gelişme yeteneği sınırsız insan.

Güncel olayları, okuduğum bir şiir ya da romanı, basında yer alan haberleri resimlerimin çıkış noktası olarak seçebiliyorum. Bu seçim rastlantısal değil kuşkusuz. Çünkü, sanatsal biçimlendirme zihinsel bir etkinliktir. Sanatçı, bir çözüme varmak, başka insanlara bir şeyler söylemek için seçer konusunu. Konunun düşünceye dönüşmesi doğrudan doğruya yapıtın içinde cisimleşebildiği gibi, bu dönüşme yapıtı izleyenlerin bilinçlerinde de yer alabilir.

suz kolay bir iş değil. Yapabildiğimi de söyleyemem. Yalnızca bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Günümüzde, sanatçı yapıtını bileğiyle ve yeteneğiyle değil her şeyden önce bilim ve bilinçle bilediği beyniyle gerçekleştirmek zorunda. Aksi halde son derece iyi niyetliyken yanlış mesajlarla insanların beyinlerini bulandırmak işten değil. Günümüzde, tüm sanat dallarında emek veren sanatçıları bir yüce görev bekliyor. Yapıtları aracılığıyla insanları edilgenlikten kurtarabilmeye çalışmak ve düşündürürken dünyanın değişebilir olduğunu onlara gösterebilmek. Bu da görevlerin en onurlusudur kanımca. Bunun için okuma alışkanlığını sürekli ayakta tutmak, güncel olan ve olmayan sorunları sürekli olarak kendisiyle ve çevresiyle tartışmak, kısacası alabildiğince uyanık olmak gerekiyor bence.

— Efendim, sanatta öz-biçim dengesini nasıl yorumluyorsunuz?

— Sanat, biçim vermektir. Bir yapıta ancak "biçim" sanat niteliği kazandırabilir. Sanatın yoğun ve gerçek bir yaşantıdan doğması yetmez, ayrıca kurulması nesnellik kazanarak bir biçim alması gereklidir. Bir sanat yapıtının biçimi içeriğinin tümüyle düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Sanatın eski anlatım araçları ile yeni gerçekler nasıl açıklanabilir? Yeni özlerin eski biçimlerle anlatılmaya çalışılması da bir olgudur. Ancak, çağdaş sanatçı tedirgin etmeyi de göze alarak, yeni sorular sorma, izleyicisinde bu soruları yanıtlama, gerçekleri anlama coşkusu yaratarak yaşamı değiştirme ve olumlamanın sevincine katılmasını sağlayacak bir yöntem geliştirme sorumluluğundadır. Sanatçının izleyicisi ile bu doğrultuda bir iletişim kurabilmesi alışılmış biçimlerle olmayacaktır. Yeni özler, yeni biçimleri gerektirmektedir. Öz-biim arasındaki denge, yeni özler eski kalıpları aşıp yeni biçimler yarattığında oluşur.

Nevhiz

İrfan Ertel

Gelişme sürecinde olan gerçekleri verebilmek için değişimin biçimlerini bütün çelişik somutluğu içinde vermek gerekir. Sanat yapıtı, izleyiciyi her türlü eleştirel ve akılcı tutumu dışarlayan, edilgen bir özdeşleşme durumuna getirmek yerine, onu düşündürmeli, tanıklık etmesinin ötesinde, ortaya attığı yaşamın anlamına ilişkin temel soruları yanıtlamaya ve kendisini yetkinleştirerek tarihin öznesi olmaya yöneltmelidir.

Bu erek, oluş ve sona erişin simgesini vurgulayan çağdaş sanatçının konuları kadar, iletişim kurmak istediği izleyicisi ile de gerçekçi bir ilişki kurmasını gerektirmektedir.

— Sizin öz-biçim dengesiyle ilgili düşünceleriniz nelerdir sayın Ertel?

— Sanatta biçim çok önemli, ama yalnızca onunla olduğunda kısır kalıyor. Bence biçim, mesajın en iyi biçimde iletilebilmesini sağlayan bir yol. Hani insanlar vardır, konuşurken karşısındakilere anlatmak istediklerini anlatabilmek için zaman zaman türküyü de işin içine katar, şiiri de, ıslığı da, fısıltıyı da, zaman zaman kükremeyi de... Ben, resimde biçimi buna benzer kılmak istiyorum.

Bunun içindir ki, malzemede, kompozisyonda, kural, sınır tanımamaya yönelik bir tavrım var. Tabii ki, bu sınırsız bir tanımamazlık değil. Nasıl ki, insanın bugünkü sosyal durumunu kavrayabilmek için geçmişini kavramamız çok önemli ve gerekliyse, resimde kullanacağımız anlatım biçimi de saygılı bir biçimde resim geçmişinin kavranmasıyla olası. Kısaca; yeni düşünceler, yeni biçimlerle anlatmak zorunda bırakıyor bizi. Bunun içindir ki, "yeni eğilimler" fantazi olsun diye değil, anlatımın zorunlu kıldığı için olduğu zaman doğru oluyor.

— Teşekkürler Nevhiz, teşekkürler İrfan Ertel.

Mehmet Günsür'ün seyir defterinde neler var?

Basra dolaylarındaki "Mecnun" adası ve çevresinde İranla Irak birlikleri kapışıp amansız, acımasız savaşı sürdürürlerken, İstanbul'da, Kadıköy yakasında oturan bir genç adam da, Haydarpaşa ve çevresinden esinlenip oluşturduğu kırk kadar resimle düzenlenen ilk kişisel sergisini Galata Sanat Galerisi'nde açmaya hazırlanıyordu. Serginin adı, "Şehir Hatları Yolcusunun Seyir Defterinden" gibi hafifçe çivili ya da uzay kokulu bir çağrışım da yapınca, durup bu delikanlıya ve yapıtlarına dikkatle bakmak zorunda kalırsınız.

Acılı kuşağın çığlık dolu, kara mizah ve hiciv yüklü ürün veriş yönteminin derinliklerine yavaş yavaş inmeye başladım. Bu kez karşıma, ayrı, apayrı bir "seyir defte-

da yaşayan insandır" tekerlemesnin gülünçlüğünü, geçersizliğini bu resimlere bakarken daha iyi anlıyorsunuz. Yüreksizliğini, bencilliğini, vurdumduymazlığını o çirkin paravana ardında gizlemeye çalışanın elindeki Avrupa boyasını satın almaya bu gencin kesesi elvermiyor belki. Ama yerli boyayla ortaya konan şu yapıt, gerçekten yerli malı. Boyanın avrupası yok onda, gözün, bakışın, görüşün, kafanın, kültürün hası var. Sanatçıyı "adam" sırasına koyan ne fırçadır, ne de renk. Sen istediğin kadar boya. Aslında biz, incelemeliyiz yapıtını düşüne düşüne, doya doya. Varmışsan eğer o ince noktaya, yirmidokuzunda ya da seksendokuzunda olman hiç önemli değil, "toplumun ressamı olma" aşamasına gel-

tın günden güne "magazin"leşmesini izliyoruz son yıllarda, diyor. Sanatçıların ve sanat izleyicilerinin büyük çoğunluğuyla iyi yetişmiş bulunmadığına, "sanat yapıtı" diye piyasaya sürülen, yarıştırılan, ödüllendirilen birçok malın "kalıcı"lıktan yoksun olduğuna inanıyorum. Her toplumun tarihinde çıkış ve iniş dönemleri olmuştur. Soruna o açıdan bakarsak, "bu da geçer yahu" diyebiliriz. Bize verilmiş yalnızca bir yaşam, evet, tek bir yaşam var. Onu bilinçli kullanmak, toprağın bereketine, çınar ağacının dingin onuruna, gelmiş geçmiş has insanlara ihanet etmemek gerek diye düşünüyorum.

İçimden "aferin delikanlı, bu tür lâflar yaraşır Neşet Günal'ın öğrencisine" diye ge-

Durdu, biraz düşündü. Sonra sürdürdü konuşmasını:

— Neyi sevmediğimi söylersem, neyi sevdiğim aydınlık kazanır: Sulandırılmış simgeciliği, abartılmış dışavurumculuğu, öznelciliği, kısacası "edebiyat yapmayı" sevmiyorum. Sanırım, bu tutum yapıtlarımdan da belli. Vapurun kıç güvertesinde görünen, tablolarımda izlenen şu insanların tümü acılı, üzüntülü. İçlerinde bir tek hain, rezil bakışlı olanı yok. İnsan onlar. Basit ama insan işte, sade insanlar. Nasıl bir hava, ne tür bir düşünce içinde olduklarını bakan anlamaz mı dersiniz.

— Anlamaz olur mu? Kişilerin konuşması eksik kalmış, o kadar. Peki, neden Kadıköy-Köprü vapurunun yolcuları arasın-

Resim sanatını hiç bir zaman bir zevk sanatı, biçimsel bir oyun olarak düşünmedim. resim yapmak, başlangıçtan beri bir iletişim aracı oldu benim için. Giderek yaşam karşısındaki tutumumun anlatımını bulmak çabasını yüklenince kararlı bir davranışa dönüştü.''

— Sayın İrfan Ertel, bu konuda siz neler söyleyeceksiniz?

— Resim; çok önem verdiğim, sorumluluk duygumun -tabi ki bu sorumluluk, kendime, halkıma ve tüm insanlara olan borcumdur -gerektirdiği görevi yerine getirebilmem için yapabildiğim en iyi anlatım yolu benim için.''

— Yapıtlarınızda kullandığınız teknik - ya da teknikler - ne gibi özellikler gösteriyor? Dilerseniz öncelikle yine Nevhiz hanımın yanıtını alalım.

— Tek tek ya da karıştırarak kullandığım ekolin, yağlı boya, akrilik, pastel, sulu boya, guvaj ve çini mürekkebinin yanı sıra, gravür, vitray, lisa tümünü içinde barındırır. Ayrıca tarihsel olarak, yaşamın anlamlı yönde biçimlendirilmesi, yeni bir insan kişiliği gelişmesi zorunluluğuna yanıt veren özü taşır.

— Sayın İrfan Ertel, sizin yapıtlarınızda da ''insan'' unsuru etkin. Ancak, Nevhiz'in yapıtlarından ayrılan yanı çoğula yönelik oluşu. Yani daha çok ''insanlar'' üzerine kurulmuş yapıtlarınız. Sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

— İnsan, önce kendinin bir insan olmaya çalışmasından kaynaklanıyor. Bence insanlar, tüm sorunlarıyla, sevinçleriyle, acılarıyla, yaslarıyla, sevgileriyle, bir derya. Ondan daha zengin bir konu aramak, herhalde gökte yıldız aramak gibi bir şey olur.

Ben, insanları, içinde bulundukları durum, geçmişleriyle olan bağıntıları, geleceğe yönelik umutları ve içine düşürülebilecekleri tehlikeleri ile irdelemek zorunda hissediyorum kendimi. Bu, kuşku-

GENÇ KUŞAĞIN İKİ SANATÇISI

REHA YALNIZCIK

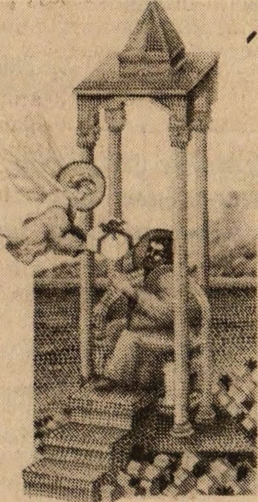
SEMRA DOBRUCALI

Bulunduğumuz günler içerisinde genç kuşağın iki sanatçısı; Reha Yalnızcık ve Emin Naci Akkuyu son dönem çalışmaları ile izlendiler.

Reha Yalnızcık (D.1951), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (eski adıyla Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Ok.) 1975 çıkışlı. Atılımcı eğilimler içersinde gördüğümüz sanatçıyı daha çok basın ve kitap kapağı resimlemelerinin dışında reklam grafiği illustrasyonları ile tanımaktayız. Yaşamındaki grafik eğitiminin önemli yeri, resimsel yapısındaki illustre anlatım odaklarına yönelmesini ardısıra getirmektedir. Geçen sene ''Atomizm'' sergisiyle gene Taksim Sanat Galerisi Salonları'nda izlediğimiz Yalnızcık; pistole tekniği denilen bir türle çalışan sanatçıların valörlü dokularında sevecen bir insan gerçeğini pentürüne hakim kılma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Yılbaşı üstü yoğun bir kutlama trafiğine neden olan büyük kentler, özellikle İstanbul'da elden ele dolaşan kartpostallarda izlediğimiz sanatçının şiirsel kompozisyonları ile daha güzel bir dünyanın göreceli habercisi olduğunu söylemek sanırım hatalı olmaz.

Yalnızcık çağımızın sorunlarını sevgi dolu bir anlayışla irdelerken altını çizdiği kelimelerle - doğa kirlenmesi, düzensiz kentleşme, çevrenin uyumdan nasibini almamış reorganizasyonu v.b. resim dilinde de bağlı bulunduğu kurumun görsel iletişim olanaklarını sonuna kadar kullanmaktadır.

Reha Yalnızcık ''Benim İstanbul'um''

EMİN NACİ AKKUYU

Emin Naci Akkuyu (D.1957) geçen sene Galeri Cep'te açtığı suluboya tekniği ile sürdürdüğü çalışmalarının arasına, bu sene pastel çalışmalarını da ekleyerek, yeni yorumlara yönelişinde sınırlarını genişleten bir dilin varsiyonlarını görebiliyoruz. Bu günlerde çevre sanat odaklarının yoğunluk kazandığı Tünel'deki Galeri Cep'in küçük salonunda kırk kadar çalışmasını sergilerken, sanatçı kuşağının diğer yakın yol arkadaşları Müfit Çelik, Ramadan Tuzcuoğlu gibi isimlerle uslüpsal yakınlığını devam ettirme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Akkuyu, İstanbul olduğu kadar Anadolu'nun çeşitli yörelerinden getirdiği enstantenelerle, figuratif bir üslupta karakterleşme eğiliminde olduğu izlenmektedir. Zorlamalar dışında dengeli kompozisyonlarla bir doğa belgecisi olma yolunu seçen sanatçı paletinde çok renkli beraberliklerini de gereğince yerine getirmektedir.

Az ürün verilen bir sanat dalı olan suluboyada işlek bir birikim, duygusallık kemerlerinin sık boğazını ustaca aşarak, renkçi bir hengamenin açık denizlerinde, üslup karakterini oluşturmaktadır. Emin Naci Akkuyu, yeşili saran renk karakterinde, hareketli bir doğa tasvircisi olarak figuratif resim geleneğine taze soluk getirmektedir. Çok işlenen konularda duyulan yorgunluğu bir tarafa atarsak, çeşitlemeleri içindeki renkçi doğa gözlemleri, yapısal birliğini oluşturma yolunda görülen genç bir sanatçının tatmin edici verileriyle kuşatılmıştır. Türk resminin ikinci kuşağında yer alan Nazmi Ziya, Ahmet Ziya Akbulut gibi doğa yorumcularıyla yerini bulan Türk peyzajı içinde suluboyanın çeşnisine çağın bu diliminde renk katan sanatçı oylumlu bir türde ''mütevazi'' anlatımıyla narin bir duyarlılığın içten bildirisini sunmaktadır.

Yoğun peyzaj çeşitlemeleriyle pastellerde de renkli ürünler veren Akkuyu, dekoratif anlatım sapmazına düşmeden, düzenli; düzenli olduğu kadar da belgeci bir anlatımın ürünleriyle izleyiciye çizgi karakteri bakımından yeteri kadar done vermektedir.

Galeri Cep'te 16 Mart tarihinde açılan sergi, 7 Nisan tarihine kadar sürecektir...

ri tutan, sonuna kadar inanç ve sevgi dolu yeni bir fırça çıktı: Mehmet Günsür.

Şimdi adına Mimar Sinan Fakültesi denen Güzel Sanatlar Akademisi'ni bu yıl bitiren Mehmet Günsür, önceki yıllarda katıldığı çeşitli karma sergilerden sonra, kişisel ilk sergisini açıyor. Onunla, Göztepe'nin bir ara sokağında, eşi ve kızıyla birlikte oturduğu evde görüştüm. Oraya kim götürdü beni dersiniz? Babası ünlü ressam Nedim Günsür. Hoppala!

İşin başında ben de şaştım ama, sonra alıştım. Mehmet Günsür, resim sanatına gönül vermiş, o sularda demir atmış olan ''Günsür Hânedanı''nın üçüncü temsilcisi. Ailede bu alana ilk giren kişi, dedesi Abdurrahman İzzet Bey olmuş. Nedim Günsür, Olimpiyat Ateşi'ni ondan devralıp, bugünlere getirdi. Ama, -babasının ömrü uzun olsun- ateşe el atan bu kez Mehmet. El yakıyor mu bu ateş? Hayır, sadece gönül ısıtıyor.

Evet, Mehmet'le tanışmam babası üzerinden oldu. Nedim Günsür, insan ve ressam olarak içten sevip saydığım bir kişidir. Geçenlerde onunla, Selâmiçeşme'deki evinde lâflarken geçti Mehmedin adı. Yakında oturduğunu ve ilk sergisine hazırlandığını öğrenince, hânedanın -şimdilik- bu üçüncü temsilcisiyle görüşmemde aracı olmasını babasından rica ettim. Bizim külüstür Murat'a atlayıp, Göztepe'ye uzandık.

Neşet Günal atölyesinde resim öğrenimini bu yıl bitiren bir genç adam çevresine, insana, insan eli değmiş, insan tarafından üretilmiş herşeye, kısacası dünyaya, yaşama nasıl bakıyor? Babasının, lâfla anlatılmaz incelik, sözcüklere sığmaz duygusallık dolu yapıtlarında gördüğümüz doğayla yumuşak renkli mozayiğin bir başka türünü mü seyredecektim acaba onda?

Ne gezer!.. Nüfus kâğıdı ölçüsüyle araya giren bir kuşak boya uzunluk, resim uyglamasına ayrı, apayrı bir dünya görüşü olaya bambaşka bir bakış açısı biçiminde yansımış. Bunu ''kuşak boyu'' gibi kalıpsal ölçüler içinde incelemeye kalkmak kesinlikle yanlış olur. Sözünü etmek istediğim sıçrama, toplumun her kesiminde görüp dile getirmeye çalıştığımız olağanüstü dinamik karmaşayla ilgili. Ne zaman, hangi biçimde, nereye varır bu oluşum, bu gelişim, bu bunalım? Bu çığlık, fırçadan akan bu gözyaşları mı simgeleyecek 70'li, 80'li yılların yeni yetmelerini? Dün bağıran, bugünse içinizi ezercesine, sizi kahredercesine susan ''ey Türk genci''mi o fırçayı tutan? Topluma ektiğimiz kavga tohumları yeşerdi, boy attı. Fırtınayla eğildi ürün, yağmurla sulandı. Ama daha olgunlaşmadı. Bu suskunluk gebe sessizliği. Yeni doğan çocuğun çığlıkları değildi o gerilerde kalan kıyamet. Doğuma daha sıra gelmedi. Ama gelecek elbet.

O tablolar bende neden bu düşünceleri yarattı? Oysa hepsi de, Kadıköy-Köprü vapur yolculuğu sırasında görmeye alıştığımız, bin kez, binlerce kez seyrettiğimiz insanlar bunlar. Arkada bütün görkemiyle duran Haydarpaşa garı aynı gar, silolar aynı silo, vinçler, şilepler aynı, denizin mavisi aynı, insanlar da aynı... Ama renklerin koyuluğundan mı, kurşun tenli insanların durgun, dalgın, düşünceli, üzüntülü bakışından mı, boyutların sizi etkileyen büyüklüğünden mi kafanızda oluşuveriyor bu düşünceler? Demek ki, sanatçı varmak istediği asıl amaca resim yoluyla ulaşıyor, kendisi konuşmadan, çizgisini, renklerini ''kanun dairesi''nde dile getirip, diyeceğini diyor. Hadi bakalım, buna da ''yasak koyarım'' diyen beri gelsin!

''Sanat sanat içindir. Sanatçı toplumdan, olaylardan etkilenmeden kendi dünyasın-

din demektir. Sanatın yaşı varsa var ama, sanatçının yaşı yok.

Neyse, bu benim gazelim. Bırakalım işin o yanını şimdi. Mehmede kulak verelim:

MAGAZİNLEŞEN KÜLTÜR

— Kitap okumaya alışmadan, video tiryakisi kesilen bir toplumda kültür ve sana-

çirdim.

Ve gene düşündüm ki, kafasındaki gri hücrelerin işleme biçimi böyle olan bir sanatçı kolay ve ucuz başarı seçmez, seçemez.

Köşedeki koltukta oturuyor Nedim Günsür baba. Emel de Mehmet gibi Akademili, ressam. Ressam ama, şu sıralarda eline fırça almaya pek vakit ayırabildiğini san-

''Batılı anlamdaki resim kültürünün yerleşmediği bu toplumda belirgin bir değer karmaşası var. Bu da bence çok doğal. Sözgelimi, eline fırça alan bir hevesliyle, bu işi meslek seçip kendini eğitmiş olan arasındaki ayrım çizgisi belirsiz. Düzensizliğin, karışıklığın temelinde yatan ana neden, klâsik anlamda resim geçmişimizin olmayışında yatıyor.''

''Neyi sevmediğimi söylersem, neyi sevdiğim aydınlık kazanır. Sulandırılmış simgeciliği, abartılmış dışavurumculuğu, öznelciliği, kısacası ''edebiyat yapmayı'' sevmiyorum. Sanırım bu tutum yapıtlarımdan da belli. Vapurun kıç güvertesinde görünen, tablolarımda izlenen şu insanların tümü acılı, üzüntülü. İçlerinde bir tek hain, rezil bakışlı olanı yok.''

mıyorum. Arka plana geçip kendini silerek kocasını öne çıkaracak kadar da akıllı, yürekli. İki yaşındaki kızları var kucağında. Kız, dünyanın en güzel isimlerinden birine sahip: Yazgülü!

Atılım gücüyle yüklü olan genç adamı biraz daha konuşturmak istedim. Çok uğraşmaya gerek kalmadı. Kolay çözüldü dili. Çünkü diyecekleri var:

OTOBÜSE ATLAYIVEREN TOPLUM

— Oyununu, kurulu düzenin izin verdiği ölçüler içinde oynayan kişi, karalanmak şöyle dursun, aksine alkışlanıyor. Bu genel ölçüyü sanatın, düşün dünyasının her katına uygulayabilirsiniz. Özellikle resme gelince, o konuda göze hemen batan çarpıklıkları şöyle özetleyebiliriz: Batılı anlamdaki resim kültürünün yerleşmediği bu toplumda belirgin bir değer karmaşası var. Bu da bence pek doğal. Sözgelimi, eline fırça alan bir hevesliyle bu işi meslek seçip kendini eğitmiş olan arasındaki ayırım çizgisi belirsiz. İşin tuhafı, piyasa da kendini bu ayırıma göre ayarlamıyor. İkisini de satın alıyor. Düzensizliğin, karışıklığın temelinde yatan ana neden, klâsik anlamda resim geçmişimizin olmayışında yatıyor. Yoldan geçen herhangi bir otobüse atlar gibi girmişiz bu işin içine. Elbet, kendimize gelinceye, konuyu kafamıza sindirinceye kadar zorluklara, biçimsizliklere, hatta gülünçlüklere katlanmamız gerekecek.

— Vurgulama doğru ama, bu ölçü toplumun çoğu sorunu için geçerli değil mi?

— Elbette geçerli. Demokrasiden tutun da, sözgelimi demir-çelik konusuna kadar uygulayın.

Bu genel yargıdan sonra, Mehmedin resme bakış açısına geçtik.

— İlk sergin de konuyu neden İstanbul'dan seçtin? diye sordum.

— Çevremde varolan görünümlerden, durumlardan, nesnelerden, insan tiplerinden kalkarak, bir yerlere varmak istiyorum, dedi.

da arıyorsun konularını? Sen de hep oradan gidip geliyorsun diye mi seçtin o hattı?

SIRADAN İNSANLARIN DÜNYASI

— Bizde bu Kadıköy-Köprü vapur yolculuğunun İstanbul'a has bir özelliği var. Olay hem güzel, hem de türlü türlü insanın şerit gibi izlenebilmesi açısından renkli, ilginç. Kadıköy vapuru adaya gidenden çok farklı. Orada, ''sıradan'' diye adlandırılan insanların günlük yaşantısını görüyorsunuz. Hani, Ece Ayhan'ın deyimiyle, ''mor biletli yolcular'', yani ''ikinci sınıf.''

Sanatçının herşeyden önce düşünen, toplumuna, konuya bilinçle bakan kişi olması zorunluğu Mehmedin bu sözleriyle bir kez daha açıklık kazanmış oldu.

— Mehmet, dedim, neden büyük boyutta çalışıyorsun? Neşet Günal atölyesinden yetişmenin bir sonucu mu bu?

— O boyutta çalışmanın benim için bu yaşta ressamca birtadıvar, dedi. Gelecek yıllarda boyutlar küçülür belki.

Gülümsedi:

— Belki de aksine, daha da büyür. Evimdeki küçük çalışma odası yerine, bir gün daha geniş bir atölyeye kavuşursam, ölçüler büyüyebilir. Nedenini sorarsanız, çok açık: Resim yalnız evler ve yemek odaları için gerekli değil. Okul, fabrika, hastane gibi yerlere de resmi sokmanın günü yakın. Oralara daha girmedik. Ama girdiğimiz zaman, bu boyutlar küçük gelecek, daha da büyüyecek.

İnançla baktı yüzüme:

— Bir gün gelecek o evre, gelmelidir de. Yeni kuşak ressamlarının ön hazırlık yapmalarından daha doğal ne var?

Bakıştık.

— Haklısın, dedim, gelecek sizin. Hazırlıklarınızı iyi yapın.

yazko edebiyat

NİSAN 1984
41.-42. sayısında

- FİKRET ÜRGÜP'ün yayımlanmamış öyküsü
- VÂLÂ NURETTİN'den anılar, yazarın sanat görüşleri
- CAHİT IRGAT'ın yayınlanmamış mektubu
- HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'ın ölümünün kırkıncı yılında edebiyat tartışmaları ve kavgaları
- GÜNER SÜMER'in toplu yapıtlarının çıkışı dolayısıyla MAVİ HAREKETİ nedir, ne değildir?

Ayrıca

- En seçkin yazarların şiir, öykü, deneme, inceleme, eleştiri yazıları
- OCAK-ŞUBAT sayımızı almadınızsa alın!

YAZKO EDEBİYAT: 160 sayfa, 250 lira
ABONE KOŞULLARI: Altı aylık 1500, Yıllık: 3000
YAZIŞMA: P.K. 442 Sirkeci-İstanbul

yazko **somut**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

UYKUSUZ TÜRK KARİKATÜRÜNE BÜYÜK EMEĞİ GEÇMİŞ BİR USTA. BU YAZI UYKUSUZUN ÖLÜMÜNDEN BİRKAÇ GÜN ÖNCE BASINKÖY'DEKİ EVİNDE TEYBİMİZE SÖYLEDİKLERİDİR

MİM UYKUSUZ

Irfan Ertel

Nevhiz

İrfan Ertel ve Nevhiz ile arkadaşımız Semih Güner'in yaptığı söyleşi 10. sayfamızda

Sabahattin Ali Ödülü'nü Ahmet Önel kazandı

1984 Sabahattin Ali Öykü Ödülü'nü 'Matinede Mükremin' adlı yapıtıyla Ahmet Önel kazandı.

Sabahattin Ali Ailesi ve Cem Yayınevi tarafından ortaklaşa düzenlenen Sabahattin Ali Öykü yarışmasına rahatsızlığı nedeniyle Cemal Süreya'nın katılamadığı seçiciler kurulu toplantısında ; Füsun Akatlı, Filiz Ali, Atilla Özkırımlı, Berna Moran ve Onat Kutlar, ödüle katılan kırk beş yapıt arasında Ahmet Önel'in 'Matinede Mükremin'ine birinciliği verdi.

"Bu işte insan sevdiği bir çizeri kendine hoca olarak seçer ve ona yakın çizerek zamanla kendi kişiliğini ve çizgisini bulur. Bu iş badanacılık değildir. Şöyle yap, böyle yap denemez. İnsanın kafası nasıl çalışıyorsa bileğine öyle yansır, nihayet insan içinden geleni çizer."

İBRAHİM TAPA

1938' de talebeyken amatör olarak Çocuk Sesi ve Afacan Mecmuası'na karikatür gönderdim, çıktı mı çıkmadı mı bilmiyorum.

Ya 937 ya da 938 olacak. Çocuk Sesi'nde birkaç tane basıldı.

1939-40 arası akademiye girdim. Bir sene filan okuyabildim. Sonra bitti. Askerliğim geldi. Kendi devremle askere gitsem daha iyi olur dedim, çünkü yedek subaylığım falan belli değildi.

Askere gittim. Harp zamanıydı. Almanlar Edirne'ye kadar gelmişlerdi. 942'de gittim 945'de geldim. Yeniden akademiye girdim. Sonra Babi-âli'ye geldim. Gelmemle çıkmam bir oldu.

Tanınmış bir mizah dergisi çıkaran birine; bir ahbabı ile 8-10 karikatür göndermiştim. Adamın yanına gittim. Belki 5-10 kuruş verir diye. Zira üç gündür yemek yememişim. 5 kuruşluk leblebi alıyorum, üstüne su içiyorum. Karınağrısıylakarışık karnımı doyuruyorum.

Gittik yanına. O zaman naylon çorap yok. Herif uzatmış masaya ayağını ayağında bembeyaz ipek çoraplar.

"Hoşgeldin"

Eee işte tekrar karikatür istiyor. 8-10 tane karikatürüm yayınlanmış, 50'şer kuruştan ver bir beş kağıtta hiç olmazsa bir işkembeciye gidelim.... Baktım oralı olmuyor, ayak bastığım gibi geri döndüm.

Devlet matbaasında harita işleri vardı... Orada çalışmaya başladım. Sonra Esat Adil beni "Gün" dergisini çıkaran bir hukuk öğrencisi ile tanıştırdı. Orada başladım çizmeye, o da beni doyurmadı. Zaten dergi kapandı.

İzmir'e gittim. Orada dolaşıyorum. Bir yandan da düşünüyorum. Yahu param olsa da "Marko Paşa" diye bir dergi çıkarsam.

Bir de baktım Afişleri asılmış "Marko Paşa" çıkıyor diye. Aziz Nesin çıkarıyormuş, daha önce de Aziz'le tanışmıştık. Kalktım, geldim başladım çalışmaya. 40 sayı kadar çıktı. Kapatıldı, toplatıldı, isim değiştirdi, "Malum Paşa" oldu, "Öküz Paşa", "7.8 Hasan Paşa", Bilmemne Paşa, İsmet Paşa hariç tüm Paşalı isimlerle çıktı.

İşte o gün bugün çalışmadığım dergi kalmadı.

-Şimdi Sayın Mustafa Uykusuz. Karikatür yüzünden hapse girenlerden birisiniz. Belki de ilklerindensiniz, bu da önemli bir konu:

Evet. Yalnız ben karikatürümden yalnız bir defa mahkemeye verildim. Aziz Nesin'-

şimdi karantinaya alırlar, kimseyle görüştürmezler, işleri senin imzan olmadan yapama-

-Şimdi Sayın Uykusuz. Gırgır için ne diyebiliriz? Siz Gırgır'ın ilk sayılarında uzunca bir zaman çalıştınız.

-Gırgır'ın onlardan daha başka bir söyleyiş biçimi var. Daha iğneleyici ve daha sürprizli. Pek derinine inmemekle beraber orta sınıfın söylemek istediğini söyleyor.

Marko Paşa nasıl yenilik getirdiyse Gırgır'ında halka söyleyişinde bir yenilik var.

Mesela Marko Paşa çıktığında, taklit eden bir sürü dergi çıktı. Alay,. Kalay., gibi. Gırgır'ı da taklit etmek isteyen var.

Bu işte ilk yapan bilinçli yapan şanslı oluyor.

-Sizin döneminizin zirvede olduğu dönemlerde karikatürcü sayısı azdı. Şimdi bu 30 yaş civarı karikatürcülerinin altındaki yeni bir karikatür nesli var. Çizen bir sürü genç var.

Eskiden gençler şiir yazarlardı, şimdi karikatür yapıyorlar. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?

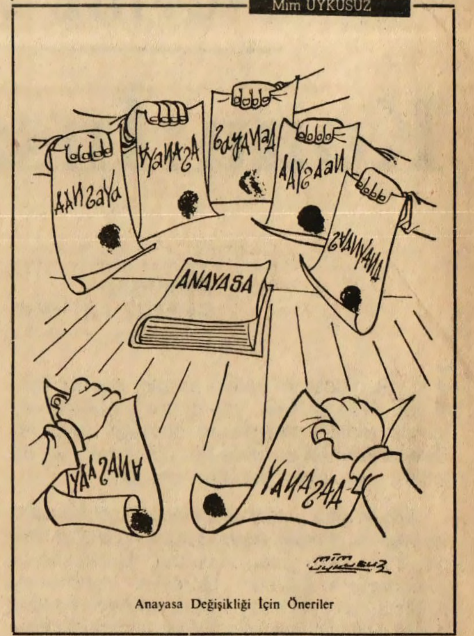
-Karikatür çok etkili bir sanat kolu. Sim-

-Ödüllere meraklı değilim. Zaten yarışmaların çoğunda yarışma dışıyım. Çünkü jüride oluyorum. Bu konuda gençlerin teşvik olması gerek. Biz onlara engel oluşturmamalıyız. Yeni yeteneklere örnek olmalıyız.

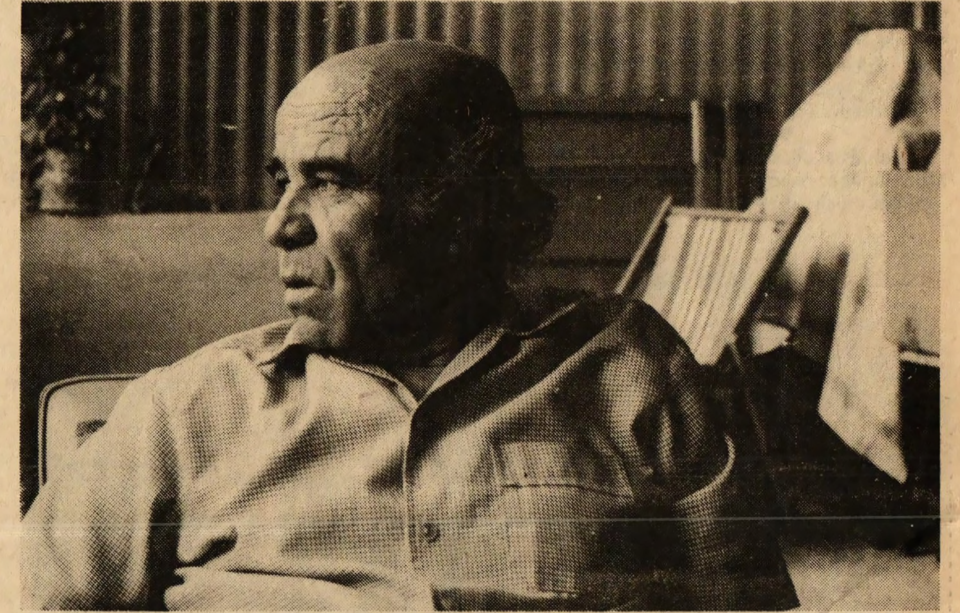
-Karikatür çizersiniz Gülmece öyküleri de yazıyordunuz, bu fikir nereden çıktı?

-O bir zorlama, bir yerde bir fikri çizgiyle anlatmak istiyorsunuz, olanaksız ya resimli roman yapmak gerek ya da öykü biçiminde yazmak. İkincisi daha kolay geldiği için, zaten pek yazmam. 10-12 tane kadar yazdım. Bir tanesi "NURİ EFENDİ SANDALYE'YE KÖK SALDI" Onun hikayesi de biraz garipti.

Mım UYKUSUZ

Anayasa Değişikliği İçin Öneriler

MİM UYKUSUZ

1922 yılında Manisa'nın Akhisar ilçesinde doğdu. 1940 yılında İstanbul'a gelerek, Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'ne girdi. Ekonomik nedenlerle öğrenimini yarıda bıraktı. Kırka yakın gazete ve dergide sayısız karikatür ve resimli roman çizdi. Çeşitli ödüller kazandı.

5 Mart 1983 günü İstanbul'da öldü..

Ahmet Önel, 1952'de Görele'de doğdu. 1975 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi.

Çeşitli reklam ajanslarında çalıştı. Ankara Çocuk Tiyatrosu'nun kurucuları ve sanatçıları arasında yer aldı. Özel tiyatrolarda çocuk oyunları oynandı.

Vural Yıldırım'ın sergisi açıldı

Atatürk Eğitim Fakültesi Resim-İş Bölümü öğretim görevlisi ressam Vural Yıldırım'ın kişisel ilk resim sergisi önceki gün Taksim Sanat Galerisinde açıldı.

Bugüne kadar on beş kadar karma sergiye katılan sanatçının yapıtlarında doğa ön planda geliyor. İnsana ya da hayvana bir canlı olarak resimlerinde yer veren Vuran Yıldırımın kesinlikle somut bir anlayışın ürünü olan tabloları ilgiyle izleniyor.

Sabahattin Ali

Muhsin Ertuğrul seminerine katılacaklar belli oldu

Dokuz Eylül Universitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü'nün ölümünün 5. yılında düzenlediği 'Muhsin Ertuğrul Semineri'ne katılacaklar belli oldu.

28-29 Nisan 1984 günleri İzmir Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecek seminere konuşmacı olarak; Hayati Asılyazıcı, Haluk Şevket Ataseven, Prof. Dr.Oya Başak, Recep Bilginer, Necati Cumalı, Güngör Dilmen, Baha Gelenbevi, Prof. Dr. Emre Kongar, Zeynep Kozanoğlu, Şükran Kurdakul, Selahattin Küçük, Zihni Küçümen, Oğuz Makal, Prof. Dr. Özdemir Nutku, Mahmut Tali Öngören, Turgut Özakman, Prof. Dr. Melahat Özgü, Önder Paker, Sevgi Sanlı, Ayşın Candan Seven, Efdal Sevinçli, Doç.Dr. Sevinç Sokullu, Hilmi Zafer Şahin, Rüştü Şardağ, Prof. Dr. Sevda Şener, Murat Tuncay, Vasfi Rıza Zobu katılacaklar.

OLAYLAR VE DÜŞÜNCELER

ADNAN CEMGİL

Kadın sorunu mu, toplum sorunu mu?

8 Mart çoğu ülkelerde "Kadın günü" olarak benimseniyor. Bu yılın Kadın günü dolayısıyla bilim ve sanat yaşamında, ün yapmış kadınlardan kimilerinin, kadın sorunu üzerindeki düşünceleri soruldu (Sanat Olayı, Mart 1984). Prof.Dr. Türkân Saylam şöyle diyor bu konuda: "**...Ülkemizde kadın deyince "Hangi kadın?" sorusu geliyor aklıma. Birkaç tip kadın var. Henüz insan olduğunun bilincine ulaşmamış Anadolu kadını mı? Yoksa kent kadını mı? Fabrikada çalışan, konken partilerinde ömür tüketen, kabul günlerinde zaman tüketen... Küçük bir azınlığın kadın sorunlarına yaklaşımı, çoğunluğu oluşturan Türk kadınının pek umurunda olmasa gerek...**"

Prof.Saylam, bu yanıtında kadın sorununa ilişkin toplumsal gerçeği açık seçik yansıtıyor. Ancak sözlerinin bir yerinde kullandığı bir deyimi anlamak ve nasıl böyle düşünülebileceğine şaşmamak elden gelmiyor: Anadolu kadını henüz **insan olduğunun** bilincine ulaşmamış. Tıp doktoru olan Prof. Saylam herhalde burada biyolojik varlık olarak düşünmüyor insanı. Çünkü Anadolu kadınının -en geri zekâlısı bile- kendinin hayvan değil, insan olduğunun bilincindedir. Öyleyse hangi insan?

İktisatçı Prof. Dr. Gülten Kazgan soruyu şöyle yanıtlıyor: "**Böyle bir günün ilan edilmiş olmasının altında bazı konuların kamuoyunda canlı tutulmasının gereği yatıyor sanırım. Bunlar bir takım ciddi sorunlardan kaynaklanan konular. "Dünya kadınlar günü,denildiğine göre, demek ki kadın sorunu diye ciddi bir olay var. Eğer çözümüne yönelik devamlı çabalar olsaydı böyle bir gün tesbit edilmezdi. Çözebilme aşamalarına ulaşmak için tartışılması yararlı olur diye düşünüyorum.**

Yanıtında kadın konusunun "ciddi" bir takım sorunlardan kaynaklandığını söyleyen iktisat profesör bu kaynakların neler olduğuna kısa da olsa değinmesi gerekmez miydi? Yanıtının ikinci bölümünde şöyle diyor: "**Türk toplumunda kadının yerini anlabilmek için sokaklarda gezmek, lokantalara girmek yeterli. Sabah vapurlarında, otobüslerde kadın sayısına bakmak yeterli... Bakılınca bir cephede -aile içinde- yerini almış ama bir başka cephede varolmadığınıgörüyoruz.**" Bizim bildiğimiz kadarıyla toplumsal bir sorunu anlamak için sokaklarda gezinmek yeterli değil. Bir bölüm adamının, kimi kadınların "aile çevresinde yerini almış" olduğunun sokakta gezerek nasıl bilinebildiğine hiç akıl erdiremedik.

Romancı Füruzan'da şöyle yanıt veriyor: "**Dünya Kadınlar Günü" beni daima erkekler günü niye yapılmıyor diye düşündürmüştür hep... Demek ki kadınlar açısından durum pek parlak değil. Bunu ayrıca daha iyi anlayabilmek için dünyanın bu toplu anma günlerindeki konu başlıklarına bakmak yeterli kanımca. Dünya Sakatlar Günü, Doğayı Koruma Günü, Çocuk Günü vb. diye sürüp gidiyor bu programlar.**"

Çok şirin değil mi bu yorumu Füruzan'ın?

"**Kadın Evliyalar**"ın yazarı Nezihe Araz da kadın sorununu şöyle ele alıyor: "**...Kadın sorununu çağımızın önemli sorunlarından biri, belki de birincisidir... Çağdaş kadının sorunları ve toplum içindeki konumunu belirleyecek tek güç eğitim ve kültürdür.**"

Biz, çağımızın en önemli hatta birinci sorununun **Kadın Sorunu** olduğu düşüncesine katılmıyoruz! "Çağımız"ın dünya ölçüsündeki önemli sorunun kadın sorunu değil, insanlığı mahvedecek olan nükleer savaş tehlikesi sorununun olduğu kanısındayız. Eğer Türkiye'nin çağdaş varlığı düşünülüyorsa, "Kadın Sorunu" elbetteki "en önemli ve birinci sorunu" değil. Kadın sorunu da, erkek sorunu da, çocuk sorunu da toplumumuzun bütünsel ve üstün uygarlık düzeyine erişmesine, en insanca, adaletli ve kadın-erkek her yurttaşa kişiliğini özgürce geliştirecek, insanın insana kulluğunu yok edecek koşulların yaratılması sorunu değil mi?

Tiyatro sanatçısı Nedret Güvenç'e göre öteki konuşmacılardan ayrı olarak bir kadın sorunu pek yok gibi. Nedret Güvenç, kadın - erkek eşitliğini kabul etmeyerek diyor ki: "**...Erkek büyüktür, yaratıcıdır, ama yanında kadını, anası, öğretmeni, karısı olmazsa erkeğin iki eli bağlı kalır. Dünyayı erkekler yaratır, kadınlar idare eder, öyle değil mi? Kadın-erkek eşitliğini kabul edemem. Eşit olursa sevgi, güzel duygular, kadının erkeğe sığınma duygusu yok olur.**"

Ne yazık ki Nedret Güvenç'in bu tatlı hayali gerçeğe uymuyor. Günümüzde çoğu genç kız, bir yuva kuramadığı için (ev kiralarının ateş pahasına olmasından ötürü) "sığınacak büyük ve yaratıcı" bir erkeği değil, kendi halinde bir erkekçik bile bulamıyor.. Sevgi, güzel duygular... "İki gönül bir olunca samanlık seyran olur" derler ama, en kötü gecekondunun kirası bile 15.000-20.000 kayme...

Geçen ay kutlanan 'Dünya Kadınlar Günü' sırasında bir emekli öğretmen hanımla konuşuyorduk. Ülkenin çeşitli yörelerinde görev yaptığını bildiğimiz için Anadolu'daki kadınlara ilişkin anılarını sorduk.

"Pek çok"' dedi. "Ama ölünceye kadarunutamayacağım bir tanesini anlatayım size;

Orta Anadolu'nun bir kasabasında öğretmendim bundan yirmi bir yıl kadar önce.. Bir pazar günü kadınlı erkekli öğretmenler okul hizmetlisinin ısrarlı çağrısı üzerine köyüne gittik. Yoksul bir köy, acınacak haldeydi insanları. Bizi köy odasına aldılar. Bu köye o zamana kadar bizim gibi şehirli kadın gelmemiş hiç. Oda erkek, kadın ve çocuklarla doldu.. İnanılmayacak şeyler karşısındaymış gibi hayretler içinde seyrediyorlardı bizleri. Bir aralık odanın kapısı açıldı. İçeri bir kadın girdi. Uzunca boylu, iri kemikli, avurtları çökük bir kadın. Bir dakika durduktan sonra kalabalığı yarıp, yan yana oturan biz üç kadın arkadaşın karşısında dikildi. Öfkeli gözlerini üstümüze dikti ve hınçlı bir sesle bağırdı: "**Elimiz hamurlu, ayağımız çamurlu, üstümüz başımız tezek kokar.. Öbür dünyada cennete gideceksin derler bize. Vallahada, billahada dünya da bunların, cennet de bunların. İşte kadın gibi kadın bunlar!.**"

...le Orhan Erkin on dergi çıkarıyorlardı, on karikatür yapmıştım. Beni, yazı işleri müdürünü, matbaacıyı mahkemeye verdiler. Ben beraat ettim.

Onun dışında 158. 159'uncu maddelere giren kanunlar yüzünden 3 ay yattım. Ben tutuklandığımda derginin yazı işleri müdürlüğünü ve sahipliğini yapıyordum. Bizim İdare Müdürü vardı. Haluk Yetiş.. Bana "seni yız" dediler. 3 tane boş kağıt imzaladım. Orhan Erkin gelip giderken kağıtların çekmeceye konduğunu görmüş, o kağıtları oradan almış. "Marko Paşa"yı 300 liraya Orhan Erkin'e sattım diye yazmış. Eee, tabii altında da benim imzam var.

Ertesi gün gazete çıkıyor. Yaşadığı sürece Komünist düşmanıdır diye. Zaten 1 sayı yaşadı. Sonra bir dava açıldı. Kendi malı olmayan bir şeyi satmaktan. Ben hakime durumu anlattım ama anlamadı bana vereceği cezayı hesaplarken benim bir hanım avukatım vardı. O girdi, ona vekalet verip savunmamı onun yapacağını söyledim. Avukatım konuyu hukuk diliyle anlatmış.

O Orhan Erkin satış kağıdı üzerine ayın 30'u diye imza atmış, ben 29'unda içeri girmiştim. Hem içerdeyken satış yapmak için hapishane müdürünün vekaleti gerekiyormuş. O da olmadığı için beraat ettim.

-Marko Paşa'nın böylesine çok tutulmasının sebebi nedir acaba?

-Öncelikle sebebi, yenilik getirmesi. Sosyal ve siyasi içerikli konuları cesaretle kullanmasıdır. O zamanki mizah fıkralara ve bir takım Salamon Mişon hikayelerine dayanıyordu. Örneğin, Salamon, Mişon'a telefon ediyor: "Ben Beykoz'dayım. -Evet- Av yapıyorum, ateş edeceyim, sakin korkmayasın" gibi..... şeyler. Marko Paşa atak, halkı tutan mizahı getirdi. İşte o zamanlar 20 bin satan bir Cumhuriyet gazetesinin yanında 65-70 bin basıyordu.

O zaman bize rakip olarak Akbaba vardı, ama Akbaba zamanını tamamlamıştı. Bir mizahın tutulması için halka yakın fikirleri olması gerekiyordu. Akbaba eski idi. Son zamanlarında her ne kadar Aziz Nesin ona can verdiyse de herşeyin ilki iyi oluyordu.

di 300.000'in üzerinde Gırgır okuyanı var. Genelde de Gırgır'ın yapısı çizgiye dayanır. Okuyucu çizgiden hoşlanıyor ki, onu dürten bir şey oluyor.

Bizi de bu işe iten Tarzanlar Baytekinler filan olmuştu. Öyle ki, ben çocuğuma Baytekin'den gelen Tekin ismini verdim. Hatta Tarzan diyecektim ama alay ederler diye vazgeçtim. Çizginin çok kısa yoldan anlatış avantajı oluyor.

Bu çizgi aynı zamanda kişideki kabiliyeti dürtüyor. Sonra fıkrayı arkadaşlarına da anlatabilir veya duyabilir ama bir çizgi hevesi, sonra filan yerde çizgim yayınlandı hevesi vardır.

-Türk Mizahında en çok takma isim kullanan karikatürcü sizsiniz. Bize bunları sayar mısınız?

Hapse girip çıktıktan sonra mimlendik, onun için.

Korkmaz var, Dalkavuk, Hasanoğlu, Naim Binat, M.Çömez var.

-Siz NASRETTİN HOCA kitabı resimlemiştiniz. Albümlerinizde var. Bu konuda ne dersiniz?

-İlk Mim Uykusuz albümü idi. Borçla filan çıkardım. 1 hafta içinde toplatıldı. Lütfetmiş bakanlar kurulu benim için toplanmış kurul kararı ile toplatıldı bu kitap.

Bir gün otururken bir memur toplatma kararı kağıtlarını getirdi, bunlardan biri çok ilginçti.

karikatürist dünyada ve Türkiye'de çoktu ama dünyanın ilk ve tek komükatüristi bendim. Komükatürizm propagandası yapıyorum diye toplatmışlardı kitaplarımı.

-Bundan başka Nasrettin Hoca ve Hürriyet albümü çıkartmıştınız. Nasrettin Hoca bir de Yunanistan'da çıktı.

-Yunan ve Türk halkları birbirine çok yakındır. Bu yüzden Yunan halkı Nasrettin Hoca'yı kendine yakın buluyor. Ve bu albüm benim haberim olmadan basılmış sonra elime geçti.

-Bir sürü sergiye katıldınız, ödüller aldınız.

"Teknik sonradan zamanla öğrenilir, çizmekle geliştirilir. Yani çizecek adamın çok çalışması ve okuması, ister sağdan ister soldan okuması gereklidir, bu çok önemlidir. Yani solcuyum deyip sadece soldan okumak şartlanmadır."

Aziz'le hapiste beraber yatıyoruz. Koğuşta Üniversiteli çocuklar filan da var. Bizler asker sigarası içiyoruz, o kulüp yenice gibi sigaralar içiyor tabii biz bozuluyoruz. Bir gün Aziz'in sigaralarının içine hiç farkettirmeden asker sigaralarını yerleştirdik. Aziz aldı sigarayı yaktı, içiyor. Bir yandan da bozuluyor. "Yok canım" diyor, "Sigaraların eski tadı kalmadı." "Aziz" dedik, "Sigaranın markası bak neymiş?" Aziz baktı, feryadı kopardı. "Tüh Allah kahretsin Yenice'nin içine Asker sigarası koymuşlar." Sonra durumu anlattık.

964'de yine Aziz'le çalışıyoruz. Bir öykü yarışması vardı. Ben o yarışmaya başka bir isimle Nuri Efendi'yi gönderdim. Zira biz espri yapsak, bu işin içindeyiz diye normal karşılanıyor. Ancak dışarıdan biri aynı şeyi yazdığında biz çok severiz. Aziz de geldi bir gün. Benim hikayeyi de seçmiş. Bana "Yahu şu Anadolu'nun bağrında ne cevherler var, insanın doğrusu gözü yaşarıyor" dedi.

Sonra yangın çıktı, herşey yandı falan. Sonra biz Akbaba'da çalışırken "Aziz" dedim,"Ben seni bir kere aldatmıştım ya", "Evet" dedi. "Seni ben bir kere daha aldattım" dedim. Sonra anlattım.

"Ben" dedi, "O hikayeye birincilik verecektim. Ödül de 1000 liraydı." (Bin lira o zaman büyük para) "Kaybettin" dedi.

-Evet, yeni arkadaşlara ne önerirsiniz?

-Vallahi bunun mektebi yoktur. Biz de büyüklerimizin çizdiklerine bakarak başladık. Bizim önümüzde o zaman üç isim vardı. Cemal Nadir, Ramiz, Necmi Rıza. Benim en beğendiğim Cemal Nadir'di. Benim için o ideali. Tabii sonraları eleştirilecek yönlerini buldum, ama orası önemli değil.

Bu işte insan sevdiği bir çizeri kendine hoca olarak seçer ve ona yakın çizerek zamanla kendi kişiliğini ve çizgisini bulur. Bu iş badanacılık değildir. Şöyle yap, böyle yap denemez. İnsanın kafası nesal çalışıyorsa, bileğine öyle yansır, nihayet insan içinden geleni çizer. Sen istediğin kadar olmadı de o olmuştur, o kişi orada tatmin olmuştur. Kendini çizgine tam verebiliyorsan olur. Teknik sonradan zamanla öğrenilir, çizmekle geliştirilir. Yani çizecek adamın çok çalışması ve okuması, ister sağdan, ister soldan okuması gereklidir, bu çok önemlidir. Yani solcuyum deyip sadece soldan okumak şartlanmadır. Sağdan da okuyup ne düşündüğünü anlaması gerekir. Eleştiri götüren taraflarını öğrenmesi için mutlaka çok okumak gerekir.

Mim Uykusuz

